

ORIZONT

Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

IULIE 2019

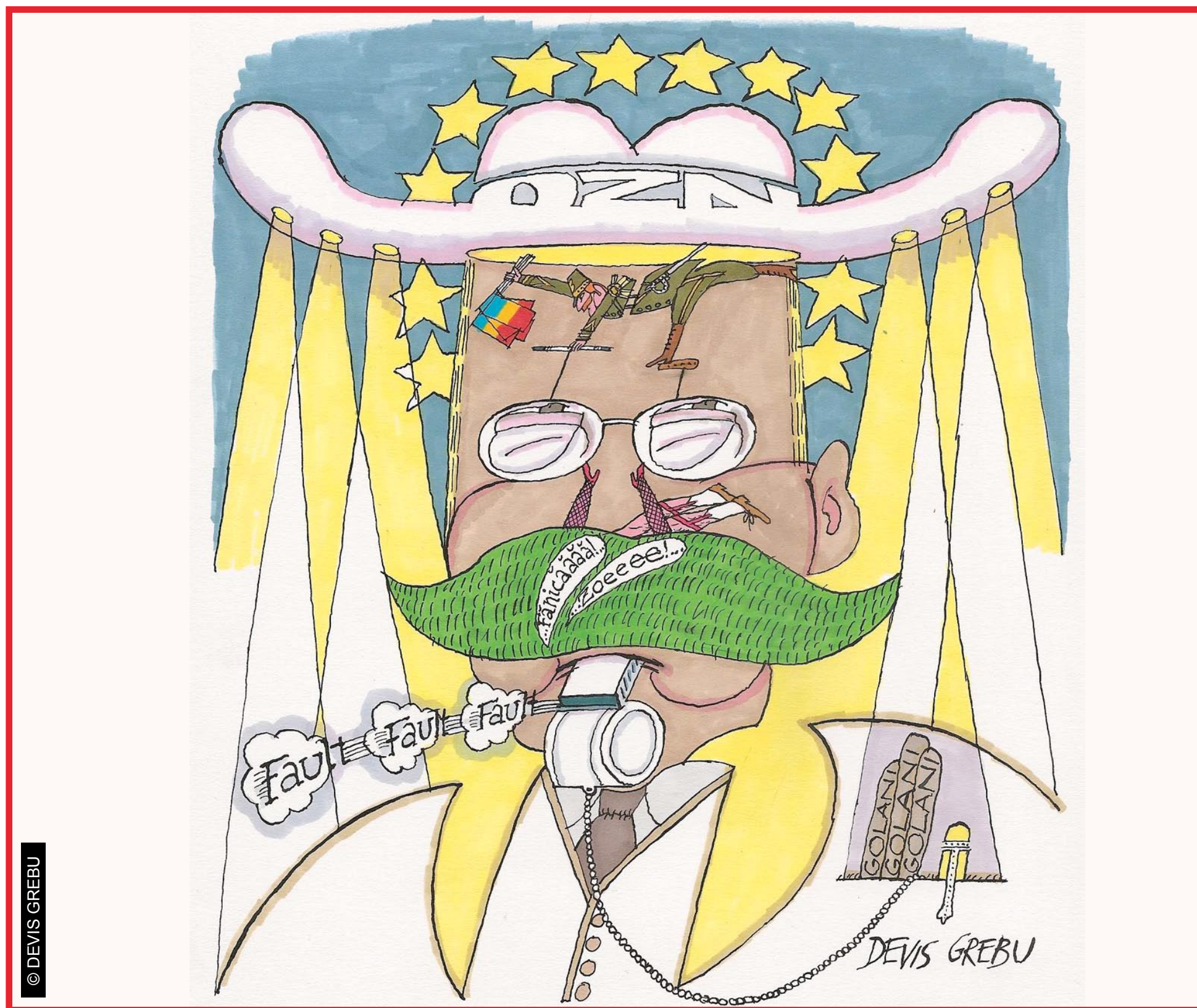
NR. 7 (1647)

ANUL XXXI

1 LEU

www.revistaorizont.ro

7

© DEVIS GREBU

Intelectualii și Caragiale

**TIMIȘOARA
CAPITALĂ
EUROPEANĂ
A CULTURII**

Itinerar basarabean: Gib Mihăescu, Vladimir Beșleagă, Dumitru Crudu

Cornel UNGUREANU

1. Literatura Basarabiei apărută după 1918 leagă problema graniței de una fundamentală: lumea care vine de dincolo are altă istorie și alte semnificații. Granița pe care o trecuseră comandorul Maximov (Radu Tudoran) sau revoluționarul Tkacenko, cel evocat de Panait Istrati, nu ne desparte doar de o țară, ci de altă lume. E un teritoriu demonic, este un „pământ al ispitelor” sau este, cum crede Vasile Voiculescu într-o piesă celebră, *La pragul minunii*, un loc în care religia își poate redobândi puritatea? E un spațiu în care totul este permis, în care nivelările sociale, sexuale, morale îngăduie orice?

Romanul *Rusoaica* lui Gib Mihăescu, apărut într-un an de maximă expansiune a prozei românești (1933), a fost interzis în anii comunismului fiindcă orice pagină despre Basarabia – orice referință la Basarabia – era interzisă. Ultimul tratat de pace mutase din nou granița pe Prut, Nistrul nu mai era o frontieră a României. Romanul lui Gib Mihăescu avea în centrul lui frontiera de pe Nistru. Soldații ofițerului Ragaiaș erau aici ca să împiedice intrarea emigranților (unii revoluționari de profesie) în România. Nistrul fixa o graniță care trebuia apărută.

Dar în România nu treceau doar spioni, activiști politici, internaționaliști care organizau revoluții, ci și aristocrați sau oameni pașnici în căutare de refugiu. Aristocratul rus a fost, cel puțin pentru ofițerul român, un termen de comparație și o obsesie, alimentată încă de marea literatură rusă. Cu subtitlul *Bordeiul de pe Nistru al locotenentului Ragaiaș*, *Rusoaica* deplasează obsesiile erotice ale momentului asupra „rusoaicei” – asupra regimului pasional trăit de femeia deceniului al patrulea al secolului trecut. *Rusoaica* ar putea aparține erosului aristocratic, neîncercuit de protocolul social. Este femeia eliberată de prejudecăți. Este femela absolută.

Ragaiaș este un cititor frenetic, cu lecturi care urcă de la cărțile sacre la romanele lui Dostoievski. Teribila sosire a rusoaicei – căci prima parte a cărții este a unei tensionate așteptări – ar trebui să fie „un semn magic al destinului”. „De ce mă adânceam mai mult în lecturile mele, de aceea mă încredințam tot mai mult că ea va veni. Sufletul ei bizar și sălbatec de cazăc, dornică de libertăți de stepă, de galopuri sălbatic în inimi omenesti, de hârjonele viclene n-avea să mai suporte multă vreme spațiul strâns îngărdit și constrângerea mecanică la care era supusă”. Asistăm la un șir de acomodări, de întâlniri succesive care ar putea anunța teribila rusoaică – femela absolută.

Prima „iubită” a cărții este evreica/rusoaica Ghena Kersanov, cea care îl fascinează pe căpitanul Bădescu. Și care va fi ucis din cauza ei. Drumul bătrânului colonel la subordonații săi trage semnalul de alarmă: mai tinerii ofițeri au un dușman mai puternic decât bolșevicii sau decât posibili contrabandiști: sunt femeile care îi corup. Apostol Bologa al lui Reboreanu, Ștefan Gheorghidiu al lui Camil Petrescu sau Radu Comșa al lui Cezar Petrescu aparțineau încă unei ginte, ilustrau o castă, se defineau față de un inamic care folosea aceleași arme. Ne aflăm în alt timp, în care „dușmanii” se schimbă.

Cum arată teritoriul graniței? E un spațiu așezat la marginea lumii, în care crimele, asasinările, contrabanda nu lipsesc. **E un teritoriu de trecere.** Primul dintre îndrăgostiții exemplari ai cărții, căpitanul

Bădescu, cel sedus de femeia fatală, cade în războiul cu tentația erotică. Al doilea este căpitanul Iliad, a cărui „rusoaică” este artistă – are o educație și, probabil o vocație muzicală. Muzicanta Valia este și o victimă a vremurilor. A trecut granița ca să scape de ucigașii părinților ei: „Tatăl ei fusese depozitat de revoluție și la un an executat prin înecare. Fusese aruncat în mare cu o piatră la picior. Acolo, în mare, la locul execuției, scafandrii se plimbau printr-o pădure întreagă de oameni ținuți ferm la fund de pietrele cele grele. Dar sforile permiteau cadavrelor să facă tot felul de mișcări de dans, când vreun scafandru sau delfin își croia drum printre ele. Astfel își păstrau toate o atitudine oblică, pântecul și fața spre zăriștea de deasupra, o pădure întreagă de evlavioși într-o ținută elevată, comunitate mistică și impresionantă, dedându-se însă la cele mai caraghioase balansări și figuri pe sârma invizibilă a neantului, la cea dintâi apropiere străină”.

Dacă deceniul al patrulea al secolului trecut devine (simptomul schimbării de semn poate fi considerat filmul *Îngerul albastru*) un timp al metamorfozei educatorilor, el va fi, prin câteva romane, între care și *Rusoaica*, un roman al schimbării fronturilor. Nistrul fixează și o altă graniță, mult mai complexă, între lumea care a fost și cea care va fi.

2. Trecerea graniței e cum nu se poate mai vie în romanul *Zbor frânt* (1966) de Vladimir Beșleagă, nu cel mai mare, dar unul dintre cei mai iubiți scriitori din Republica Moldova. Un adolescent va trăi sentimentul și teroarea graniței. Într-un interviu din *Revista de istorie și teorie literară* (1987, nr.3-4) el spune: „Adevăratul debut în literatură a venit pe la treizeci de ani. Parcursesem o lungă perioadă de ucenicie, în care au încăput anii de studenție, cei de doctoratură (am lucrat la teza *Liviu Reboreanu și arta romanului*), anii de ziaristică...”.

Și: „Am fost totdeauna un întârziat și când zic așa am în vedere nu doar faptul că am cunoscut pe clasicii noștri abia pe la douăzeci și cinci de ani (atunci au fost editați), ci și pentru că tot ce am acumulat și asimilat – cultură lingvistică și literară – s-a depozitat în mine încet, greu, suprapunându-se peste nenumăratele și dureroasele experiențe ale vieții personale: tatăl judecat și condamnat la 20 de ani închisoare, mama secerată de o boală incurabilă. Loviturile destinului veneau să amplifice o rană mai veche, aceea pe care o aveam din tinerețe, când descopeream că nu numai eu unul sunt mut, ci întreg neamul meu este lipsit de frumoasa lui limbă literară, *fagure de miere*, cum a numit-o poetul. Pe atunci impostorii vremii dezlanțuieră o adevărată vânătoare de... cuvinte, iar marii înaintași ai spiritualității noastre erau ținuți ca și sub lacăt...”.

Într-un interviu pe care îl acordă Elenei Vlădăreanu va recapitula:

„La drept vorbind, totdeauna am avut un fel de regret că m-am născut în acest timp în care mi-a fost dat să mă nasc (...). Am trecut prin al Doilea Război Mondial, am apucat să fac trei clase primare la sovietici – pe atunci, zona în care sunt eu născut făcea parte din Ucraina, eu sînt transnistrean. Deci am făcut trei clase înainte de război acolo, la școala din satul meu natal, apoi din ‘41 până în ‘44, am făcut clasa a patra primară românească, aveam școală românească, de-acuma sub administrația civilă română. Programele erau de-acuma românești. Am făcut clasa a patra primară și două clase de liceu. Bun, liceu de război, improvizat, cum era, dar era liceu... Aveam manuale, cărți, biblioteci. P-ormă or venit iar rușii și ne-au dat cu doi ani înapoi, am pierdut două clase (...). Întotdeauna m-am întrebat: „De ce, Doamne, a fost așa să fie?” Lucruri, cărți, adevăruri pe care eu trebuia să le cunosc la 12, la 14, la 16 ani le-am cunoscut abia târziu, la 26, la 28 de ani, foarte târziu. Am pierdut decenii”.

„Timpul mi-a fost vitreg, dar am avut noroc fiindcă am trăit mult și după ce s-a prăbușit Imperiul”, va exclama marele prozator Vladimir Beșleagă.

3. „Istoria personală” a scriitorului Dumitru Crudu poate începe de la momentul rebel al aventurii avangardiste. Fracturismul poate defini un fel de a fi în literatura tânără avangarda, versiunea Dumitru Crudu. Dintr-o confesiune mai nouă, după apariția *Povestirilor din Chișinău*, aflăm: „Dincolo de foarte multe intenții bune ale mele și ale lui Ianuș, a existat și foarte multă frondă în manifestul fracturist. Adică, acel manifest are și partea sa de spectacol. Nici vorbă că nu ne-ar fi plăcut poezia lui Cărtărescu sau a poezilor optzeciști, firește că ne plăcea, o citeam cu mare încântare și o comentam salivând, dar în manifest i-am repudiat în păr pentru a face șou. Nici mai mult, dar nici mai puțin. Trebuia să epatăm pentru a fi luați în seamă. Altfel, dacă nu am fi jucat și teatru, nimeni nu ar fi dat doi bani pe textul nostru. Eram conștienți de asta. De aia, am și lovit în idoli”.

Sunt necesare și vremurile învățăturii: „Totuși, după ce se lăsa întinericul și ne întorceam acasă, scoteam volumele optzeciștilor și le citeam sub plapumă. Fracturismul a ieșit din mantaua lui Cărtărescu și Mușina, asta e adevărul, dar în manifest am pornit un război contra po-

eților pe care-i iubeam, pentru a atrage atenția asupra poeziei noastre”. Ar fi necesare și următoarele mărturisiri: „Privind dinspre prezent spre acele vremuri, consider că aceste lucruri reprezintă partea cea mai perisabilă a manifestului nostru și, cu această ocazie, vreau să recunosc că foarte multe idiosincrazii erau false, pentru că nouă ne plăcea poezia optzecistă. Da, e adevărat că eram săraci și aveam buzunarele dezumflate, dar tot atât de adevărat era că am fi vrut să scăpăm de mizerie. Pledoaria pentru asumarea marginalității era o poză și nimic mai mult. Firește că am fi preferat și noi să avem slujbe bine plătite, dar pentru că nu le aveam, ne arătam ghearele. Cu toate astea, sunt și foarte multe lucruri autentice în manifest, la care nu aș vrea să renunț nici astăzi. Poate nu sunt chiar atât de originale cum îmi plăcea atunci să cred, dar, totuși, noi le-am descoperit pe cont propriu, și le-am experimentat pe barba noastră. Volumul meu de poezii *POOOOate* l-am scris conform metodei fracturiste. Atenția asupra reacțiilor și nu asupra obiectului care le provoacă, m-a ajutat să scap de patos și declarativism în acel volum. Nu este exclus să fi realizat multe din dezideratele fracturismului în proză și teatru și s-o fi făcut doar după ce fracturismul a încetat să mai existe, iar eu și Marius Ianuș am devenit inamici în toată legea”.

Și, în chip de concluzie: „Toate cărțile mele de poezie au luat naștere la Brașov, fiind și un rezultat al comunicării mele cu acești oameni și intelectuali deosebiți. Eu am și prins o perioadă foarte faină. Începutul anilor nouăzeci, când toată lumea voia să schimbe și să facă ceva. Comunismul rămăsese undeva departe în urmă și acești intelectuali încercau să pună umărul la crearea unei lumi noi. Deci era o atmosferă de fierbere, de entuziasm, de dăruire. Au fost niște ani foarte frumoși și foarte multe dintre proiectele de succes de azi își au rădăcinile în acei ani. Poezia mea este și un produs al acelei atmosfere speciale. Nu pot să vorbesc despre acele timpuri decât la superlativ”.

4. Ultima carte a lui Dumitru Crudu, *Ziua de naștere a lui Mihai Mihailovici* este, ne previne prezentarea cărții, „O istorie personală, reconstituită într-un puzzle existențial, ce se suprapune peste cele mai importante momente din istoria Basarabiei”. A lumii de jos a Basarabiei, am adăuga. Cartea e „o cronică indirectă a unei lumi aflate într-o permanentă frământare – oglindă a felului în care Marea Istorie copleşte și distruge destine individuale”. „Marea istorie” și „mica istorie” se desfașoară într-un sat care suportă tranziția. Excelente pagini despre copilărie și copii, despre familii distruse și reunite și iar dizolvate, admirabile file despre Scriitor și istoria scrisului în Basarabia de azi. „Ceea ce am încercat să fac în acest roman, care începe pe 28 iunie 1940, când se naște la Chișinău Mihai Mihailovici Lebădă, și se termină pe 28 iunie 2018, când acesta va fi înmormântat la București, a fost o cronică a familiei Lebădă-Ciuntu întinsă pe o perioadă de optzeci de ani, vreme în care Basarabia a fost ocupată de sovietici, a trecut prin cel de-al Doilea Război Mondial, a fost afectată de o foamete sinistă, a cunoscut deportările și sovietizarea cu forță, și-a recăpătat independența, a fost învinsă în războiul ruso-moldovenesc din 1992 și a intrat într-o criză profundă din care încă nu a reușit să-și revină nici azi. Romanul meu e fracturat într-o multitudine de texte, și fiecare dintre ele se desfașoară doar pe 28 iunie, ca în cartea sau în filmul acela celebru, știți voi care. E romanul unei singure zile și a patru generații de basarabeni”. *Ziua de naștere a lui Mihai Mihailovici* e unul din cele mai vii romane ale ultimului val de scriitori ai Basarabiei.

Facebook, un concediu subliminall inclusive

Marcel TOLCEA

Iată o banalitate din care se scot bani serioși: social media e un excelent instrument de comensurare a societății. Oleacă! Cele două-trei. De pe Facebook, de pildă, aflu o mulțime de lucruri importante despre cât de neimportante sunt altele. Și invers. Dacă Facebook ar avea sunetul propriu, probabil că s-ar auzi un son între mieunat și plescăit de mâncare. Asta fiindcă pisicile sunt vedetele de necontestat ale acestui spectacol planetar, iar farfuria din prim-plan poate că e mica și efemera noastră statuie ecvestră cu fructe de mare. După ce și-a făcut casă la țărmul mării, fotbalistul și-a dat imediat autogolf.

Dar, cu mult înaintea imaginilor, cu siguranță că se clasează mesaje de felul: „Bună dimineața!”, „Bună seara”, „O zi frumoasă să aveți!”, „Noapte bună”, „Un weekend plăcut!” etc. etc. Ele vin, deopotrivă, din singurătate și nevoia de a fi prezent acolo, în agora interjecțiilor. Mi se pare însă și foarte posibil ca saluturile astea fără exces de politețe să fie și puținele insule de adevăr ale acestui Hollywood albastru în care, dacă ești acolo, brusc se face și ziua ta. Iar când este ziua ta cu adevărat, antumitate a îți e copleșită de urări la superlativ. De fapt, așa cum le stă bine să fie urărilor. Care trebuie spuse cu gura întreagă! Desigur, nu cu jumătate de gură? Desigur!.

La fotografiile de familie, ador complimentele. Copiii, nepoții, frații, surorile, iubitele, iubiiții, soțiile și soții, mai ales atunci când apar împreună, smulg exclamații și, mai ales, emoticoane. Inimile, de pildă, care nu mai par deloc deloc turtă dulce. Protecția basmelor i-a mutat pe Hänsel și Gretel din casă fiindcă proprietarul era mereu beat turtă dulce. Însă eu mă tolesc de plăcere la: „Ce frumoși sunteți!”, cu varianta „Ce frumoși sunteți împreună!” sau „Ce bine vă stă împreună!” Urmate, cu dexteritate ortografică, de unul sau mai multe „te poop”. Apoi selfiurile, aceste animale de baie cu oglinda hulpavă, acolo unde, ca să se vadă ceva, poate e nevoie de mai mult nimic.

Nu știu prea bine cum stăm cu sinceritatea pe Facebook. Acum îmi dau seama că, de fapt, nici nu are vreun rost să știu asta. Sinceritatea e un afrodisiac numai în dragoste. Sau înaintea trecerii dincolo. În rest, eu chiar caut un psiholog de poveste pentru a înțelege puțin eul-eurilor din zmeul-zmeilor.

Evident, ar mai trebui să spun că sunt și lucruri serioase ce respiră pe FB, ca într-o dulce salină. Articole, mai ales de politică, ce ne despart în hateri și resemnați. Corectitudini politice, laolaltă cu replici din birturile de gară, cu sudălmi, cu proverbe și (pre)zicători. Ai noștri care nu mai sunt la fel de ai noștri. Mad Marx vs. Good Engels.

P.S. Cu litere aldine, postări pe pagina mea de FB, acolo unde mă mai joc serios.

D-I Ionescu

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Povestea d-lui Ionescu începe în iarna în care tânărul locotenent a fost făcut prizonier la Cotul Donului. L-au dus la triat hât la Magadan, de unde l-au trimis la o mină din Kolîma, unde miazănoaptea înghețată se ciocnește cu răsăritul crud iscînd hăuri. Acolo s-a canonit prin geruri, mine și genuni ca toți ceilalți muritori. Nenorocirile petrecute acolo nu le povestea d-l Ionescu. Treceau flasc și exorbitant anii, din cînd în cînd prizonierii zdrobiți de muncă mai puteau citi, în rarele exemplare din Pravda care le cădeau ca din întîmplare în mină, cum erau cît pe ce să fie cîștigate luptele cu Wehrmacht-ul în jurul Kievului în vara anului 1947, ori cum fuseseră nemții siliți să se baricadeze în Odesa în ianuarie '48. Cînd o să se termine odată războiul ăsta nenorocit? Unii dintre deținuții cărora mintea nu le-o luase razna de tot făceau în șoaptă tot felul de planuri strategice, ce-ar trebui să facă nemții (românii, ungurii, italienii...) ca să-l bată pe Stalin; dar atunci n-or să ne căsăpească rușii pe toți în fundul ăsta de Siberie? De la o vreme, d-l Ionescu nu se mai băga în discuții, era mai tot timpul tăcut, căzut în sine, parcă; cînd nu muncea, zăcea.

Într-o noapte de la începutul primăverii anului 1949 a ieșit din baracă, a dezgropat o grămăjoară bine ascunsă în zăpadă și din ea a scos grăsimă de la ce șoareci ori șobolani ori iepuri putuse prinde în anii de lagăr; s-a uns cu ea, a înghițit puțină, i-au rămas cîteva kilograme, a ieșit din lagărul neînconjurat de sîrmă ghimpată — doar Siberia e cel mai gros zid din istoria pușcărilor — și a dispărut în pădurea din apropiere. Era băiat de la țară și știa să se orienteze după stele și după mușchiul copacilor, să se hrănească din roadele sălbatice ale pămîntului și învățase să-i supraviețuiască iernii. A luat-o prin pustietăți spre miazăzi, prinzînd iepuri ori vulpi ori tîrtoare mici și mari, după cum îi era norocul, scurmînd după rădăcini, ceea ce era din ce în ce mai ușor, că venise dezghețul. Și a mers, a alergat, s-a tîrît, s-a rostogolit, s-a ascuns spre sud pînă prin octombrie, ocolind ce alte lagăre din Kolîma îi ieșeau în cale, ferindu-se de satele prea apropiate de gulag, de oameni.

Pînă cînd a dat norocul peste el: i-a ieșit în drum o țeavă. Avea vreo patru metri, nu era foarte grea, nici prea ruginită. Și-a pus-o pe umăr și a intrat în lume, în primul sat, în al doilea, într-un orașel, tot așa, cu țeava pe umăr. Cum era, vădit, cu treabă, nimeni nu s-a legat vreodată de el. Unul-altul, ba chiar și milițienii se dădeau în vorbă cu el, întrebîndu-l unde duce țeava. Și el le spunea, că o rupea binișor pe rusește. Cu țeava pe umăr a luat-o spre apus, cînd pe jos, cînd cu ce camioane sau trenuri s-or fi găsit, s-a mai oprit pe ici-colo să muncească ceva, să facă rost de bani, să-și cumpere de-ale gurii și haine, ba chiar și o pereche de bocanci noi, după care, hai iar la drum cu țeava pe umăr. Așa a străbătut toată Uniunea Sovietică pînă cînd a ajuns la Prut prin noiembrie 1950. A îngropat țeava binefăcătoare și, plîngînd, s-a aruncat în riul rece; a ieșit pe malul românesc; era acasă, a început să strige după oameni, a venit un grănicer, l-a dus la post, unde l-a luat în primire comandantul, un tînăr locotenent pe care îl chema tot Ionescu. Omul nostru i-a povestit prin ce trecuse; acela a pus mîna pe telefon, i-a chemat pe grănicerii ruși, care au venit de îndată și l-au luat înapoi peste Prut pe D-I Ionescu.

Rușii l-au interogat, el le-a mărturisit tot, iar ei nu l-au executat, probabil impresionați de poveste, ci l-au trimis înapoi în gulag, de data asta la Vorkuta, pe la paralela 70, aia care leagă nîmicul de rest. Acolo, zecile, poate sutele de mii de deținuți munceau din greu, ziua la lustruit pietrele din rîuri, iar noaptea de jumătate de an la curățat de zăpadă pista lungă a unui aeroport. În desagă încăpeau cam douăzeci de kilograme de zăpadă. O lua în spate și o ducea la marginea pistei, prin întunericul gros, atîngînd desaga celui din față, simțînd pieptul celui din spate atîngîndu-i desaga lui și auzind doar foșnetul mecanic al trupurilor în marș. Lunile primei nopți i-au părut mai lungi decît veșnicia și l-a bătut nu o dată gîndul să se lase să moară. Dar n-avea cum, că nici cel din față, nici cel din spate nu-l lăsau s-o facă. A cărat zăpadă pînă cînd locul în care aruncau ce curățaseră de pe pistă s-a făcut, din delușor, ditamai muntele, pe care trebuiau să-l urce, să-și deșarte desăgile în vîrf, să coboare pe celălalt versant, să se întoarcă la pistă, să li se umple iarăși desăgile, și tot așa pînă cînd — era la cîteva trupuri de vîrf muntelui de zăpadă — a auzit o voce care a susurat, apoi a prins curaj și s-a făcut deplină cîntînd „O sole mio“. Tot șarpele de oameni s-a oprit și-a stat în loc cîteva clipe. Apoi a pornit din nou, iar d-l Ionescu, ajungînd în vîrf, a văzut la orizont o linie subțire de lumină, prima după lunile de întuneric brut. A supraviețuit tot restul timpului petrecut în lagărul de la Vorkuta mînat de dorința de a se răzbuna pe celălalt Ionescu, locotenentul de grăniceri care i-l dăduse înapoi rușilor. În toți anii aceia nu a aterizat nici un avion pe pista aeroportului atît de îngrijit curățată. Iar în 1964, d-l Ionescu a fost trimis în România.

Liber acum, d-l Ionescu s-a înarmat cu ditamai cuțitul, a luat trenul către Moldova și a ajuns la pichetul de grăniceri unde îi reîncepuseră nenorocirile. A aflat că locotenentul Ionescu, acum mai mare în grad, era tot acolo, dar să se ducă la el acasă, în sat, că sigur îl găsește acolo. S-a dus și, cînd a intrat în ogradă, l-au întîmpinat cițiva copii, unul de-abia ce putea să se țină pe picioare, l-au chemat la joacă, mama lor l-a omenit, copiii i-au adus lapte tocmai muls și, cum îl bea, a venit acasă și ofițerul de grăniceri. D-l Ionescu și-a pipăit cuțitul, dar cînd celălalt s-a așezat cu el la masă și l-a întrebat de ce-l căuta, el i-a povestit toată tărășenia. Pe măsură ce povestea se depăna, amîndoi au început să lăcrimeze, apoi să plîngă de-a binelea, „Ce-am putut să faci!“, a spus grănicerul; „Ce puteai să faci?“, l-a liniștit d-l Ionescu, aruncînd cuțitul.

Spre bătrînețe, d-l Ionescu ajunsese contabil la o Uniune a artiștilor comuniști. Cum trebuia să circule pe la filialele din țară, își luase un Trabant, pe care îl umplea cu conserve. Unde ajungea, își aranja metodic conservele în camera de hotel, să fie sigur că are de mîncare și a doua zi. Iar în portbagaj avea tot timpul patru canistre pline cu benzină și una cu ulei de motor.

- „La ce vă trebuiesc, d-le Ionescu?”
- „În clipa în care aud că rușii intră iar în România, mașinuța asta mă duce pînă

Dușmanii democrației plătesc mai bine

Rodica CULCER

– Unde erai în decembrie 1989? În mod aparte: în 22 decembrie 1989?

– Eram în București. Lucram la secția politică a Ambasadei SUA la București. Împreună cu colegii mei, așteptam cu teamă replica puterii comuniste la evenimentele din ziua precedentă, când fusesem în stradă. Abia după prânz, când situația se clarificase, americanii ne-au dat voie să ieșim din clădire. Îmi amintesc foarte clar cum unul din șefii mei a deschis ușa biroului și mi-a spus zâmbind: „Du-te și vezi cum se scrie istoria!” („Go watch history being made!”) Ceea ce am și făcut de atunci încolo, dar nu ca funcționar de mână a doua al unei Ambasade, ci ca jurnalist.

– Cum vă amintiți presa noastră de atunci – din primele zile, primele

exista deci o grupare politică sau civică în stare să preia puterea. Iar în privința presei, entuziaștii au fost lăsați să zburde, să scrie liber la gazete care aveau să dispară curând, din lipsă de fonduri, până când ceea ce s-a numit „eșalonul 2” s-a reorganizat și și-a pus la punct aparatul propagandistic.

Tot acest romantism al primelor luni ale lui 1990 este umbrat însă de poziția TVR, care a devenit imediat instrumentul de manipulare al puterii neocomuniste reșapate. TVR a păstrat această „malformație congenitală” și a rămas puternic infiltrat de FSN, în toate reîncarnările ei. Scurtele intervale în care a încercat, ulterior, să-și îndeplinească misiunea publică au fost curmate rapid, atunci când condițiile politice au permis restaurația.

– Cum ați intrat, după 1989, în presă? În ce împrejurări s-a întâmplat aceasta?

ce înseamnă o democrație și ce rol are presa în funcționarea ei. Am încercat ulterior, după revenirea în țară, să aplic ceea ce am învățat, dar nu am avut prea mult succes. Tot ce am realizat s-a năruit ulterior, iar astăzi supraviețuiește poate doar în mintea câtorva dintre colegii mei mai tineri care au fost receptivi la „învățăturile mele”. Așa am înțeles, după eșecuri și suferințe, că presa nu poate fi mai bună nici decât societatea, nici decât sistemul politic, în care funcționează. Iar noi poate abia acum să fim mai bine pregătiți pentru o democrație de tip european, adică să putem începe să o clădim. Suntem însă foarte departe de acest obiectiv.

– S-au văzut de la început – adică, din decembrie 1989 și încă din lunile imediat următoare acestui moment – marile probleme ale presei de la noi?

– Cum spuneam deja, s-au văzut în cazul televiziunii publice, care a fost mai întâi folosită pentru cucerirea puterii de către neocomuniști – să le spunem așa, din motive practice – în decembrie 1989 și apoi pentru anihilarea oricărei opoziții democratice în lunile și anii care au urmat. În privința presei scrise, s-a văzut imediat că doar gazetele succesoare ale organelor de propagandă comuniste, ca Adevărul, moștenitorul infamului ziar Scânteia, aveau resursele financiare pentru a rămâne pe piață. România Liberă a rezistat cu mare greutate și cu sprijin din exterior. Azi însă a cedat și ea. În aceste condiții, pare o minune că publicații critice față de putere, ca Revista 22 de pildă, au reușit să existe în acei ani tulburi. Dar nu ne mirăm că sediul Revistei 22 a fost atacat de mineri în iunie 1990. Adevărul în schimb a fost menajat.

Problemele presei au reflectat de altfel evoluția luptei pentru putere, o luptă complet inegală în acea perioadă, pentru că banii și resursele fostului sistem represiv se aflau în tabăra FSN. De aceea am și asistat ulterior la constituirea unui sistem media dominat de moguli, care au făcut jocuri politice și au zădărnicit orice tentativă de constituire a unei prese alternative. De ce credeți oare că prima mișcare a conducerii TVR numite în 2012 a fost să desființeze TVR Info, canalul de știri proaspăt creat al televiziunii publice, care prezenta o altă versiune a faptelor decât Antena 3 și Realitatea TV, pe atunci proprietatea lui SOV?

– Cum împărțiți aceste trei decenii ultime în privința mass-media de la noi? În ce (mari) categorii așezați presa noastră?

– Despre faza inițială, ușor haotică, dar cu mass media publice strict controlate de FSN, am vorbit deja. După alegerile din 1990, a urmat afirmarea marilor trusturi media, la începutul anilor 90, în jurul Pro TV și al Antenei, care au devenit jucători politici importanți, inclusiv prin crearea unor curente de opinie aparent apolitice. Așa au intrat pe piață mogulii, Adrian Sârbu și Dan Voiculescu. Au fost și anii marilor lupte politice, ai mineriadelor repetate, ai prigonirii Regelui Mihai, în care puterea dorea lichidarea opoziției. Presa aronda-

tă puterii era extrem de agresivă, dacă ne gândim nu numai la Adevărul, ci și la România Mare. Faptul că opoziția a supraviețuit le-a permis marilor patroni să facă o parte din jocurile politice și să-și negocieze sprijinul pentru un partid sau altul. În 1996, de pildă, era greu de imaginat că CDR și Emil Constantinescu ar fi câștigat fără ProTV, al cărui patron își făcuse unele calcule nerealiste cu privire la recunoștința noii puteri. Între 1996 și 2000 presa liberă, democratică, a respirat, inclusiv la TVR și la Radio-ul public. Legile acestor instituții s-au schimbat în bine, dar numai parțial, din cauza mentalității nenorocite a clasei politice, care, în integralitatea sa, consideră că instituțiile media publice trebuie să fie politizate, deci adjudecate de cei aflați la putere. De aceea ne aflăm aici, fără alternativă publică la televiziunile private. Pauza de respirație s-a încheiat însă odată cu trădarea lui Emil Constantinescu și eșecul CDR, care au permis revenirea lui Ion Iliescu și a PDSR/PSD, secundat de publicațiile lui Corneliu Vadim Tudor.

Dar momentul cel mai important al evoluției mass media este apariția televiziunilor de știri. Mogulilor de până atunci, Sârbu și Voiculescu, li s-a alăturat Sorin Ovidiu Vântu. Producția de știri era deci coordonată de un fost operator al lui Ceaușescu, care nu a avea o televiziune de știri, dar avea o agenție de știri, Mediafax, de un fost agent al Securității în domeniul economic, și de un fost interlop specializat în malversațiuni financiare. Era o restaurație incontestabilă, chiar dacă nu ne-am dat seama de asta la început, pentru că SOV, de pildă, făcea joc dublu, dând impresia că televiziunea lui ar fi critică față de PSD. Era de fapt doar o manevră, menită să-i asigure credibilitatea în fața publicului. Fără iluzii, deci. În aceeași perioadă, patronii de presă s-au îmbogățit fabulos, iar jurnalismul de investigație aproape a dispărut, după ce a fost folosit ca instrument de șantaj de către patroni.

A urmat faza ulterioară alegerilor din 2004, pentru că nu putem desprinde evoluția presei de ciclurile politice, în care din nou ziaristi anti-PSD au putut reveni în prim plan. Din păcate, deși conducerea TVR s-a schimbat, legea a rămas aceeași, ceea ce a permis în continuare controlul politic prin posibilitatea parlamentului de a respinge anual raportul de activitate al TVR sau al SRTV. După 2004, odată cu alegerea lui Traian Băsescu și intrarea în NATO și UE, poziția mogulilor, foști securiști, s-a radicalizat, iar Antena3 a devenit actor politic în toată regula, ceea ce este și astăzi. Concomitent, standardele deontologice în audio-vizual aproape că au dispărut cu desăvârșire.

Din fericire, în faza actuală, presa este mult mai diversificată datorită apariției presei online și a rețelilor de socializare, care au spart monopolul mogulilor. Forța acestora din urmă a rămas însă redutabilă în domeniul televiziunii. Despre presa scrisă însă nici nu știu dacă mai merită să vorbim, căci a căzut dramatic în competiția cu presa electronică, dar merită semnalată reapariția jurnalismului de investigație, de tipul Rise Project. Din păcate, sau din fericire?, el

săptămâni, primele luni de după căderea (parțială, cred că suntem de acord în această privință a) comunismului?

– Era o perioadă romantică, am putea spune, în care mulți ne imaginam că toată societatea își dorește căderea comunismului. Evident, nu era așa, după cum ne-am lămurit cu prilejul primelor alegeri „libere”, când a triumfat Iliescu, iar cei care puneau problemele de principiu și de fond, ca de pildă incompatibilitatea dintre FSN ca forță conducătoare în stat, care organiza alegerile, și candidatura FSN în aceleași alegeri, ne-am trezit că suntem de fapt o minoritate într-o societate care se temea de incertitudinile post-comunismului. Noi am sperat în van în dispariția comunismului, în primul rând pentru că sistemul era bine înrădăcinat, stăpâna toate pârghiile și nu avusese de înfruntat cu o dizidență prea puternică. Doar figuri izolate, ca Doina Cornea, de pildă, sau cei câțiva lideri ai SLOMR îl înfruntaseră pe față. Alte mișcări de revoltă – minerii în 1977 sau muncitorii din Brașov în 1987 – fuseseră lichidate fără menajamente de aparatul represiv redutabil al regimului comunist. Iar presă subterană nu existase, practic. Nu

– Eu îmi dorisem întotdeauna să fiu ziaristă. Încercasem să dau un concurs la TVR, în tinerețe, dar fusesem respinsă după verificarea biroului de cadre pe motiv că socrul meu fusese moșier. Luccrasem prin 1968, unul din pușinii ani ai falsei noastre liberalizări, ca elevă de liceu, la un experiment încântător și de scurtă durată al Scânteii Tineretului numit Pagina elevului. Dar nici nu mă puteam gândi să lucrez într-o presă în care toate articolele, inclusiv știrile de politică externă, începeau cu numele lui Ceaușescu. Nici nu am încercat, de altfel. În ianuarie 1990 însă am citit un mic anunț în România Liberă, în care BBC secția română scotea la concurs câteva posturi de producători radio. M-am înscris și, după ce am parcurs toate fazele selecției, am ajuns la Londra. Am avut mult noroc, pentru că am învățat nu numai să practic jurnalismul după standardele editoriale și profesionale ale uneia dintre cele mai respectate instituții media din lume, ci și pentru că am putut să trăiesc zece ani într-o țară cu puternice tradiții democratice, cu o viață politică și publică extrem de interesantă și cu totul nouă pentru mine. Abia acolo am înțeles

depinde de apartenența la rețele profesionale internaționale și are în continuare mari dificultăți în România din partea puterii politice.

– **Cine, din punctul dvs. de vedere, a privit mai atent și mai consecvent spre Occident (și, subînțeleg, spre valorile vestice) de la noi: mass-media, clasa politică, marii jucători economici? Cine, cu alte cuvinte, a fost în aceste trei decenii, un mai bun purtător de democrație liberală, fie și sub formă proiectivă, aspirațională?**

– În toate categoriile menționate de Dumneavoastră există atât grupări care sunt interesate de promovarea democrației libérale, cât și grupări care doresc să ne țină departe de ea. Să nu uităm că mulți mari jucători economici și-au făcut averile din contractele acordate de stat, contribuind și ei la proliferarea corupției. Clasa noastră politică, în majoritatea ei, este obsedată de putere și de împărțirea ciolanului. Standardele occidentale o încurcă. Iar mass media care depinde de jucătorii economici și/sau de politicieni le va promova interesele. Totuși, odată cu intrarea în UE, expunerea la mediul economic occidental, fie și prin intermediul multinaționalelor a modificat și aici regulile jocului. Aș spune că, în realitate, cei mai convinși promotori ai valorilor vestice sunt românii care muncesc în străinătate, indiferent la ce nivel profesional, pentru că doar trăind acolo înțelegi ce pierzi trăind aici, în izolarea impusă de vestigiile comunismului.

– **Reformulată și particularizată tema(tica) anterioară: când, în aceste trei decenii, a fost presa de la noi aliata și când a fost adversara democrației?**

– Presa nu este un monolit. Și în cadrul presei există organizații care promovează democrația, din păcate puține, dar și organizații care sunt interesate să o blocheze, pentru că așa dictează interesele patronilor. Presa reflectă clivajele politice și sociale din societate. Dacă suntem unde suntem acum, adică la periferia Europei, aceasta se datorează dominației mogulilor penali asupra audio-vizualului. Istoric vorbind, presa a fost aliata democrației atunci când a fost lăsată să se exprime, adică între 1996-2000 și, parțial, după 2004, când puterea politică nu a ținut-o sub obroc.

– **De ce a fost presa de la noi adversara democrației?**

– Pentru că dușmanii democrației plăteau mai bine. Îmi pare rău să o spun, dar cum altfel se poate explica opulența unora dintre ziariști, mai ales a celor care lucrează la Antena 3? Nu de multe ori, colegi din presă mi-au spus că mă invidiază pentru emisiunile pe care le fac dar nu-mi pot urma exemplul, pentru că tocmai au luat un credit imens ca să-și construiască o vilă. Dar nu toată presa a fost adversara democrației. Există ziariști care nu s-au vândut nici astăzi, deși sunt în minoritate. După cum vedeți, paralela cu politica este valabilă și aici.

– **E mai greu, mai inconfortabil, ca presă, să susții democrația decât să te sui cu picioarele pe ea, ca să mă exprim "academic"?**

– E mai greu din cauza forței televiziunilor care aparțin adversarilor democrației, care te distrug dacă ieși

din rând și devii un pericol la adresa dominației lor. Reiau exemplul canalului TVR Info, care i-a scos din sărite pe Voiculescu și pe Vântu.

– **Slăbiciunea presei e, cum spunea un fost președinte, o slăbiciune gravă a democrației?**

– Da, după cum am spus deja. Cele două sunt interdependente. Dar nici un președinte și nici un partid politic nu a făcut nimic pentru consolidarea independenței presei, măcar a instituțiilor publice de media. Cei mai rezonabili dintre ei s-au limitat la a nu interveni în presă. Esențial era însă să se creeze un cadru juridic pentru asigurarea independenței mass media publice, care ar fi reprezentat un punct de reper pentru toți ceilalți. Dar oamenii politici nu înțeleg, sau nu vor să înțeleagă, acest lucru. De aceea, nu am încredere totală în nici un partid care nu vorbește despre reformarea TVR și a SRTV. Și nu vorbește deocamdată nimeni.

– **A fost presa „a patra putere în stat” sau formula aceasta, cel puțin la noi, a fost una autoflatantă, excesivă?**

– Nu a fost o putere, ci doar o anexă a puterii altora. Și aceasta pentru că presa nu este independentă economic. Nu are cum, în actuala etapă de dezvoltare a economiei românești.

– **Care a fost, din unghiul dvs. de vedere, pentru presă, cea mai frumoasă perioadă a ei în aceste ultime trei decenii?**

– Mi s-a părut că forța cu care presa a luptat împotriva lui Iliescu și a PDSR în 1996 și apoi împotriva lui Năstase în 2004 a fost remarcabilă. La fel și concertarea eforturilor acelei părți a presei care a demască abuzurile lui Dragnea. Perioadele frumoase ale presei sunt cele eroice, nu cele în care nu are cu cine să se lupte.

– **Dar cea mai întunecată?**

– Cred că presa independentă a dus-o foarte greu în primii ani după 1989 și apoi la începutul anilor 2000, adică atunci când puterea PSD a fost extrem de agresivă. Dar nici perioada 2010-2012 nu a fost ușoară, cel puțin în TVR, din cauza presiunilor USL, care au organizat atacuri fizice asupra carelor de reportaje ale televiziunii publice în decembrie 2011, pentru că nu prezentau versiunea Antenei 3 privitoare la demonstrațiile din București, iar ulterior a trimis trupele de șoc ale lui Mircea Dogaru și Dorin Lazăr Maior în curtea TVR pentru a cere eliminarea ziariștilor incomozi. Și, ce să vezi? Președintele-director general al TVR, provenit din societatea civilă, s-a conformat.

– **Și, legat de ce întrebam mai înainte: care apreciați că au fost/sunt cele mai grave probleme ale mass-media de la noi?**

– Cred că problema cea mai gravă este faptul că marile organizații media sunt controlate de reprezentanți ai fostei Securități sau de oameni de afaceri mai puțin corecți, care nu sunt străini de serviciile de informații, trecute și actuale. Aceasta este de fapt cea mai mare pro-

blemă. Ea accentuează și problema reală a relativismului moral și a absenței unor principii ferme. Aș adăuga și lipsa de cultură, nu numai politică. Așa am ajuns la derapaje cel puțin ciudate. Cel mai recent exemplu, care m-a exasperat, a fost al colegilor de breaslă care au considerat că apariția lui Dan Barna la Antena 3 a fost justificată, sub pretextul că este bine să le vorbească telespectatorilor acestui post, de parcă telespectatorii Antenei 3 nu ar fi ales acest post pentru că exprimă

propriile lor valori! Cum poți, ca jurnalist, să uiți că Antena 3 este un organ de manipulare al lui Voiculescu? Din acest motiv, pentru mine Rareș Bogdan s-a descalificat și el ca om politic. Măcar Dan Barna și-a recunoscut greșeala. Altă problemă este coruptibilitatea presei. Nu puțini ziariști s-au lăsat cumpărați de politicieni corupți, nu numai din PSD. Să ne amintim doar câți laudători avea Elena Udrea, de pildă.

– **Cine a rezistat, cine rezistă mai ușor în presa noastră de după 1989? La limită, ce tip/ce tipuri umane au o rezistență mai mare?**

– A rezistat doar cine nu a depins de politicieni, sau cine a avut tăria morală să nu-și trădeze valorile, cu prețul linșajului public la televiziunile lui Voiculescu și Vântu. Nu sunt mulți acești ziariști și nici nu-i prea vedeți la televizor. Și aceasta pentru că la talk-showuri este promovat doar un grup bine definit de „maeștri”. Cristian Tudor Popescu, de exemplu, a rezistat pe ecrane indiferent pe cine și ce a susținut. Mai mult, a reușit să monopolizeze o televiziune de știri. De ce? Iată o temă demnă pentru o investigație.

– **Și e tonică o asemenea constatare?**

– E tonic să constăți că există și caractere în presă. Indiferent cât de puține ar fi.

– **Pentru ceea ce negativ cu presa – în raport cu principiile ei înalte, să spunem așa –, cât de vinovați sunt jurnaliștii înșiși?**

– În primul rând ei, căci nu mai suntem în perioada în care să ne împuște cineva pentru opiniile noastre. De altfel, observăm și că solidaritatea de breaslă este foarte slabă, iar acel *esprit de corps* care ar fi făcut presa mai puțin vulnerabilă la presiuni lipsește. Mai e mult până departe. Români sunt și ziariștii, mai mult sau mai puțin onești, cum spunea Caragiale.

– **De ce poate renunța la presă, în aceste trei decenii, un om care vrea să**

aibă conștiința (cât mai) curată?

– Pentru că nu va fi nevoit să cedeze presiunilor, să facă compromisuri.

– **E suficientă condiția libertății pentru a avea o presă matură, responsabilă?**

– Nu, cum spuneam, mai este nevoie și de valori și principii morale, de tărie de caracter. Presa nu este doar o meserie, este o vocație și o misiune.

– **Ce anume, pentru spațiul românesc, trebuie să se alinieze pentru a avea o asemenea presă: matură, responsabilă?**

– Mai multe elemente: trebuie să existe un suport al presei independente în politică, în societatea civilă, în societate. Nivelul de educație trebuie îmbunătățit simțitor. Poate ne ajută Europa, pentru că singuri vom ajunge acolo peste o sută de ani, eventual.

– **Realist, foarte realist: ar fi putut fi altfel, pentru presa noastră, în aceste trei decenii?**

– Nu cred, având în vedere evoluția politică. Dar bine ar fi fost!

– **Să fim despre presa viitorului cum: pesimiști, euforici, optimiști moderați, indiferenți?**

– În nici un caz euforici și deloc indiferenți, ci optimiști moderați, pentru că știm că miriapodul își mișcă până la urmă și ultimul picior.

Interviu realizat de
Cristian PĂTRĂȘCONIU

Dușmanii democrației plătesc mai bine

interviu

Ce vârstă ați mai vrea să aveți?

Melania CINCEA

Publicistă

Vârsta față de care păstrez cele mai frumoase amintiri este cea a copilăriei târzii, care dă în pârgul adolescenței, când viața nu mai este văzută doar prin prisma ludicului. De ce aș mai vrea să o rețrăiesc? Cu riscul de a aluneca în pate-tism, încerc, totuși, un răspuns... Pentru că, în primul rând, micul meu univers afectiv era întreg pe atunci și nici nu-mi imaginam că va veni un timp în care unii vor pleca, și încă mult prea repede, din el. Apoi, pentru că mi-e dor de liniștea aceea sufletească, rotundă și fără fisură, pe care, parcă, nicio altă vârstă nu ți-o mai oferă. La fel cum mi-e dor de seninătatea interioară, de optimismul și siguranța cu care priveam înainte – „imposibil” era, pe atunci, doar un cuvânt din dicționar, la fel, „târziu” –, de lipsa oricărui spaime, mai ales a celor legate de boli, de bătrânețe, de finitudine, pe care unii dintre noi le dezvoltăm și chiar acutizăm, în timp.

navigator, când te iei la trântă cu norii de pe cer și rearanjezi, din mers, constelațiile pe harta nopții, când ți se pare că ești stăpânul unic al zilei de mâine, lumea are posibilități nelimitate.

Vârsta aceea, când nu te-a doborât încă vreun val, când navighezi de plăcere și niciodată de nevoie, când nu te arde soarele și nu ți se încrețește dure-ros pielea sub chingile de sare ale mării e definiția perfectă a efemerului. Azi e, mâine s-a risipit în stropi de frică. În fășii de cunoaștere amănunțită a privirii îngustate de usturime. A unghiului ob-turat. A luminii abia întrezărite. Păstrezi din ea solzi lucitori care te mai ajută, când curajul a fost înlocuit de o oarecare dibăcie, să aluneci până la mal.

Ne petrecem câteodată. Starea asta și cu mine. Vârsta din care vine ea și precauțiile actuale care îmi servesc de busolă și de viziune panoramică. Asta nu înseamnă că nu ne mai luăm, din când în când, de mână. Dar mi se întâmplă des să-mi fie dor de *măinele* care ți se ghemuiește la picioare încă de azi. De

non-permanență.

„Nu e păcat/ Ca să se lepede/ Cli-pa cea repede/ Ce ni s-a dat?” se întreba Eminescu într-o epocă a unui romantism plin de fervoare, neîmpăcat, profund, neliniștit, colecționar de nedreptăți, plin de dorințe, de regrete, de sublim tensio-nat. Viziunea de origine asiatică celebrea-ză frumusețea care trece, trece oricum, orice ai face și oricât te-ai agăța de ea. Efemerul e ridicat la rang de rege. Fieca-re mișcare a mâinii, capului, piciorului, gâtului, surprinse în stampa japoneză amintesc, cu un soi de melancolie luci-dă, de pasajul spre o altă ipostază. Me-reu alta, mereu aceeași. Robert Guillaîn în cartea *Gheșele* citează dintr-un text japonez: „Din Gion sunetul clopotului de bronz/ Este ecoul non-permanenței tuturor lucrurilor”, „Strălucirea flori-lor anunță veștețirea lor”. În trecerea ei delicată, frumusețea lasă urme, și poate că tocmai în această adăstare subtilă stă forța ei. În saloanele de ceai, când se lasă întunericul, gheșele se pregătesc pentru ceremonialul suveran al frumuseții ca o apă curgătoare, ale cărei reflexe efemere sunt tot atâtea clipe de extaz.

Reflexul, oglindirea frumuseții tre-cătoare se regăsește și în stampa lui Uta-maro în care observăm o femeie stând cu spatele la privitor, ispitindu-l cu chipul reflectat într-o oglindă. E tot ce are de oferit și pare a fi un reflex al unei supra-frumuseți cosmice.

Am răspuns cumva prin a nu răs-punde direct, m-am folosit de oglinda picturii și a literaturii pentru a căuta frumusețea trecătoare, vârsta de aur — fiecare vârstă are aurul său —, și a mă gândi dacă nu cumva momentul în care mi-e cel mai bine, e cel de acum. Oricare ar fi acest acum.

Lucian IONICĂ

Jurnalist, scriitor

Primul gând a fost să mă întorc când-va în copilărie, pentru că atunci n-aveam griji. Bântuiam cu alți copii străzile și parcul din cartierul timișorean Fabric, unde locuiam, mergeam la cele trei ci-nematografe din zonă și, evident, făceam baie în Bega, vizavi de ILSA. Era un alt Fabric, mai viu decât cel de azi, ajuns cu multe clădiri în ruină. Pe lângă prietenii de vârstă mea, aveam și unul mai mare, dacă pot spune așa, un pantofar, cu un atelier foarte mic, abia încăpeam noi doi în el, ce da direct în stradă. Îmi plăcea mirosul de piele și de clei. Dimineți la rând, urmăream fascinat cum croia tălpi noi și le prinde bătând cuișoare de lemn sau cum puneia pingele, timp în care îmi povestea despre viața lui și despre oame-nii care îi călcau pragul.

Mi-am adus aminte și de unele ne-cazuri, de exemplu, când mi-am spart capul sărind de pe fereastră sau am căl-cat într-un cui ruginit, ajungând astfel de două ori pe masa de operație. Dar au mai fost și altele. Poate ar fi mai bine să mă întorc în vremea liceului, când înce-pusem să merg la cenaclul „Excelsior”, ulterior numit „Pavel Dan”, ori la cine-

club, unde oamenii veneau din pasiune pentru film și plăcerea de a sta de vorbă – pe atunci, verbul „a socializa” nu se inventase încă, deși trăiam în socialism. Era anul 1968, când părea să se schimbe ceva în România.

Și ar mai fi destule alte momente la care aș vrea să mă reîntorc, dintre care, îmi dau seama, mi-ar fi foarte greu să aleg. Unele bune, ca să mă bucur încă o dată de ce a fost, iar altele mai rele, ca să încerc să le ocolesc sau să evit greșelile de atunci. Dar mă întreb, întoarcerea în timp s-ar face păstrând experiența mea de acum? Dacă nu, această călătorie ar însemna doar o simplă repetare a ceea ce a fost. Ce rost ar avea? Dar dacă aș ști ce știu acum, și aș face unele schimbări favorabile pentru momentul respectiv, oare cum vor influența ele ceea ce va urma mai apoi? E imposibil de aflat. Ar fi doar un joc de noroc, unde poți să câș-tigi sau să pierzi.

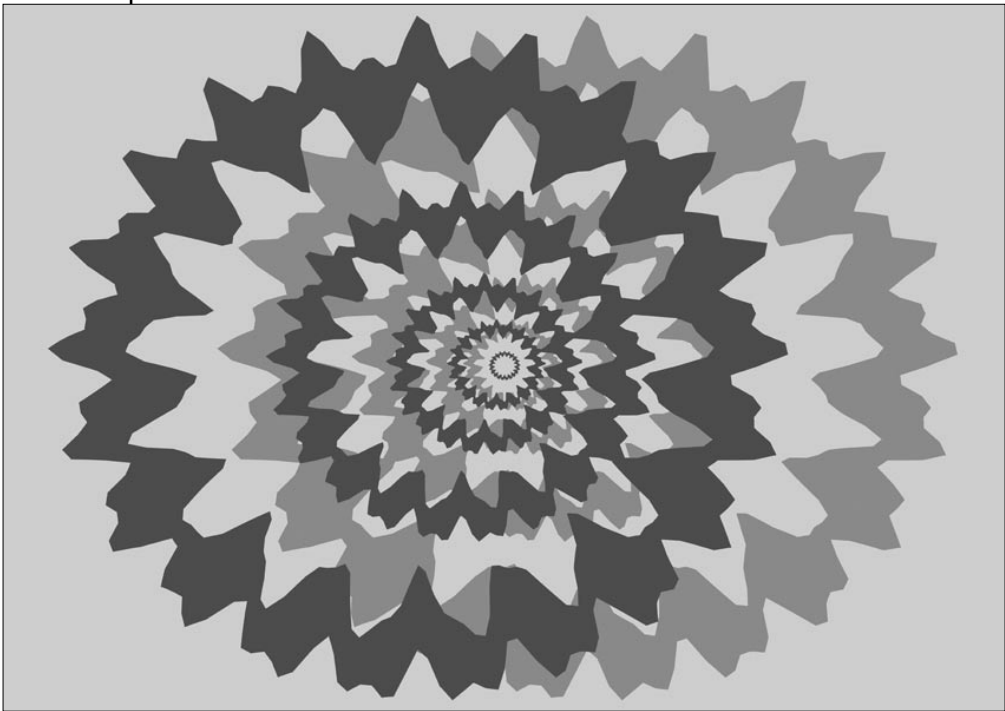
Doina JELA

Scriitoare

Pentru mine asta e o întrebare sim-plă: la nicio vârstă. Habar n-am de ce, e ceva atât de evident, încât nu am efectuat nicio introspecție ca să văd dacă e de bine sau de rău. Poate fiindcă nu sunt deloc o visătoare și întotdeauna am trăit în pre-zent. Așa încât, nici ca exercițiu căznit de imaginație, tot nu reușesc să mă opresc undeva anume. Au fost perioade bune și perioade în care mi-am dorit să nu fiu. Dar să mă mai întorc în vreuna din ele? Chiar și să zicem, undeva, la începutul adolescenței, când toți ai mei: părinți, frați, prieteni foarte dragi erau tineri, frumoși și aici, cu mine? Când, vorba lui Caraion „eram tineri, aveam de unde muri”. De atunci datează un moment de fericire intensă, acela când frumosul nos-tru câine alb cu pete roșii, Gicu, s-a în-tors nu știu de unde, după o jumătate de an. În rest, nu aveam în mod constant, sau nu aveam deloc, conștientța a ceea ce am: frați, părinți, prieteni, care este cheia bucuriei de a trăi.

Acum sunt conștientă: mă simt ca „La Dame à la licorne”, senin/curioasă mă uit la riduri, la pielea care-și schim-bă textura, la încheieturile care au nevo-ie de „încălzire” înainte de a se pune în mișcare; surd însingurată la absența celor dragi. Și cam atât. O explicație cred că am totuși: e nevoie de un întreg parcurs, și anume, de el *o singură dată*, ca, în chip responsabil cât de cât, să aduni/să se depună, firicel cu firicel, să renunți/ pierzi, la fel, firicel cu firicel, să înțelegi, întâmplare cu întâmplare, faptă cu faptă. Și dacă eu mă întorc în urmă, tot ce-am câștigat, de atunci, pierzând poate tot pe-atunci, nu dispare?

Așa că rămân aici unde sunt, recu-noscătoare pentru ce mi s-a dat, care nu mi s-ar fi dat dacă nu ajungeam aici și cu mulțumire pentru ce-am dat și pentru că am avut cui, și tot așa. De exemplu, de ce să mă întorc în 22 decembrie 1989, cea mai frumoasă zi din viața mea, în amintire, când aveam 38 de ani și mi se deschidea lumea, vârstă la care descopăr acum, citind *Jurnalul* de-atunci, că eram vai de capul meu de furioasă, tristă, spe-riată, nemulțumită de mine și plină de frustrări?

Când mi se face însă dor de perioada aceea, mă reîntorc în locurile de atunci și, prin ele, la copilăria mea târzie dată în pârgul adolescenței. Puncte de legătură cu acele vremuri sunt nu doar oamenii rămași în acel univers afectiv, ci și casa părintească, străzi ori chiar copaci la um-bra cărora citeam. Un surogat, se poate spune, dar care face, totuși, bine.

**Ioana BÂLDEA
CONSTANTINESCU**

Scriitoare

O recunosc în rarele ocazii când mă tranzitează. Mă agăț de ea, ca de o geamandură, fără să abdic vreo clipă de la conștiința deplină a următorului val. Asta și pentru că, odată ce ai trecut prin furtuni și marea, e greu să pretinzi că ele nu există. Ce există, însă, dincolo de si-petele înșelătoare ale memoriei e nuanța speranței care transformă geamandura în liman. Motorul subtil care îți redimen-sionează puterile și nu te lasă în voia cu-rentului. Când crezi în chemarea ta de

încrederea nevoiită de știință, de rutină. De lumea intuită, și nu străbătută în rit-mul arareori echilibrat al deziluziilor și al micilor victorii cotidiene. Dacă aș putea, m-aș întoarce la vârsta entuziasmului.

Alina GHERASIM

Artist vizual, scriitoare

Pictura lui Gustav Klimt, „Cele trei vârste ale femeii”, oferă hipnotica trans-formare sub lupa acută a viziunii artisti-ce. Trupuri de femeie se modifică lăsând natura să-și vadă de munca sa implaca-bilă. Fiecare etapă, vârstă, e circumscrisă într-o capsulă, ca o dorință de a mai opri timpul, cu forța unui elan post-romantic destul de calculat ce încearcă să disece și să înțeleagă rațiunea transformării. Co-pila e proiectată pe mamă, mama pe un fundal dominat de tonuri senine. Bă-trâna își ascunde fața și cu capul plecat se închide și ea într-o capsulă. Totul într-un singur plan, într-un orizont lipsit de profunzime, aparținând unui univers în care toți atomii există într-o stare de

Martin S. MARTIN

Medic, scriitor

Aș vrea să am din nou vârsta la care m-am simțit cel mai bine, aceea de 24 de ani. Nici o altă perioadă din viața mea nu a avut o mai mare influență asupra mea și nu mi-a dat, cu atâta claritate și putere, senzația de bine. Eram în al doilea an de internat clinic, lucram în clinicile universitare din București, unde munceam cu bucurie și plăcere până noaptea târziu. Făceam gărzi grele, învățam în fiecare zi (și noaptea) lucruri noi, mi se încredințau proceduri, operații, examinări de bolnavi, ocazii de a lua decizii... Citeam pe rupte, medicină și literatură. Ascultam muzica generației noastre. Aveam prieteni buni, pe care îi iubeam.

Atunci am decis ce specialitate voiam să urmez, atunci m-am bucurat de îndrumarea, sfaturile și învățătura celor pe care îi priveam drept măestri. Atunci Mioara și cu mine ne-am căsătorit. Eram cum nu se poate mai săraci. Ne lipseau hainele, aveam amândoi pantofii găuriți, ne culcam de obicei flămânzi, locuiam într-o cameră de apartament închiriată de la o familie care locuia în Balta Albă. Nu aveam bani pentru autobuz și nici pentru țigări... Dar niciodată nu am avut o încredere mai mare în viitorul și șansele noastre. Nu mi-era frică de nimic. Eram îndrăzneț și puternic. Și nu făcusem, încă, nici un compromis.

Irina Margareta NISTOR

Critic de film

E foarte simplu de răspuns! Exact vârsta pe care o am acum, sau mai exact de doi ani încoace, după ce am împlinit șase decenii. Mi se spunea că abia atunci închei un ciclu complet de 12 x 5, după calculul chinezesc, începi cu adevărat să experimentezi lucruri interesante. Dar, realmente, viața mea s-a schimbat, și, surprinzător, în bine, cu mai tot ce mi-am dorit și acum s-a împlinit! Până atunci, crezusem ca sunt explicații de consolare, pentru cine se teme de trecerea timpului (care pe mine nu mă sperie, că socotesc că am trăit deja mult și bine, dacă ignor anii în care n-am putut călători, și care au fost un furt din partea unui regim detestabil).

Acum văd lumea și am învățat să mă organizez, că dacă încep aventura asta după treizeci de ani, e ca și cum ai face școala la seral! Particip la TedX-uri în țară și în străinătate, ba am făcut și safteaua la un fuck-up night, primesc premii și îmi împărtășesc poveștile, pe care lumea vrea să le asculte, sunt ambasador la un festival precum cel din Iași, continui cu cel de psy și film, pe care de la București l-am extins și la Iași, și sper și un Cluj. Am mai inaugurat unul americano-european la Făgăraș, fac selecții, jurii și reclame, moderez și sunt poftită la *master class*-uri, colaborez cu cafeaua mea preferată, Nespresso, joc în piese de teatru și citesc în turnee, în cine-concerte cu pelicule mute, în proiectele lui Radu Rădescu, traduc cărți și titraje, fac emisiuni radio tv, săptămânale sau întâmplătoare. Și, mai ales, sunt răsplătită cu zâmbete largi, recunoscătoare, și solicitări de selfie pentru neuitare! Pri-

teniile sunt mai solide și am cernut ce a fost de cernut. Pe scurt, aveți de ce mă invidia. Chiar și eu o fac. Dar să nu mă deocheați, vă rog!

Monica PILLAT

Scriitoare

Am să vă dau un răspuns atipic. Nu aș vrea să mă întorc în timp. Acum sunt plină de miera anilor trăiți și fiecare vârstă a adăugat celorlalte belșugul unor înțelesuri la care nu pot renunța. Spre deosebire de părinții mei, ale căror vieți au fost nu doar mutilate, ci și în mare parte furate de urgia vremurilor de restriște din comunism, eu am trăit cu frenezie fiecare clipă, atât în bucurie cât și în suferință. Mama obișnuia adesea să spună: „dacă aș mai avea 20 de ani... sau dacă aș fi mai tânără cu 30 de ani, aș putea face atâtea...” Eu, însă, am fost mult mai norocoasă decât ea și decât tata. Am plecat în viață cu zero așteptări. De mică, mi s-a spus că aparțin unei familii care se află pe o listă neagră și că tot ce puteam spera era să fiu tolerată, să mi se îngăduie să exist și de aceea nu trebuia să ies cu nimic în evidență. Ce ținea de mine era să învăț bine la școală. Atât. Știind astfel că nu mi se va cuveni nimic, am trăit fiecare zi ca pe o minune și m-am bucurat de tot ce mi-a dat Dumnezeu, contrazicând minimele mele așteptări.

Cea mai mare comoară a mea este iubirea. Am fost și sunt iubită atât de mult, încât am putut și eu, la rândul meu, să iubesc nemărginit. Bunicele, părinții, mătușa mea, Pia, sora tatălui meu, soțul meu, studenții și prietenii au fost modelele mele în acest sens. Și chiar dacă mulți dintre cei dragi ai mei nu mai sunt cu mine pe lume acum, pe niciunul dintre ei nu l-am pierdut, deoarece am descoperit în ani „iubirea de apoi” care țese puntea între aici și dincolo și face din curgerea timpului o oază a omniprezenței.

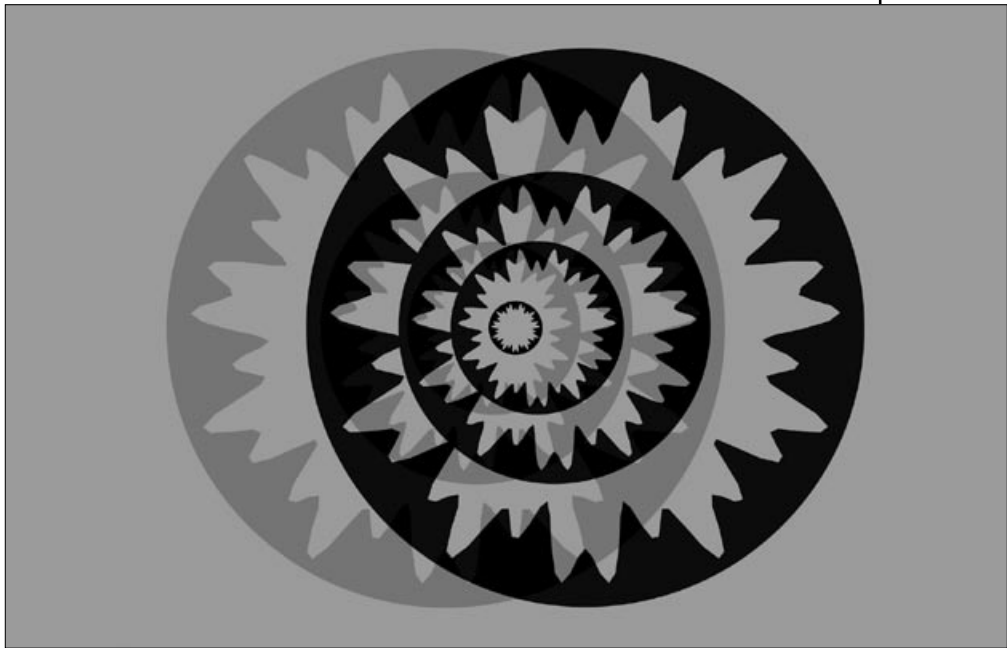
Eugen STANCU

Istoric

Este o întrebare intimă, dar pe care o găsesc în aceeași măsură prilej de reflexie asupra unui context mai larg. Să răspund punctual: nu țin neapărat să mă întorc într-un moment anume din viața mea, să mai am o vârstă pe care am mai avut-o. Asta nu pentru că mi-ar dispăcea propriul trecut. Dimpotrivă! În circumstanțele momentelor respective, cu datele pe care le-am avut la timpul respectiv, cred că am luat decizii rezonabile.

Mi-e temă, însă, că cei care doresc să se întoarcă în propriul trecut, nu ar face-o numai să retrăiască bucuria unor clipe. S-ar întoarce, mai ales, să mai schimbe câte ceva. Îndreptătită dorință, dar plină de pericole, neprevăzut și consecințe pentru toată lumea. Pentru că aici se află, de fapt, cheia istoriei contrafactuale. Cum spunea Pascal, „dacă nasul Cleopatrei ar fi fost mai scurt, fața lumii ar fi fost alta...”

Eu, dacă m-aș putea întoarce, nu aș vrea să schimb nimic. Aș vrea, totuși, să fac vizite scurte în trecutul meu să revăd oameni dragi care nu mai sunt. Apoi, dacă am putea accepta convenția fantastică că la viața unui om s-ar putea considera și anii cu minus dinainte să ne naștem, s-ar schimba total datele problemei. Cu toții am exista de la începutul lumii! În logica asta, aș vrea să mă întorc în diverse momente, în care nu am fost vreodată. Despre acestea știu numai din cărți. Mi s-ar confirma probabil convingerea că reprezentarea nu este niciodată

identică obiectului reprezentat, așa cum mulți se încăpățânează să susțină. Pentru toate aceste mici dorințe, strictul necesar ar fi o mașină a timpului.

Dar nu îmi doresc să mai am o vârstă pe care am avut-o deja. Poate că nici nu este momentul să simt asta. Sunt foarte sincer când o spun: nu sunt deloc în căutarea sau cu gândul la fericirea retrospectivă. Nu am fost niciodată nostalgic, cu toate că am studiat fenomenul. M-au fascinat mereu și am încercat să înțeleg oamenii și societățile cu ochii minții în oglinda retrovizoare a trecutului. Cred că această propensiune este un indicator al eșecului pentru că ne încurcăm existențele cu tot felul de reprezentări. Reprezentări care nu fac decât să ne împiedice să privim înainte.

Cristian VASILE

Istoric

Cred că mi-aș dori să călătoresc în timp și să mă întorc la 12 ani, adică prin 1988. Nu sunt nostalgic al perioadei comuniste, cu atât mai puțin al ceaușismului târziu când aveam restricții de tot felul (tăieri de curent și de gaze, apă caldă cu țărâita, penurie, cozi la alimente, lipsa libertății etc.). Aici nu mă refer la epoca istorică, ci la o existență ideal(izat)ă, cumva o vârstă a inocenței, etatea care nu implica responsabilități, griji etc. datorită unor părinți sau bunici extrem de protectori. Aceștia din urmă se zbăteau ca tu, încă un copil, să nu simți realitatea crudă din jur dominată de lipsuri materiale. În același timp, era vârsta când nu puteai să

ai decepții sentimentale, prin urmare erai scutit de o suferință în plus. Nu simțeam prea mult nici propaganda, deși în școală – chiar într-un cartier bucureștean măr-ginaș – ea nu lipsea cu totul.

Țin minte că, o dată, profesoara de matematică a fost constrânsă să ne citească dintr-un discurs al lui Ceaușescu (să fi fost în ianuarie 1988, atunci când „Tovarășul” împlinise 70 de ani și cultul personalității atinsese apogeul?). A citit cu jenă, transmițându-ne sentimentul că o face în mod silit și sugerându-ne să nu luăm în seamă ce spune. Cred că la

12 ani am reușit cumva să scăpăm și de abonamentul – până atunci obligatoriu – la *Cutezători*, publicație a Consiliului Național al Organizației Pionierilor (în primele pagini tronau cei doi Ceaușescu și propaganda comunistă pentru copii și adolescenți). Oricum, noi – în clasă – maimuțăream fotografiile celor doi și inventam dialoguri năstrușnice. Din fericire, nu am avut delatori. Sau – cel puțin – nu au existat consecințe neplăcute. Simțeam că suntem cu toții în aceeași barcă.

Și totuși, mă maturizam; părinții începeau să mă primească seara în bucatărie, unde ascultau *Europa Liberă*, cu volumul redus. Înțelegeam că nu trăim într-un regim de libertate. De ce nu este atunci 14 ani (1990, primul an de libertate) vârsta ideală? Pentru că dezbinarea din primul an de democrație, care la noi s-a reflectat și asupra relațiilor cu rudele și prietenii, a fost ceva mult mai traumatizant decât a trăi într-o dictatură. Mai e un element de contrast ce ține de o percepție ultrasubiectivă (și aproape sigur falsă): în 1988 eram sub opresiune, dar sănătoși (moral și fizic), în timp ce în 1990 parcă ne-a cuprins o maladie stranie. De altfel, ca o coincidență, mama s-a și îmbolnăvit în februarie 1990 și credeam că o pierdem. Ca istoric al comunismului, sigur că nu m-aș întoarce în 1988, dar aș vrea să regăsesc inocența de la 12 ani, precum și (aparenta) stare de bine de atunci.

**Anchetă realizată de
CRISTIAN PĂTRĂȘCONIU**

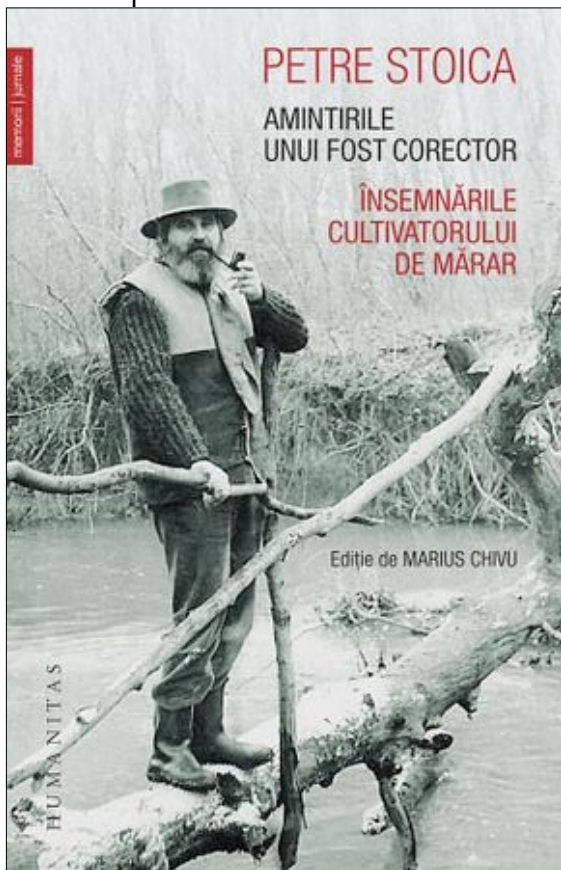
Ce vârstă ați mai vrea să aveți?

ancheta

Manualul alternativ

Alexandru BUDAC

În ultimii ani, mi-am făcut un credo din a găsi scriitori – în principal, dar nu exclusiv, americani și britanici, deoarece în aceste literaturi mă orientez mai sigur – care nu au reușit să adune un public larg, în pofida valorii lor incontestabile. Aș spune că am cules mai mult decât m-am așteptat. Deocamdată, m-am concentrat asupra perioadelor de după război, în special decadele '70, '80, '90, nu doar pentru că esteticile eteroclite ale acestor vremuri mă atrag fatalmente, dar

și pentru că în intervalul respectiv am remarcat un fenomen întristător: prozatori (și prozatoare) hiperimaginativi, debutați cam la o generație-două după consacrarea lui Pynchon & comp., și care au hibridat radical soluțiile diegetice ale măștrilor mai vârstnici scriind la confluența diverselor genuri aparent exclusive, nu au spart nici până acum tavanul de sticlă al nișei lor din ce în ce mai îngustă și ignorată. Și asta deși, înainte de a-și stabili propria ștachetă, și-au făcut în tinerețe ucenicile prin *underground*-ul rock, grupările punk de pe Coasta de Est, reviste alternative londoneze, în publicații de cinema californiene sau în zone de ficțiune populară, însă desconsiderată (SF-ul Noului Val, *hard-boiled*, scenariu de benzi desenate, așa-numitul Avant-Pop ș.a.).

Preocuparea s-a iscat din sasti-sire, din nemulțumirea mea față de gustul general și tendurile impuse politic, academic și mediatic. Sper să nu se înțeleagă cumva că aș împărtăși viziunea elegiacă potrivit căreia azi nu se mai face artă – astfel de ieremiade maschează adesea o *Schadenfreude*, de aceea detest apocalipsele de orice fel – sau că nu mai găsesc bucurii literare în prezent. Susțin doar că premiile prestigioase – National Book Award, Pulitzer sau Man Booker –, cifra de afaceri și consensul în receptarea critică înțelegă ca oglindă a reverberațiilor de pe rețelele de socializare ori de pe amazon au devenit markerii unui anumit conformism, ai unei cuminenții corect șablonate, în tan-

dem cu imperativele mercantile. Nimic prea stilat, nimic prea scandalos. Dar în cultură e la fel ca în viața de zi cu zi, nu poți elimina aspectele care nu-ți convin, cum pretind iluziile Facebook (din refuzul de a accepta evidențe de bunăsimț se naște această permanentă ostilitate pe care o vedem în jurul nostru, și care va spori dramatic, întrucât pentru mulți resentimentul a devenit un mod de viață adictiv). Pe de altă parte, când auzi numai lucruri drăguțe despre cineva, înseamnă că trebuie să fii precaut. Mi se par dezagreabile și suspecte persoanele – sau, dacă preferați, cărțile – ce țin morțiș să placă tuturor. La fel ca prietenii autentice, ideile trebuie testate și în dezacord. În fine, nu despre asta vreau să scriu aici.

Am observat la Marius Chivu, imediat ce i-a dat glas în mediul nostru literar strâmt, o preocupare oarecum similară – centrată pe literatura română și pusă convingător în practică –, adică un interes pasionat pentru autori uitați, nedreptățiți sau, pur și simplu, insuficient cunoscuți în afara grupurilor de specialitate. Nu știu cum altfel s-ar explica, printre altele, proiectul său public, „Absent nemotivat”. De la aproape șase sute de kilometri distanță, îl cunosc doar din auzite, din păcate, dar știu din experiență că, pe măsură ce înaintezi în vârstă în profesia noastră, simți nevoia să desenezi ceva pe hartă, iar întrucât literatura autohtonă este momentan *tits-up*, te apuci să cotrobăi în trecut. Flerul nu l-a trădat pe Marius Chivu când a ales să editeze două dintre scrierile în proză ale lui Petre Stoica, *Amintirile unui fost corector* și *Însemnările cultivatorului de mărar*, apărute anul acesta în același volum, la Humanitas.

Numele și figura lui Petre Stoica îmi erau familiare din editorialele profesorului Cornel Ungureanu, din dosarele revistei în care scriu, și știu că, printre scriitorii bănățeni, are un cult devotat. În prefață, Marius Chivu îl consideră „cel mai mare poet postbelic pe care lumea încă nu l-a citit.” Presupun că printre criticii de poezie unii mormăie în barbă la prima jumătate a aserțiunii. Eu m-am simțit prins în flagrant la a doua. Nu cred să fi citit vreun poem de Petre Stoica, poate ocazional, prin *Orizont*, deși mi-am amintit că în biblioteca părinților mei se regăseau antologiile de poezie germană și austriacă pe care el le-a întocmit și tradus. Întrucât mă număr printre admiratorii lui Mircea Ivănescu, am un motiv în plus – mă înțeapă un ac de curiozitate vag suspicioasă – ca să-i descopăr lui Petre Stoica arta poetică.

Cele două scrieri memorialistice au concepții diferite. Prima, *Amintirile unui fost corector*, publicată inițial în 1982, conține un portofoliu de portrete din perioada când Petre Stoica a fost corector de carte la ESPLA și redactor la revista *Secolul 20*, acoperind totodată câteva decenii din perioada bucareșteană a carierei sale. *Însemnările cultivatorului de mărar*, apărut în 1988 cu titlul *Viața mea la țară* – până și lui Petre Stoica i-a rămas neclar ce anume a găsit cenzorul din epocă subversiv în referirea la mărarul original –, e un jurnal sătesc, cu prima însemnare din 3 octombrie, 1976, iar ultima din 26 iunie, 1977, despre viața zilnică a poetului retras o perioadă în comuna Bulbucata, județul Giurgiu. Am rezonat mai bine cu

eseurile din *Amintiri*, cu siguranță și pentru că lumea culturală românească din anii '50-'60, cu oameni de litere formați în interbelic, parcă teleportați în mediile proletcultiste – unii nu au supraviețuit, alții, mai oportuniști, au știut cum să se adapteze, o a treia categorie a încercat să-și păstreze demnitatea în totalitarism – mi s-a părut întotdeauna o nebuloasă. Mărturisesc că din *Însemnările cultivatorului de mărar* mi-au reținut atenția numai câteva vise povestite cu sulețe gnomică, precum acesta: „Treceam peste câmpuri cu narcise, eram în frac și purtam o portocală în palma întinsă. Deasupra pluteau zeppeline.”

În anii de școală, unul dintre motivele din pricina cărora autorii din manuale ni se păreau inamici, și nu personalități demne de luat în seamă, îl constituia absența oricărei biografii credibile. „Marele poet”, „marele romancier” sau „marele critic” (mai rar) nu avea dimensiune. Era o efigie oprimentă, o sobrietate încruntată ce posedea enigmaticul „eu liric” – mă înverzesc când studenții mei folosesc expresia, și-mi dau astfel seama cât de puține s-au schimbat în școala românească –, o abstracție vidă față de care nu simțeam nici cea mai firavă empatie.

Claritate portretelor realizate de Petre Stoica în *Amintirile* sale este rezultatul evocării afectuoase, anecdotice, a unor caractere concrete, reduse fatal în manuale la niște eminențe de mucava. Pe Tudor Vianu îl surprinde în amfiteatru, magistrul sobru, dar totuși de o seriozitate nu lipsită de charisma pe care o dă erudiția asimilată, un gentleman din altă epocă, dezorientat în fața generațiilor de studenți deja blazați și îndoctriinați – citind despre felul cum prelegerile îi erau întrerupte din bănci de agasanta întrebare dublată „Cum? Cum?”, așa încât Vianu se vedea nevoit să coboare nivelul discursului și să scrie toate numele proprii ale clasicilor pe tablă, dar și despre dificultățile de predare cauzate de lipsa traducerilor, am înțeles, în sfârșit, care lucruri sunt eterne –, o inexplicabilă piesă de muzeu într-un mediu academic răvășit de epurări și condus de politruci.

Ți se face părul măciucă să constăți în ce măsură curriculumul de la Filologie din timpul lui Gheorghiu-Dej seamănă cu programa de azi de la Harvard (denunțul „cosmopolitismului imperialist” și „lupta pentru pace oglindită în literatura nouă” ca teme de disertație, broșura *Marxismul și problemele lingvisticii* ca principală recomandare bibliografică ș.a.m.d.). Studentul lui Vianu revoltat la examen că Dante n-a scris despre clasa muncitoare și lupta de clasă nu ar mai fi acum o excepție ridicolă (profesorul a avut simțul umorului dându-i calificativul descriptiv „suficient”).

A.E. Baconsky, poreclit „Papa Bac”, e cealaltă figură intelectuală inadecvată în peisajul epocii. Fire conservatoare, elitist, orgolios, sentențios și cu un temperament dificil, poetul și eseistul consacrat la Cluj se arăta pedant cu persona lui socială. Inițial, l-am perceput drept antipatic, dar Petre Stoica ne lasă cu delicatețe să întrevădem dincolo de armură un om frământat și uneori nesigur, critic la adresa proletcultismului și preocupat la modul onest de felul cum ar putea rămâne integru într-o lume profund coruptă, un

scriitor invidiat și urât visceral de colegii de breaslă pentru talentul său. Moartea tragică a lui Baconsky, alături de soție, în timpul cutremurului din 4 martie, 1977, la București, unde nu s-a acomodat deloc, este cel mai emoționant episod din carte (completat cu câteva detalii tulburătoare către finalul *Însemnărilor cultivatorului de mărar*).

Pe Dimitrie Stelaru, poet itinerant, prozator, vagabond și, mai ales, boem – nu pot să nu remarc că în română termenul e sinonim cu „alcoolic” –, Petre Stoica și-l amintește ca pe un pasionat de cărți rare și un obișnuit al grupurilor literare clandestine din București (pe coridoarele de la Uniunea Scriitorilor era complet ignorat de confrății agreeți oficial). Crochiul reușit dedicat lui Ion Vineanu, cunoscut îndeaproape în ultima parte a vieții la locuința de pe strada Brazilia, cu prilejul încercării de relansare a poetului avangardist în revista *Steaua*, își echilibrează încărcătura melancolică până la deznodământ.

Am descoperit în Petre Stoica un virtuoz al evocării admirației. În scrisul său transparent și îngrijit – are simțul culegerii neologismului potrivit – se simte omul dintr-o bucată. Observațiile lui nu sunt indiscrete. Eventualele ironii private la adresa cunoscuților rămân temperate de un balast autocritic decent. Prin urmare, am fost cu atât mai deranjat de puseurile bombastice (poetul și traducătorul Adrian Maniu reprezintă „una dintre puținele figuri celeste ale literaturii românești interbelice”, Marin Preda are „nume de povestitor predestinat gloriei”). Cu siguranță o fi ceva în neregulă și cu mine, căci am alergie la encomioane și revărsări de orice fel. Cred că poți să-ți exprimi aprecierea față de cineva și fără să leviți liric printre superlative. Prefer să-mi prezint entuziasmul brut, necenzurat, decât să premeditez elogii în *crescendo*. Mă abțin să comentez mândria lui Petre Stoica de a-i fi alături lui Sadoveanu la aniversare:

„Într-o parte mai retrasă, în jilț (atunci mi se părea a fi un tron de aur), Patriarhul Pădurilor, cum atât de nimerit îl denumise Lucian Blaga, primea torentul felicitărilor. Greu să uit vreodată fapta, părul nins și privirea olimpiană. Capul îi era înconjurat de acel nimb pe care îl zărești la puține ființe, și numai cât ține o bătaie a ploapelor. Un zeu bătrân, hărăzit nemuririi. M-a recunoscut. Surâsul său revărsa asupra mea o căldură benefică. M-am aplecat sărutându-i mâna.”

Vă asigur însă că merită să treceți peste gheizerele cântătoare, ca să câștigați satisfacția procurată de acest solid document de epocă.

Karaoke

Adrian BODNARU

De ce mi-ai pus în gură, când Nokia era cel mai bun telefon, rochia ta fără spate, genunchi și mânce, din miazănoapte-n soare-apune?

Știi că panglica mașinii Erika mi se întinde până-n America, de parcă o grămadă de nuduri aș spăla, în armată, de fluturi?

Marea dramă a dezgustului

Vasile POPOVICI

Căutăm un scriitor central pentru Literele franceze de azi? Dacă ni se cere să dăm un singur nume, ca la chestionarele literare, ei, bine, acesta e Michel Houellebecq.

La mijloc nu sunt doar vânzările uriașe. Penultimul roman, *Supunere*, din 2015, a înregistrat un tiraj record, de 800.000 de exemplare. După o rețetă infailibilă de promovare la scară mondială, cărțile lui sunt traduse în principalele limbi de circulație internațională și lansate în același timp cu ediția franceză într-un val ce inundă piețele. Cum ar veni, succesul devansează produsul. A primit numeroase premii, între care și faimosul Goncourt – pentru *Harta și Teritoriul* (2010). Președintele Franței s-a grăbit să-i confere Legiunea de onoare. Iar Houellebecq, ca o vedetă adevărată, refuză de-acum să mai dea interviuri promoționale știind că în asemenea cazuri tăcerea e mai sonoră ca vorba. Și așa mai departe.

Dar ce mai reprezintă oare toate aceste semne ale recunoașterii, puteți întreba pe bună dreptate? Tirajele mari arată doar că scriitorul e popular, nu și neapărat bun. Goncourt se acordă dintotdeauna, precum și-n ultima vreme, te miri cui, parcă anume să contrarieze așteptările și valoarea. Legiunea de onoare consacră succesul, chiar când el, în literatură, nu măsoară decât gustul mediu, nu și neapărat excelența.

Una peste alta, Houellebecq are statut de star-rock și romanele sale – nu multe, atâtea câte sunt – merită o lectură atentă, mai ales că alte exemple de glorie literară nu prea înregistrăm în literatura franceză de azi.

Serotonină, noul titlu, pleacă, la fel ca *Supunere*, de la o temă foarte la modă. Temă la modă înseamnă ce vorbește toată lumea, ce *se vorbește*, la o bere, la dineuri, la televizor, în articole de presă.

Supunere, *soumission* în franceză, este traducerea cuvântului arab *islam*, bogat polisemantic, însemnând *supunere*, *pace*, *concordie*, *a fi intact*, *salvat* etc. Și cine nu vorbește azi de Islam în Franța și-n Europa? De la invazia continentului de către musulmani plus creșterea lor demografică prodigioasă și până la luarea țărilor creștine sub ocupație totală nu mai e decât un pas. Romanul *Supunere* e chiar această spaimă la modă: ce-ar fi dacă într-o zi nu prea îndepărtată Franța ar avea un președinte musulman, ales democratic de o majoritate franceză musulmană. Cartea e proastă, dar a făcut multă valvă.

Tot despre o temă la modă e vorba și-n ultimul roman, *Serotonină*, recent apărut. Serotonină este o substanță cu efecte anti-depresive. Marea spaimă de azi în Occident e depresia, îngrozește la fel ca bolile letale. Într-o lume în care valorile supreme sunt fericirea și tinerețea, mărfuri perisabile, e normal ca opusul lor, bătrânețea și depresia, să obsedeze. Occidentalul în general și francezul în special suferă crunt de nefericire. Visul suprem sunt vacanțele, formă de căutare a paradisului promis. Ca să fugă de depresie, occidentalul se alcoolizează cu îndârjire, se droghează, experimentează în sex, fumează cu o tenacitate neegalată decât de opreliștile anti-fumat, își administrează masiv medicamente, toate ca paliative ale fericirii.

Care e tema romanului *Serotonină*? Tot ce tocmai am scris mai sus. Prea prezibil? Prea, dar Michel Houellebecq nu se formalizează. El scrie exact despre ce vorbește toată lumea la o bere. Și exact în termenii lumii, decomplexat, de vreme ce rețeta funcționează.

Pentru ca facilitatea să fie și mai mare, romanul e la persoana întâi, cumva în nume propriu, lucru ce se resimte pe tot parcursul romanului, cu alura lui de jurnal degizat. Povestitorul e un bărbat ajuns la vârsta maturității (46), pe unde autorul a trecut deja de o vreme. Ca autorul, personajul a absolvit o școală superioară de agricultură. Ca autorul, bea de stinge. E și în pană de sex, ce să ne mai mirăm. Acțiunea se petrece în Franța acestor ani, cu trimiteri directe la emisiunile TV ale zilei, numite cu numele lor, cu trimiteri abundente la hotelurile zilei, la problemele zilei, la Vestele Galbene (în roman, protestatarii fac prăpăd, cu arme grele, că de-aia e roman, și încă unul pe gustul francezilor), cu trimiteri directe la debaterile zilei și la partidele politice de azi. Ai zice, un reportaj de actualitate întins pe 300 de pagini. Recunoști tot ca și când ai citi un ghid de vacanță fără suflu turistic, ca și când ai urmări un reportaj de stânga pe o televiziune franceză. Prin forța împrejurărilor, romanul e și o panoramă medicală: cum se instalează depresia, cum merge sau nu mai merge treaba, care sunt medicamentele indicate (n-am verificat, dar nu m-ar surprinde să aflu că ele chiar există ca atare), ce efecte secundare dau etc. etc.

Rețeta populară cere și un pumn bun de ingrediente porno. Ar fi fost ideal ca pornografia să fie și erotică. Nu e. E doar pornografie rece, hard, cu multă felație, cu ceva zoofilie, cu ceva partuze, cu o scenă de pedofilie, mă rog, tot tacâmul, ca pentru o sensibilitate extenuată.

Eroul a ratat tot. Și-a ratat poveștile de dragoste din varii motive, fie pentru că a fost surprins, fie pentru că a surprins în flagrant de infidelitate, n-a înțeles la timp unde stă fericirea, n-a îndrăznit să abordeze, nu s-a decis, e când teribil de întreprinzător, când timid ca un puber. Își părăsește slujbele bine plătite, se refugiază în bârloguri tot mai sordide și mai izolate, își toacă rezervele din cont. Pe măsură ce alunecă în eșec, ia în greutate.

Povestea e depresivă rău. Din păcate, romanul e la fel. Iar aceasta, literar vorbind, nu se poate ierta. Altădată, Houellebecq avea umor și o privire necruțătoare. Din păcate, acestea s-au pierdut pe drum. A rămas doar un realism plat, o relatare de proces-verbal, ce pare că duce în toate direcțiile.

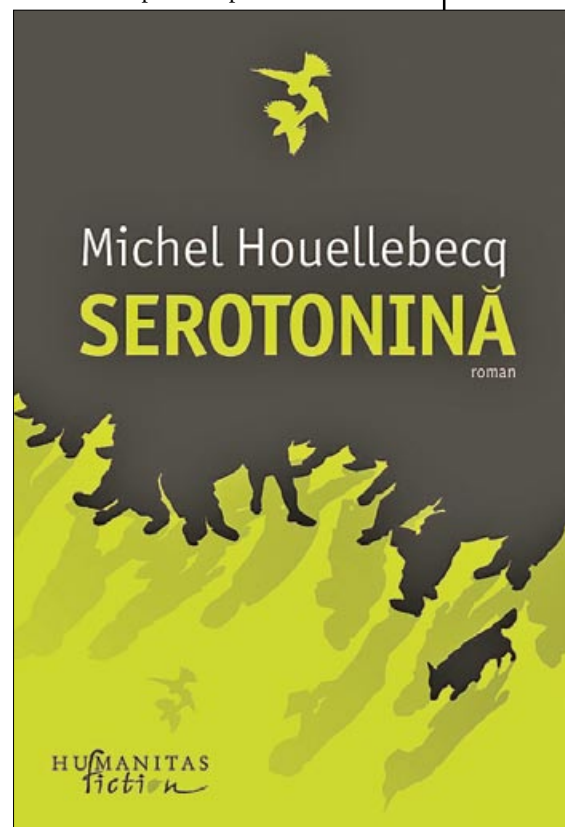
Avem și câteva pagini de considerații adânci despre cum e cu femeia și cu bărbatul. O mostră: „*Treptat, uriașa plăcere oferită de femeie îl modifică pe bărbat, acesta începe să nutrească recunoștință și admirație, viziunea lui despre lume se transformă, într-un mod, după părerea lui, neașteptat, accede la dimensiunea kantiană a respectului, și, progresiv, ajunge să perceapă altfel lumea, viața fără femeie (ba chiar, în mod special, fără această femeie care îi oferă atâta plăcere) devine cu adevărat imposibilă, ca un fel de caricatură de viață: în această clipă, bărbatul începe realmente să iubească. Așadar, iubirea este pentru bărbat un scop, o împlinire, iar nu, ca în cazul femeii, un început, o naștere; trebuie să ținem conta de asta.*” Etc.

Houellebecq nu ezită s-o vireze în analist economic, unul evident de stânga cum îi șade bine unui intelectual-scriitor francez: „*În ultimii cincizeci de ani, numărul fermierilor a scăzut enorm în Franța, dar n-a scăzut îndeajuns. Ar trebui să scadă de două sau de trei ori ca să ajungem la standardele Danemarcei sau Olandei – vorbesc de ele pentru că ne referim la produsele lactate, dacă ar fi vorba de fructe, aș lua ca repere Marocul sau Spania. Acum, există ceva mai mult de șaizeci de mii de crescători-producători de lapte; după părerea mea, în cincisprezece ani vor rămâne douăzeci de mii. Pe scurt, ceea ce se întâmplă acum în Franța reprezintă un uriaș plan social, cel mai mare plan social pus în practică la ora actuală, dar e un plan social secret, invizibil, în care oamenii dispar individual, fiecare în ungherul lui, fără să fie vreodată subiect de reportaj pentru BFM.*”

Veți înțelege: vina pentru că Franța nu-și susține fermierii în efortul lor de a supraviețui concurenței se datorează Bruxelles-ului, care stabilește cote de producție. Acțiunea Europei, se înțelege, e una secretă, criminală. BFM e televiziunea afaceriștilor, indiferentă, chipurile, la drama „omului simplu”... Aveți în aceste rânduri tot cocktailul distilat și infiltrat în mentalitatea populară de un Jean-Luc Mélenchon și de o Marine Le Pen, în hora stânga-dreapta obișnuită. Sunt pagini nule literar? N-are nimic, fac plăcere cititorului fără pretenții. Însă nu stângismul deranjează, ci dezolarea literară. Lăudat pentru că a făcut loc în romanele sale anterioare problemelor de actualitate (critica literară de întâmpinare e un gen pe cale de dispariție în Franța, unde, despre cărți, scrie oricine), Houellebecq se lansează în previziuni cu capul înainte, plin de curaj, în ultimele sale două romane, la modul jurnalist, iar rezultatul îl vedem. E un mod de schematizare literară, de exploatare la rece a unui filon sec. Din ce l-a consacrat în *Particulele elementare*, *Platforma* și *Posibilitatea unei insule* n-a mai rămas decât rețeta.

Serotonină ar fi putut să fie expresia literară a „*răului francez*” de azi. Cu puțin talent, ar fi putut fi un roman reprezentativ. Dar ce-i lipsește eroului să fie fericit? Ce lipsește umanității lui Houellebecq și de fapt occidentalului ca să iasă din nemulțumirea asta profundă instalată peste toți și toate, ființe iluzorii și oameni în carne și oase? Cauzele identificate de Houellebecq par pretexte, cum pretexte

par și cauzele invocate în dezbaterile publice franceze: inechitățile, mizeria socială, falimentul, Europa, bogații lumii. Eroul lui Houellebecq nu iubește pe nimeni – și cel mai puțin se iubește pe sine însuși. Lumea lui e construită pe un singur fundament, pe **dorință**, temelie fragilă, incapabilă să reziste eroziunii rapide a timpului. Alimentat cu medicamente și alcool, cu experiențe tari, cu sex și droguri, așățat și epuizat de facilitățile modernității, izvorul lumii dă semne că se epuizează prematur.

Este oarecum ridicol și intelectual descalificant să ai sub ochi acest amalgam de stângism economic alimentat de reziduuri marxiste, întreținut de fantasmalele mitului revoluționar francez, totul la foc mic într-un sos obținut prin etalarea disfuncțiilor dorinței.

Iată răspunsul literar pe care-l dă Michel Houellebecq la dezgustul lumii în care trăiește. Nu-l caută departe acest răspuns. Îl ia din aerul vremii, semn al facilității ultime.

Michel Houellebecq, *Serotonină*, traducere din limba franceză și note de Daniel Nicolescu, București, Humanitas, 2019.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA FILIALA TIMIȘOARA

CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2019

IULIE

- 1 iulie 1960 s-a născut Radu Ciobotea
- 1 iulie 1983 s-a născut Andrei Novac
- 4 iulie 1931 s-a născut Hans Just Mattias (Iuszt, Ioan Matei)
- 5 iulie 1953 s-a născut Dan Negrescu
- 6 iulie 1940 s-a născut Horia Vasilescu
- 8 iulie 1942 s-a născut Șerban Foață
- 9 iulie 1940 s-a născut Ileana Oancea
- 12 iulie 1946 s-a născut Luminița Niculescu
- 13 iulie 1937 s-a născut Edith Cobilanschi
- 15 iulie 1953 s-a născut Laurian Lodoabă
- 16 iulie 1938 s-a născut Ion Velican
- 19 iulie 1979 s-a născut Goran Mrakitsch
- 20 iulie 1962 s-a născut Otilia Hedeșan
- 20 iulie 1944 s-a născut Alexandru Ruja
- 23 iulie 1939 s-a născut Gheorghe Azap
- 24 iulie 1937 s-a născut Iosif Lupulescu
- 24 iulie 1957 s-a născut Gheorghe Secheșan
- 25 iulie 1978 s-a născut Adara Monica Blaga
- 25 iulie 1949 s-a născut Dana Anghel (Gheorghiu)
- 28 iulie 1948 s-a născut Bodó Barna
- 30 iulie 1935 s-a născut Traian Dorgoșan
- 30 iulie 1953 s-a născut Gheorghe Vidican

Caravaggio și „analfamentarii”

Alexandru ORAVIȚAN

Prin publicarea, la distanță de câteva luni, a două volume, *În lume nu-s mai multe Români* (planetei noastre asta i-ar lipsi)¹ și *Fluturile negru*², Radu Paraschivescu probează apăsător talentul scriitoricesc și magistrala mânăuire a perspectivei cu care este înzestrat. Primul volum este o colecție de articole, apărute în mare parte pe site-ul www.digi24.ro și în revista *New Money*, care oferă o cronică plină de umor negru, satiră, dar și deznădejde despre momentele cu adevărat

mieri, o istorie a unuia dintre cele mai negre momente din istoria ultimilor trei decenii din România. Iar vinovați pentru dezvoltarea în această direcție regretabilă a societății românești suntem, în definitiv, noi toți: „Deocamdată, câtă vreme avem mai departe în fruntea țării profitori, manipulatori și oameni certați cu legea, nu suntem superiori. Suntem niște proști cărora a început să le fie lene să-și folosească plămânii, gurile și ștampila de vot. Suntem o masă de candidi căreia i se servește o comedie menită să ascundă drama. Cu excepția câtorva tulpini din București și a nucleelor de tipul «Vă vedem!», suntem în pierdere de rezistență,

(„românul nu e nici sclavul vostru, nici nu e mai inferior ca voi” – Rădulescu „Mitralieră” și cormoranii lui Petre Daea), pe care le analizează cu o aplecare și o răbdare de invidiat, Radu Paraschivescu reușește să contureze în articolele sale un magistral și pertinent portret al incompetenței aflate în poziții de putere, cu toate ramificațiile sale în toate straturile societății. Reprezentantii de marcă sunt „analfamentarii”, adică parlamentarii ce votează legi în linia dictată de partid, fără a se preocupa de studiul lor. „Vă asigur că există o largă majoritate care a înțeles textele de lege fără să le citească”, spunea Florin Iordache, unul dintre protagoniștii cerți ai volumului. E, poate, cea mai deconcertantă afirmație deconstruită în această carte. Ea confirmă toate criticile aduse, pe bună dreptate, actualei clase politice.

Radu Paraschivescu împinge demonstrația mai departe: o atare afirmație ar consfinși și prezența uneia dintre problemele cele mai presante ale societății românești, consecință a eșecului experimentelor continue în materie de educație în ultimele trei decenii – analfabetismul funcțional, manifestat mai ales voit, prin decizii luate la nivel de partid. Mai mult, complicitatea dintre parlamentari și alți actori capabili de a influența mecanismul decizional în materie de legislație dezvăluie o veritabilă rețea a lipsei de etică și discernământ: „Analfamentarii fac alianțe cu avocații specializați în chichirezuri și porțițe, care stau în spațele marilor fugari din fața legii. Să nu credeți cumva că noua croială a Codului Penal și a Codului de Procedură Penală e opera lui Florin Iordache și Eugen Nicolicea. Nici vorbă. Autorii reali nu sunt parlamentari și știu multă meserie. Iar asta îi face cu atât mai vinovați.” *În lume nu-s mai multe Români* (planetei noastre asta i-ar lipsi) este, cu alte cuvinte, și un demers de întoarcere la matcă a unor resorturi istorice și sociale aflate într-o derivă neîncetată. E o corecție aplicată fără rețineri asupra unui sistem politic parțial rupt din alte vremuri.

În cazul romanului *Fluturile negru*, pulsul Romei de la finalul Renașterii e captat cu resorturile unui prozator cu neîndoienic talent, dar și cu cele ale pasionatului de istorie și artă, ale celui care își dorește cu obstinație, ba chiar cu o sesizabilă doză de încăpățănare, să îmbrățișeze o lume demult apusă, însă care a însemnat atât de mult pentru evoluția ulterioară a culturii. Romanul lui Radu Paraschivescu este, așadar, extrem de curajos. Sondarea și reprezentarea cu măiestrie a unei lumi la care cu greu mai poți avea acces, în urma unui îndelung proces de cercetare, dar mai ales temerara alegere a protagonistului, unul dintre cei mai cunoscuți pictori din întreaga istorie a artei și culturii, sunt aspecte care îl confirmă pe Radu Paraschivescu drept un mare prozator. El transcende limitele impuse de distanțele istorice și geografice pentru a aduce viața pictată și trăită de Caravaggio în proximitatea sensibilității contemporane.

Acest aspect este desăvârșit prin

însăși structura duală a cărții, sub forma aripilor unui fluture: pagini de narațiune fluidă, care țin cititorul în priză, alternează cu epistole pe care protagonistul le adresează maestrului său, Simone Peterzano, în care există o certă notă autoreferențială asupra vieții și artei. Iată cum își explică Caravaggio esența propriei arte în relația cu orașul care l-a consacrat, trecut prin filtrul sensibil al lui Radu Paraschivescu: „Tablourile Sfântului Matei mi-au întărit gândul că negrul e culoarea de temelie a picturii mele. Cred că la asta se gândesc și criticii, cei mai mulți fără îndrituirii și har, care m-au făcut «tenebrist». Pe de altă parte, folosirea lui deplină e felul meu de-a răspunde unui oraș pe care încă-l simt mănăs, chiar și după atâta vreme. Între mine și Roma nu încap iubire. Cetatea are o trufie care face rău trufiei mele. Ne îngăduim cu greu unul pe altul. Roma mă privește de la înălțimea propriei sale slave, eu încă nu pot să văd în ea altceva decât un laț pregătit să mă sugrume. Prin urmare, negrul din tablourile mele e cel mai bun cadou pe care pot să i-l fac. Până la urmă, e un fel de a-i mai mura dojana pe care altfel n-ar auzi-o nimeni: Uite ce-ai făcut din mine, uite în ce m-ai preschimb, uite cum trebuie să dovedesc în fiecare zi, de dimineața până seara, că sunt singurul artist adevărat într-o tagmă de putori.”

De aici derivă încă un liant între cele două volume lecturate aici: dominația întunericii, un întuneric al gândirii, o „noapte a minții” care dă consistență formei. În protagoniștii picturilor lui Caravaggio, privirea avizată în urma lecturii *Fluturilor negru* ajunge să descopere un peisaj al Romei plasată ea însăși sub dominația clarobscurului: „Sunt sigur că ai văzut și dumneata, meștere. Amor citit de-a-ndoaselea e Roma. Roma copiilor dezbrăcați pe malul Tibrului și-a curvelor adunate de Paul al V-lea în biserici. Roma urzitorilor răuvoitori și-a poezilor flămânzi. Roma hoșilor, pungășilor și actorășilor cu buze femeiești. Roma cârciumilor, palatelor și grădinilor. Roma piețelor strălucind în crucea zilei. Roma omorurilor din iubire și a bocitoarelor despletite. Iar Roma asta a noastră, ne-am născut sau nu în ea, iese călită și învingătoare din toate încercările. *Roma Vincit Omnia*.”

Prin îmbrățișarea crezului artistic al lui Caravaggio, Radu Paraschivescu izbuteste să ofere un remarcabil exercițiu de *ekphrasis*, completat de reproduceri fidele ale unor tablouri importante ale protagonistului incluse în carte. Bref, *Fluturile negru* este, deopotrivă, un roman de capă și spadă în cel mai bun sens al cuvântului și un veritabil tratat de istoria artei. Contemplate laolaltă, *În lume nu-s mai multe Români* (planetei noastre asta i-ar lipsi) reprezintă întruparea observației implicate, în priză directă, a societății românești contemporane, iar *Fluturile negru* marchează evadarea din tumultul înconjurător într-o epocă marcată de decadență și depravare, pe deplin fascinantă, redată prin dublul filtru al artei și meditației.

¹ Editura Humanitas, București, 2019, 230 p.

² Editura Humanitas, București, 2019, 311 p.

RADU PARASCHIVESCU

revoltătoare de pe scena politică din primul an al guvernului Dăncilă. Al doilea op este o ediție revizuită a unui roman publicat inițial în 2010, care își are piatra de temelie narativă în tulburătoarea viață a lui Caravaggio, surprinsă în deplină consonanță cu fundalul unei Rome aflate la răscruce de vremuri și moravuri.

Ce aduce la un loc cele două volume aparent atât de distincte? Răspunsul trebuie căutat în însuși stilul și alegerile tematice ale lui Radu Paraschivescu. Dacă volumul de articole propune o abordare deseori incisivă, plină de pertinență unei critici a tarelor politicii și societății românești din ultimii doi ani, romanul e atât un tratat (auto)referențial asupra artei, cât și o țesătură migălos imbricată a unei societăți. Așadar, rețeta lui Radu Paraschivescu e centrată pe șlefuirea unei portret al sinelui în interiorul unei societăți, a cărei apăsare devine, treptat, necruțătoare. Mai mult decât atât, importanța pe care autorul o acordă unei dimensiuni istorice a scrisului său nu poate fi trecută cu vederea. Cărțile îi pot fi văzute, în esență, drept încercări de a conferi profunzime, lungime și lățime unor epoci surprinse în momente de cotitură.

În lume nu-s mai multe Români (planetei noastre asta i-ar lipsi) este, asemenea volumului precedent, *Orice om îi este teamă. Un partid, doi ani și trei pre-*

tenacitate și solidaritate. Iar asta nu e bine deloc.” Paralelismul sintactic cu efect intensificator, în cascadă, e o marcă stilistică recurentă în scrisul lui Radu Paraschivescu.

Efectul său este de o natură duală: mai întâi, întărește precizia demonstrației și, mai apoi, propulsează exasperarea și revolta pe noi culmi, cu un voit efect mobilizator. Un exercițiu asemănător este realizat și în privința unui portret al actualului premier, redat în cheia unei descendențe istorice: „Viorica Dăncilă este numele din secolul XXI al lui Chivu Stoica. (...) Fiecare dintre ei vine la pachet cu sforile prin care poate fi manevrat de păpușar (Liviu Dragnea azi, Gheorghe Gheorghiu-Dej ieri). Fiecare are un devotament orb față de șef și un dispreț mat pentru știința de carte. Fiecare e gata să treacă prin zid sau prin foc dacă i-o cere cel care l-a pus în funcție. Fiecare e certat cu limba română și nu pierde nici o ocazie de-a se face de râs, fără ca asta să-l tulbure în vreun fel. Fiecare e primitiv politic, incult și slab echipat intelectual. Fiecare e incapabil să se exprime fără să se uite pe foaie (lasă că rezultatele nu sunt onorabile nici atunci). Fiecare e un monument de inadecvare.”

Dincolo de perlele de limbaj („Modificarea pe care a făcut-o Curtea Constituțională în ceea ce privesc prerogativele președintelui...” – Florin Iordache) și de frapantele derapaje de gândire

În fereastra lumii

Grațierea BENGHA

Pentru mine *Cartea Reghinei* (Humanitas, 2019) a fost o surpriză. Nu mă așteptam ca, după *Pelinul negru* (despre care cred în continuare că e unul dintre cele mai pătrunzătoare romane din ultimii ani), Ioana Nicolaie să revină atât de repede cu o altă carte și încă în maniera riscantă în care a făcut-o. Expusă primejdiilor mi se părea *Cartea Reghinei* pentru că tema noii narațiuni a fost deja răsucită în fel și chip, pentru că inserțiile biografice sunt alunecoase și pot scăpa din hățuri când nu te aștepți, dar și pentru că perspectiva narativă e pe muchie de cuțit, cu dezechilibrul fatal pândind la fiecare pas. Ar fi putut răzbate dintre rânduri un soi de fascinație a afectivității și a rupturii de conștiință, care ar fi sufocat orice altă partitură. Însă, profund emoțional, romanul e în egală măsură un angrenaj narativ atent finisat și neîndoiește funcțional.

De *Pelinul negru* (cu istoria marginilor și a excluderii) *Cartea Reghinei* se leagă prin nodurile perimetrului transilvănean, care strâng laolaltă personaje comune, traume, obiceiuri, tăceri, condiționări dramatice și inserții mitice. Cutume deumanizante și frământări restructurante. Dacă *Pelinul negru* era povestea fetei dislexice, care la naștere s-a aflat pe linia dintre supraviețuire și moarte, iar mai apoi, toată viața, a fost exclusă din ceea ce e îndeobște acceptat ca normă, recentul roman al Ioanei Nicolaie e o carte a mamei, dar și a aceluiași spațiu infuzat de irealitate. Le voi discuta pe rând.

„De-acum m-a luat. Un fiu de pastor e cinst, zice tata./ - Cinstea ta, Reghină, și n-ai iertarea mea dacă nu vezi. Faci șaispe ani minte naș, ți-a venit vremea, caută-ți fete pentru druște, că te îmbraci mireasă curând.” De aici începe totul: o fată despre care tradiția spune că e gata de măritiș se căsătorește cu cel ales de familie și pleacă în Văralia. Acolo, alături de Damian, trăiește o „vară care a ținut trei ani”, după care cunoaște infernul umilințelor și al suferințelor brăzdate, luminos, doar de chipurile celor doisprezece copii. Șase fete și șase băieți. Șase cu părul negru, șase cu părul bălai - alături de care, într-un mic răgaz, face (din linguri de lemn înfășurate în firele de mătase ale porumbului) păpuși cu zâmbete largi pe chip. Fără nume, copiii Reghinei sunt reținuți prin amprenta lor definitorie: „fata foc și pară” e cea mai mare și prima care pleacă de acasă, „fata care numai ascultă”, „băiatul făcut să aline”, „fata cu aur în fiecare mișcare”, „fata pe moarte”, „Măgureanul”, „băiatul curentat” - un supraviețuitor, „primul suit într-un autocar de străbătut lumea”, să-și facă singur un rost.

Frământată de istoriile abuzive ale căsniciei (cu străvechiul îndemn maternal rostit de Mărina, „taci și înduri”, sintetizând condiția femeii înrobite), Reghina e zdrobită și de menghina marii istorii. Dincolo de foamă și de cozile înșositoare pentru „țucăr”, comunismul înseamnă alterarea valorilor morale, care face ca minciuna să fie elogiată ca victorie. Iar dincolo de disponibilități, tranziția e o nesfârșită întindere fără repere. Strivită, Reghina nu e și învinsă. Tăcută, revolta ei are forța de a intui rățacirile unei societăți autodistructive, închise între propriile-i amăgiri. Iar maladiile supraviețuiesc impasibile dacă nu sunt

căutate în zonele obscure și împinse spre ferestre de reflecție, cu atât mai mult cu cât decupează punctul de coliziune dintre ordinea spiritului și dezordinea ideologiei. (Povestea celui căruia i se spune Învârtitul e doar unul dintre segmentele revelatorii pe acest palier al narațiunii.)

Personaj prin care răzbate omul profund vulnerat și totuși capabil să se regenereze în chip miraculos, Reghina e un lov feminin, supus la o zguduitoare probă de duranță, care adună cazne greu de închipuit. La unele sunt martori copiii, care încep să se răzvrătescă. Pe altele, cele mai dureroase, le duce Reghina singură. Fără să știe nimeni, își îngroapă un băiețel avortat din cauza bărbatului. Dar, deși suportă prelunga agonie a trupului, Reghina întrupează, fundamental, potențialul neînchipuit al vieții. Fragilizat, chinuit, deformat, corpul ei reflectă descompunerea cuplului, dar izbutește să însușească un întreg trup microsorial, printr-un tip de poetică sprijinită pe dialogul corp la corp. Utilizând ca limbaj un material simbolic, Reghina (în ipostaza matricială de Genitrix) reconstruiește rețele umane vitale în cadrul semioticii familiale traumatizate.

Formula narativă și stilistică aleasă de Ioana Nicolaie este aceea a unei povești istorisite din perspectiva femeii îmbătrânite și trecute prin succesive accidente vasculare cerebrale. Paralică, oarbă, afazică, Reghina își recompune traseul prin evocarea discontinuă a câtorva clipe faste și a îndelungilor vârste stigmatizate. Arhitectura stilistică (și poetică) a narațiunii preia toate aceste glisări, dirijând procese de conștiință și registre diferite în ritmul interior al frazelor și transpunându-le într-un limbaj cu o puternică notă individuală. „Ce-ți dorești tu, oare, Reghină? se întreba singură./ Să mă sui din nou în car, lângă Valer, și să plec cu el spre soarele care nu apune niciodată.” Poveste a femeii fără glas, care (așa cum îi mărturisește numai surorii mai mici, Valeria) ar fi vrut să fie „călător”, însă a ținut să îndure ceea ce e de nesuportat dintr-un motiv deznădăruit abia spre final, *Cartea Reghinei* devine mărturisirea de dincolo de tăcere - înțeleasă ca nedreaptă cutumă, ca autopedepsire îndelungă, dar și consecință a bolii. Între femeia ferecată în trup și în întuneric (care-și închipuie cum deșiră două pulovere din lada de zestre pentru a împleti firele laolaltă) și „fata care numai ascultă” se întinde o urzeală de canalicule comunicante ce vor prinde, în sfârșit, glas: cartea mamei devine cartea fiicei - capabile să țeasă tăcerea în expresie. Și, astfel, să-i ofere

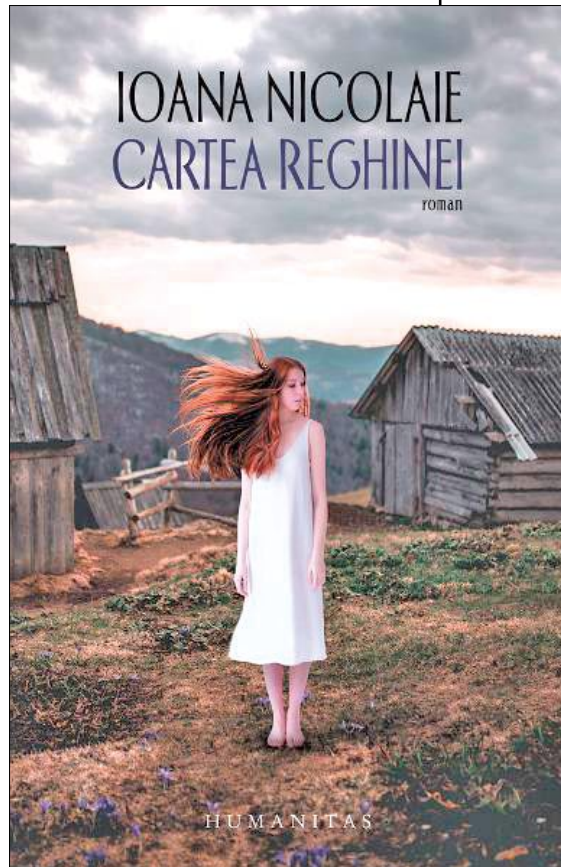
mamei o nouă viață, cât o călătorie fără sfârșit.

Așa cum e reconstituită de memoria învălmășită a Reghinei, la marginea dintre conștiință și tărâmul de dincolo („Ca un copil vise! Mult și numai culoare” rostește clar, la un moment dat, bolnava), lumea Văraliei e o intersecție de realitate și mit, în accepțiunea lui de principiu productiv ce permite inserarea irealității în cotidian. Burta vacii, câinele Bălan, vulturoaica, ursul, caii și zănele intră în paradigma realcătuirii (în viziune) a realității, iar Reghina are privilegiul de a deosebi amplificarea scărilor și categoriilor existenței, percepute cu o intensitate distinctă. Văralia este *în și în afara* timpului istoric. Denumeste un spațiu real și totodată fabulos: rutina curge intersectând albia irealității, cu care-și amestecă (liniștit sau tumultuos) apele. La fel ca în realismul magic, dar cu o stilistică proprie, de un farmec hipnotic, în Nordul reprezentat de Ioana Nicolaie lumile imaginare întemeiate din elementele existenței obiective sunt generate printr-un proces de completare mitico-simbolică a realității, care îi sporește densitatea, în loc să îi diminueze coerența.

Cartea Reghinei metabolizează recuperarea substanței acestei vechi lumi grănicerești din jurul Sângerului, prin episoade menite să illustreze faptul că între viața omului și palierul (i)realității se stabilesc relații organice, iar căutarea limitelor trebuie desfășurată la nivelul interacțiunii care depășește logica binară, schimbă traiectoria și generează semnificații paradoxale. Iată evoluția în salturi, între timpuri și sensuri, a unui fragment în care Reghina își amintește cum, copilă fiind, a salvat o vulturoaică pe care tatăl ei o prinsese pentru că omora animale din ogradă. „Hai, vulturoaică, desfă-ți aripile./ [...] Din ceasul acela, zburătoarea n-a mai coborât niciodată din cer. N-au mai dispărut iezi, cocoșii sau curcile, nu s-au mai dus spre cer purceii. Se arăta rar [...], fără să facă altceva decât niște rotocoale deasupra casei. Am știut mereu că se întorcea în fiecare primăvară să-mi mulțumească. În ziua aceea, când încă trăiam în plină lumină, eu i-am dat drumul, iar o făptură ca ea nu uită. Uneori o ghicesc prin deschizătura, ca de fereastră, a lumii. Mă aflu încă în ea, atât de aproape, aud încă viața. Și mi-e o teamă grozavă de toți puii flămânzi care cască ciocuri și vor numai hrană. Aștept vulturoaica, mi-e frică, îi știu bine cuțitele.”

Reprezentarea copiilor flămânzi revine în finalul romanului, însă de această dată visul Reghinei îi dă o altă încărcătură.

ră. Imaginarul se grefează pe obsesia iertării, devenită spațiu de rezonanță a tensiunii și interogațiilor care străbat întreaga narațiune. „Au așezat cu grijă cozonacii și, ca și cum nu s-ar fi văzut de-o veșnicie, au început, în sfârșit, să-și amintească. [...] Când odaia s-a umplut de-un miros fără seamăn, ușile s-au deschis larg și-o lumină nouă a înflorit afară. Reghina le-a împărțit tuturor cozonacii fierbinți, luă-i, mușcați din ei, că pentru mult timp de-acum înainte vă vor fi alinare. Și ei, flămânzi, i-au mâncat cu mare bucurie./

- Am ajuns, dragii mei! a zis la sfârșit Reghina. De-acum vom fi mereu, laolaltă, în vara de trei ani./ Și i-a scos pe toți afară, în grădina care se umpluse de soarele ce n-avea să mai apună niciodată.”

Cartografiere real-miraculoasă a Transilvaniei, istorie a femeii fără glas și poveste despre viață și moarte, vinovăție și iertare, *Cartea Reghinei* e construită pe temelia reconcilierii (cu sinele, cu trupul, cu lumea) și a funcționării aparte a câtorva metafore devenite parabolă. Este romanul cel mai izbutit al Ioanei Nicolaie, tocmai prin ceea ce cărțile de dinainte nu își propuneau să surprindă: memoria cvernicolă, interferențele timpurilor și glisările stilistice, ca prelinsele ceremoniale și picturală, sfredelitoare prin dramatism și totuși de o prospețime primenitoare.

Variații de zoom

La Tracus Arte a debutat anul acesta Livia Ghighilicea, în urma unui premiu acordat de editură, în colaborare cu Asociația Culturală Direcția 9 și cu Agenția de Carte. Găselnița din titlu e suficient de provocatoare pentru a îndemna la lectură: *Iarnă-mă* dă sens paralogiei prin desfacerea progresivă a plurilor afectiv-confesive: „nu plănuisem să mor în iarna aceea ar fi trebuit să ții/ era atât de ger/ că au înghețat până și fluturii i-au găsit lipiți/ de pereții stomacului/ la autopsie/ e greu să mori cu oasele golite când e frig afară/ și e aproape/ la fel de firesc să mori/ precum ninsorile ivite înaintea dimineții// numai iertările sunt blânde iarna// viețile rămse le-ai împărțit săracilor/ ce vină au ei să ducă atâtea gânduri ponosite [...]// mi s-a spus atunci când ești gol/ intră toți e riscant// odată umbrele își purtau mâinile împreunate/ era mai decent/ puțin dintre cei care ne-au știut au învățat asta// [...] cuvintele/ au cordul deschis/ cerneala roșie se coagulează mai greu// să nu-mi vinzi poezii și muzica te-am rugat/ poezii și muzica”.

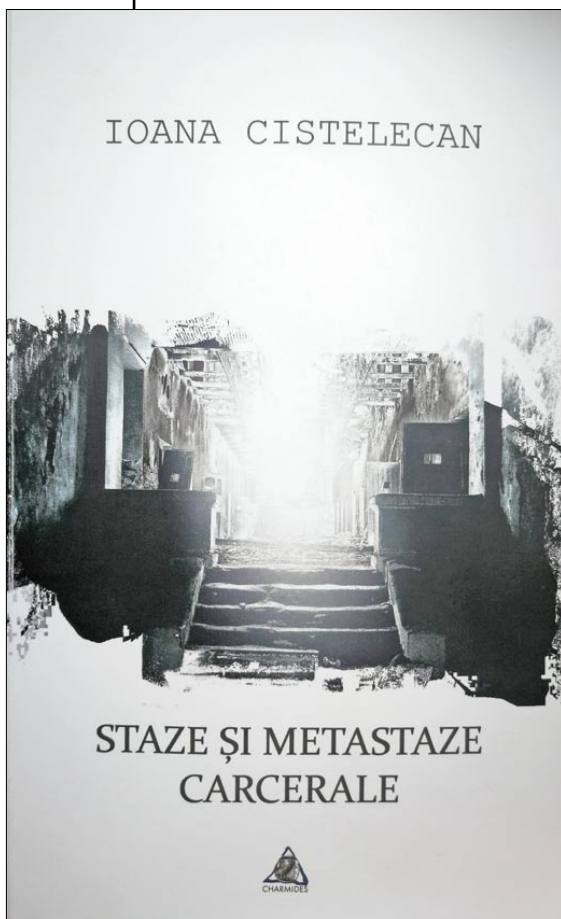
Micile scenarii biografice, confesiv-sentimentale, țesutul aderent al memoriei și urmele vătămării interioare sunt înconjurate de câmpul magnetic al dezorientării și urmărite de spectrul epuizării. Metamorfozate (prin acumulare) în linii de fluid în mișcare și expuse prin variații de zoom, nesiguranța și secătuirea stabilesc dozajul dintre mărturie și retrăctilitate emoțională. Sau dintre dispoziția nostalgică (trăgând cu ochiului spre o vârstă paradisiacă), înșurubarea extenuării și nevoia de reconfigurare - vizibilă în tectonica straturilor care alcătuiesc poeme ca *lipsește cartea tehnică* sau în *de parcă aș mai fi închis ochii de atunci*. Cu versuri tăiate dintr-o mișcare, poemele exersează în gama adevărului emoțional ori a hazardului controlat: „ceasornicării din colț și câteva ore înfoiate/ împrăștiat pe jos/ ca niște mirese oarbe ce așteaptă/ sentința/ [...] dincolo de noi/ un cer pătrat două pensule și/ niște vopsea cursă/ pe alocuri”.

Deși include câteva titluri care ar fi putut lipsi din volumul debutului, iar consistența altor poeme e slăbită pe alocuri de stridențe fonice ori de tropi inutili (ca în *versuri pentru dezlegare*, bunăoară), *Iarnă-mă* are nerv și atrage atenția asupra unui imaginar care nu rezonază cu expresivitatea tehnică, neutră și cerebrală a poeziei recente.

Hidoasele fețe ale răului

Marian ODANGIU

Aproape două decenii despart momentul editării consistentului studiu *Staze și metastaze carcerale** de acela al debutului Ioanei Cistelean, cu *Poezia carcerală* (Editura Paralela 45, 2000). Două decenii marcate de o antologie aparținând autoarei (*Antologia poeziei carcerale*, Editura Eikon, 2006), o teză de doctorat (*Regimul carceral în literatura română*, lucrare coordonată de Cornel Ungureanu), dar și de apariția celei mai ample retrospectivă a poeziei create în închisorile comuniste: Ilie Popa, *Antologia liricii de detenție anticomunistă din spațiul românesc* (Fundatia Culturală Memoria, 2016), volum de referință, care adună în cele peste opt sute de pagini mai bine de o mie trei sute de poeme compuse de o sută șaizeci și șapte de poeți identificați și (câțiva) neidentificați, victime ale *Gulagului românesc*.

În tot acest timp, Ioana Cistelean a mai publicat, în *Analele Universității din Oradea* și în diverse reviste, și câteva sinteze „de etapă”, ceea ce dă sens mărturisirii conform căreia, dincolo de cariera didactică, a făcut o adevărată obsesie pentru acest *topic* numit, generic, „literatura carcerală”: o obsesie ”cu pauze de respirație, cu întoarceri, distanțări și reîmpăcări”, cu despărțiri dureroase și întoarceri pasionale, cu ”înfatuări adolescente superflue”, dar și cu semnificative replieri. O obsesie dominată de aspirația exhaustivității și temperată, în timp, de conștientizarea utopiei acestei exhaustivități.

Termenii înrădăcinate în poezia romantică (Cezar Bolliac sau Al. Macedonski), dar și în lirica argezieană, creațiile din perioada detenției comuniste ale lui Radu Gyr, Nichifor Crainic, Ioan Andrei, Andrei Ciurunga, Sergiu Grossu, Dumitru Oniga, Virgil Maxim, Aurel Baghiu, Constantin Aurel Dragodan, Ioan Victor Pica (analizați în volumul de debut al Ioanei Cistelean, *Poezia carcerală*), Nicolae Steinhardt, Valeriu Gafencu, Ion Caraion, Dimitrie Paciag, Sergiu

Mandinescu, Edgar Papu, Radu Brateș, Tertulian Langa, Constantin Opreșan, Ovidiu Vasilescu, Aspazia Oțel Petrescu, Sandu Tudor și Constantin Opreșan, ca să cităm doar câteva dintre numele importante ale *carceralului românesc*, au definit, în afara unui program coerent ori a unei ideologii literare clar teoretizate, o secvență absolut distinctă din literatura română, ce poartă amprenta damnării și a suferinței, a supraviețuirii prin vis, poezie și credință, prin, în ultimă instanță, edificarea unui tip cu totul special de relație între individ și Divinitate.

Ca și în teza de doctorat, în *Staze și metastaze carcerale* numai cinci dintre numele menționate beneficiază de analize și circumstanțieri, în două subcapitole distincte, *Aplicații carcerale* (poezia) și, respectiv, *Aplicații carcerale* (literatura postcarcerală, proza): Nichifor Crainic, Radu Gyr, Andrei Ciurunga, Ioan Ploscaru (Ioan Andrei) și Ioan Victor Pica, scriitorii fiind ”aleși în conformitate cu statutul lor de creatori în spațiul Gulagului comunist românesc, plinuindu-se argumentării și identificării emblemelor canonice ale damnării în două direcții majore: literatura carcerală și literatura post-carcerală”.

În noul volum, li se adaugă o secvență postmodernistă întinsă pe aproape o sută de pagini, alcătuită din texte aparținând lui Paul Goma și, subsecvent, din comentarea lor, și, mai larg, a prozei, atitudinilor, consemnărilor și reacțiilor mai vechi ori mai recente ale scriitorului, din perspectivă pshanalitică, în cheie adleriană. Fără niciun echivoc, tranșante, concluziile Ioanei Cistelean au, fără îndoială, toate șansele de a tulbura, în continuare, apele: ”Paul Goma este un inadapdat care și-a pervertit maladiv semnificativ condiția și care, mai mult decât atât, conștient ori ba, chiar se simte confortabil în performarea complexului său de superioritate [...]. Scriitorul își dorește cu disperare, în fond, recunoașterea și aprecierea publică [...]. Patologicul acționează febril îndărătul măștii jungiene pe care o poartă [...] solitudinea sa este efectul fresc al brutalității și al înveninării sale atitudinale, mentale, psihice, textuale”.

Poezia carcerală, notează Ioana Cistelean, „circumscrie un teritoriu literar limitat și însu-mează creații ce și-au câștigat atributul de «literar», dar și texte ce n-au depășit pretenția de literalitate, conservându-și prin excelență valența documentară”. Dincolo de această importantă clarificare axiologică, autoarea așază la temelia demersului său o relevantă și necesară ”actualizare”: ”Mi s-a părut potrivit și binevenit să-ncerc o limpezire a apelor detenției comuniste autohtone, să-ncerc o clarificare a valențelor suferinței și ale creației născute din suferința damnării, acum, în mileniul trei, într-un peisaj literar, și nu numai, încă încărcat de resentimente și acuze, suspiciuni, dar și mai îngrijorător: abandonat parcă tot mai acut uitării și nostalgiei născătoare de monștri. Salvarea constantă a românului rezidă în tocmai abilitatea sa pare-se genetică de a-și uita traumele, de a împlânzi coșmarurile istoriei, de a explicita dulceag-amărui moștenirea propriei suferințe. În arderea bagajului de trădări, minciuni, delațiuni și lașități apropiate comunismului, calea cea mai lesne, mioritică, este cea a negării și a aruncării suave în derizoriu a tot ce s-a consumat nu demult”.

Că o asemenea opțiune este cea corectă o demonstrează cu prisosință incredibilele mărturii ale autoarei privind dificultățile pe care le-a întâmpinat încercând să ajungă la documente strâns legate de conținutul demersului său științific: ”deși teoretic habităm o Românie democratică de atâția ani, din varii și insolite rezonuri încă ne luptăm nu doar cu birocrăția colosală, ci mai ales cu *secretoșenia*” (*VI. Închiderea cercului carceral. Picanterii. Drumul obstaculat al studiului carceralului*). Poate că tocmai aici, în ezitățile și reticențele autorităților și ale unora dintre reprezentanții instituțiilor de azi, e de descoperit cheia (și nevoia stringentă!) a întregului efort al specialiștilor de a susține și promova (re)cunoașterea literaturii carcerale și a literaturii postcarcerale, într-o dreaptă așezare, poate nu atât într-o ierarhie a valorilor, cât în relevarea identității *reale* a comunității naționale.

În momente de acută criză identitară cum sunt cele pe care le traversăm, e importantă strădania mereu reluată de a aduce în atenția publicului această zonă a culturii române încă în penumbră, încă refuzată de idiosincraziile, prejudecățile și chiar nostalgiile schizoide în raport cu o Istorie deopotrivă crudă și cruntă, prinsă tragic în tentaculele *răului politic absolut*: ”Acest studiu se vrea deopotrivă un depozitar al memoriei colective damnate din perioada epocii de aur românești și un instrument al familiarizării/ re-familiarizării cu suferința și verticalitatea în vremuri de criză”.

Cercetarea de nișă a Ioanei Cistelean definește și operează speculativ *ab initio* cu trei concepte-piloni strategici: *damnatul*, *străinul* și *tovarășul*, *Staze și metastaze carcerale* însumând cel puțin tot atâtea cărți: *cartea damnatului*, *cartea străinului* și *cartea tovarășului*. Cel dintâi (*damnatul*, *încarceratul*) este insul obstinat în a-și conserva individualitatea prin refuzul oricărui compromis și printr-o ireversibilă opoziție față de Putere, conservator al verticalității și demnității umane, apărător al credinței și valorilor profunde ale neamului. Al

doilea, *străinul* (torționarul, securistul, șeful de partid) se așază, prin propria voință, sub imperiul suspiciunii susținute față de orice element uman din societate. În sfârșit, ultimul, *tovarășul*, trăiește plenar sub amenințarea *străinului*, totodată îndepărtându-se consistent de ”stigmatizații perturbatori politici”.

Fiecare resimte deopotrivă atingeră și fascinația maleficului pe care, însă, firește, îl conștientizează total diferit. ”*Spaima*, ca metodă consecventă de anihilare a zvâcnirilor individuale, va permuta maladivul într-o extensie galopantă a sinelui colectiv, îmbibându-l constant, tenace și feroce de absența divinului [...] *Răul* operează cu naturalețe exhaustiv, jonglând cu toate pârgurile regimului represiv, îngurgitând eficace atât categoria *tovarășului*, a *damnatului* indisciplinat, cât și a *alesului* sistemului”. Pe un asemenea fundal, visul, poezia și credința reprezintă pentru damnat singura cale de supraviețuire. Ea incumbă cel puțin două coordonate esențiale: cea spirituală, care numinează relația personală/ personalizată a individului cu Divinitatea și, pe de altă parte, cea profund umană, ”a suferinței, în autenticitatea sa organică”.

Sunt, în fapt, două universuri compensatorii care se presupun și se determină reciproc, dimensiunea estetică fiind, notează cu îndreptățire Ioana Cistelean, una colaterală. Echilibru între rugăciune și lirică, poezia carcerală are drept amprentă esențială a construcției sale tematice alcătuirea binară ce înrudește reclusiunea ca damnare cu reclusiunea ca recuperare a creației spirituale. Cu o elaborare sofisticată și o construcție nu foarte ușor de urmărit, *Staze și metastaze carcerale* reiterează pozițiile critice ale Ioanei Cistelean într-o cercetare a cărei prioritate pare a fi reșezarea și nuanțarea opiniilor și convingerilor sale obsesive într-o grilă de percepție și înțelegere inedită și spectaculoasă în egală măsură.

*Ioana Cistelean. *Staze și metastaze carcerale*. Editura Charmides. 2019.

Mirosul de lămâiță

Eugen SUCIU

În poala beznei
din pădurea pictată
un narator tânăr
vînat și exigent
într-un avînt insuportabil
ține să ne convingă
că viața merită trăită
bla bla

altceva spun
ploile murdare
încheieturile
tot mai nesigure
uscăciunea din gît
contemplarea
tot mai lăuntrică
viața furată
adusă în pustiul hîrtiei
cu litere lipsă

Poetul șezătorilor

13

Alexandru RUJA

Ion Minulescu, *OPERE. Versuri*

Text ales și stabilit, note, comentarii, variante și indici de Ștefan Firiță și Alexandru Farcaș. Cronologie de Ștefan Firiță. Introducere de Eugen Simion. Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2019, 1165 p.

„Ediția de față cuprinde toate poeziile cu identitate certă apărute în volume și în periodice, precum și o selecție încapătoare a celor rămase în manuscrise, păstrate în diverse arhive publice și particulare, la care am avut acces direct sau prin intermediari”, precizează editorii în *notă asupra ediției*. Această ediție vine după două ediții bine lucrate, poate cu unele informații corijabile și cu unele necesare completări: ediția lui Matei Călinescu (*Scrieri*, I–II, E.P.L., 1966) și ediția de la Minerva, realizată de Emil Manu (*Opere*, I–IV, 1974–1983). Cronologia semnată de Ștefan Firiță este amplă și cuprinzătoare, cu multe informații, comparații, texte și date despre Ion Minulescu, multe, însă, extrase din confesiunile Claudiei Millian, care au, totuși, o ușoară notă afectiv partizană.

Poet cu o cotă de popularitate ridicată, prin poezia sa directă, cantabilă, melodiasă, dar relativ facilă, rostită cu grație și implicare afectivă la șezători literare, Ion Minulescu a ajuns să reprezinte starea invers proporțională a valorii cu popularitatea. Altfel spus, dorința de a satisface momentan dorințele și cerințele la nivelul de receptare al publicului l-a dus la o continuă coborâre a ștachetei valorice. Evident nu până la a nu fi un poet frecventabil, dar până la punctul de a se diminua ca reper, în condițiile în care a pornit în poezie ca un poet simbol al unei noi orientări poetice și putea rămâne la acest nivel.

Pentru că este bine să amintim poezia sa de început, volumul de debut a fost bine primit de critica literară, acordându-i-se poetului chiar un anume statut de notorietate. Se îndreptau spre el tineri, cuvântul său deja conta. Primul volum al lui B. Fundoianu poartă girul lui Minulescu, iar autorul *Priveștiștilor* îl numește „primul clopotar al revoltei lirice românești”, cu trimitere directă spre noutatea poeziei din *Romanțe*. Anii petrecuți la Paris l-au îndreptat spre poezia modernă franceză, decadentă, simbolistă; i-a fost apropiată poezia lui Verlaine, Lautréamont, Rimbaud, Laforgue, Verhaeren, Paul Fort și în primul volum se simte cataliza. În atmosfera pariziană, tânărul poet este un boem, frecventează cafenelele cu lumea artistică pluriformă de aici – în detrimentul studiilor de la École de Droit – și va transfera în mediul bucureștean al vremii acest obicei.

Poetul trăiește dual, vrea o poezie nouă, dar și una care să creeze atașamentul publicului (cititor ori ascultător), și atunci mereu un ochi este spre public, voind să observe reacția pentru a putea veni în întâmpinarea lui cu o poezie pe care o gustă. Dezinvoltura de a scrie poezie s-a transformat în ușurință

de a versifica. Citindu-și poezia la șezători, Ion Minulescu reprezintă tipul de poet-actor care creează repede o punte între recitator și public. Lucru, însă, nu atât de ușor cum pare, fiindcă Minulescu vine spre public cu o nouă poezie, cu o altă formulă poetică, îndepărtată de aceea care prin tradiție a fost apropiată publicului. Există, totuși, în atitudinea lui, o benefică încărcătură de pedagogie literară. Poetul are meritul de a apropia și obișnui publicul cu poezia simbolistă. Și nu este puțin.

Grandilocvența, emfaza, jovialitatea, exuberanța se potrivește spiritului său rebarbativ, absorbind zări necunoscute, atras de depărtări marine, iubind Parisul înnoitor în artă, animator de discuții în cafenelele aprinse de focul și febra discuțiilor tinerești și a iluziilor nesfârșite, mereu îndrăgostit și veșnic nemulțumit. Poezia lui Ion Minulescu este sinuoasă, cum, de altfel, a fost și receptarea ei critică. Abilitatea în versificație, atitudinea versatilă în construcția poeziei, muzicalitatea, simțul parodic, gesticulația lirică amplă, mobilitatea sentimentală sunt trăsăturile unei poezii iubite de public. După cum și poetul își iubește cititorii/ auditoriul, numărul mare al poeziilor cu dedicație fiind un semn în acest sens. Trăiește din plin starea contradictorie a poeziei sale, definindu-se în *Ecce homo*: „Eu sunt o mperechere de straniu? Și comun,/ De aiurări, de clopot/ Și frământări de clape/ În suflet port tristețea planetelor ceapun/ Și-n cântece, tumultul căderilor de ape// Eu sunt o cadențare de bine/ Și de rău// [...] Eu sunt o-ncrucșare de harfe/ și trompete [...]// Eu sunt o armonie de proză/ Și de vers [...]”

Recuzita poeziilor rămâne, în esență, simbolistă, fantezii și fantasmă se întretaie, marea cu necuprinsul ei domină imaginarul poetic, adăugând toate auxiliarele simbolice: cântecul trist al pescarilor și al marinarilor „Sosiți din Boston,/ Norfolk/ Și New York,/ Un cântec trist ce-l cântă-ades pescarii/ Când pleacă-n larg și nu se mai întorc” - *Celei care pleacă*; cântecul matelotului „la proră” (*Cânta un matelot*); corsarii („*Romanță nordică*”), yahturile plutitoare (*Romanță yahturi-*

lor); călătorii fără țintă, boemii risipitori, vagabonzii și vaganzii îi sunt afectiv la suflet („*Trec vagabonzii*”); galerele și matrozii, extensia numelor exotice („*Romanța celor trei galere*”); corăbiile și porturile, navigatorii și furtuna pe mare, cântecul amantelor cu iubiri trecătoare și minci-noase, toate acestea întregesc puternic o poezie de coordonate fundamentale simboliste („*Sosesc corăbiile*; „*Romanța celor trei corăbii*). În viziune bacoviană, reface și el peisaje pluvioase („Toamnă, noapte, plouă!.../ Trei drumeți sosesc/ Uzi ca trei cadavre scoase dintr-un lac” - *Pastel de toamnă*), o atmosferă dominată de boală și tristețe (*Pastel bolnav*).

Ion Minulescu rămâne poetul romanțelor, reabilitând liric, în timpul noutății simboliste, poezia altor vremi. *Romanțe pentru mai târziu*, placheta de început (1908), care a marcat, într-un anume fel, o schimbare de atitudine poetică în poezia românească, un alt drum, este locul unde trebuie căutat și găsit adevăratul poet. Într-adevăr, poetul vine în lumea poeziei românești, apăsată de un tradiționalism desuet și de puternice inflexiuni semănătoriste, dintr-o altă lume, a unei alte poezii, dinspre alte zări mai puțin atinse până atunci de poezia românească — „De unde vin?/ Eu vin din lumea creată dincolo de zare -/ Din lumea-n care n-a fost nimeni din voi...”. Poezie-manifest, *Romanța noului venit* este o pledoarie pentru noua artă, nu departe de ideile lansate în *Aprindeți torțele* și *Il futurismo*, incendiarele sale articole-manifest.

Poetul își cenzurează entuziasmul, în multe romanțe cuvântul „tristețe” este repetitiv, iar trecerea timpului intră obsedant în poezie. „Da va veni o zi în care/ Ne vom opri deodată-n drum,/ Însăpământați că-n urma noastră/ Zări-vom pe-alții cum sosesc,/ Cum ne ajung,/ Ne-ntr-o nainte/ Și râd că nu-i putem opri... (*Romanța noastră*). Poetul nu este un meditativ, ci un descriptiv, aducându-și mereu în față poza lirică, când exuberantă, când tristă, când luminată, când crepusculară. „Taci,/ Să nu-mi deștepti tristețea amintirilor culcate/ În sicriurile-albastre ale zilelor de ieri!...” (*Romanța zilelor de*

ieri); „Pe vatra sufletului vostru, sărmană vatră funerară,/ Jertfitu-mi-am credința-n stele și-n ochii voștri verzi!/ Eram/ Duhovnicul ce v-ascultasem?/ Și de trecut vă dezlegam -/ Eram un Crist-copil ce moare negându-și biblia barbară/ În spasmiurile-nfiorării și-n caldul vis ce-l întrupasem/ Pe șase strune de chitară...” (*Romanța amantelor de ieri*).

Poetul trăia superbia propriului orgoliu, simțit ușor ultragiat, și își construia soclul propriei statui încă din viață, pozând într-un nefericit neînțeles, poză de damnat, construită mai mult în stil romantic decât în tușe simboliste: „N-am fost așa precum se spune/ Și nu sunt nici așa cum sunt —/ [...] Sunt un volum ce n-are încă titlu,/ Deși există-n mine tipărit -/ Volum unic, ce trebuie citit/ Rând după rând/ Și tot așa, la fel -/ De la-nceput și până la sfârșit -/ Până se va-nțelege ce daltă de oțel/ Va trebui să-mi sape titlu-n stâncă/ Atunci când titlul meu va fi găsit!...”

Delamarina în monografie

Alături de ediția operei lui Victor Vlad Delamarina, monografia vieții și operei scriitorului a realizat-o tot Grațiela Benga: *Victor Vlad Delamarina. Monografie* (Editura David Press Print, Timișoara, 2017, 206 p.). O monografie făcută la standardele valorice ale unui asemenea tip de scriere, cu o știință nu doar a structurării, a compatibilizării sectoarelor de biografie și operă, dar și cu o pătrundere de adâncime în istoria scrierilor monografice, pentru a putea decela cu cât mai mare exactitate poziția proximei ipoteze de lucru potrivite. Secțiunea *Omul și opera* din *Introducere* reprezintă un asemenea excurs istoric, având ca finalitate alegerea strategiei critice corecte. Istoria discuției asupra relației dintre *eul biografic* și *eul artistic* este și îndelungată și bogată, dar autoarea are capacitatea de a sintetiza pentru a nu se pierde în amănunte, având în vedere că se fac trimiteri de la G. Călinescu până la Doris Mironescu.

Scriitorul devine personaj al monografiei și se dezvăluie cititorului, prin biografie și operă, în fațete poliedrice, unele luminate puternic, altele lăsate în clar-obscurul sugestiei, incitând imaginarul cititorului pentru a iriza mai puternic fațeta. Organizată, deci, spectral, monografia urmează drumul biografiei, al fațetelor operei - teatrul, poezia, proza -, dar nu printr-o înșiruire descriptivă, ci printr-un efort al creării personajului în cronologia vieții și în destinul

operei. Delamarina nu este, în monografia Grațiellei Benga, un personaj liniar, ci unul în convulsia formării, a căutării identitare, a crizelor, opțiunilor și realizărilor literare, câte au fost, a manifestărilor artistice complementare. Autoarea monografiei nu ocolește momentele de impact negativ, răscolitoare pentru un tânăr în formare, care își căuta încă puncte de sprijin. Elevul din Lugoj își forțase exmatricularea printr-un gest energic de opțiune, îndreptându-se spre București cu mari speranțe, numai că, scrie monografista, „între Bucureștiul imaginar și cel real tânărul aflat la vârsta căutărilor a găsit prea puține asemănări și prea multe contradicții”.

Niciodată Grațiela Benga nu rămâne la un nivel pedestru al comentariului operei. Chiar și atunci când se referă la literatura dialectală, autoarea urcă nivelul comentariului și face comparații revelatoare, cu trimiteri spre scriitorii dialectali germani, provensali ori catalani. Fraza critică a Grațiellei Benga are forță comunicativă și savoare stilistică, găsește echilibrul între exprimarea directă, clară și inteligibilă și efectul persuasiv al cuvântului. Oricum, monografia Grațiellei Benga ne dezvăluie un nou scriitor, Victor Vlad Delamarina fiind scos dintr-o viziune îngustă și restrictivă, chiar ușor deformatoare, și plasat într-una plurală, mult mai adecvată și mai exactă, atât pentru veridicitatea biografiei scriitorului, cât și pentru nivelul operei sale. (A.I.R.)

cronica edițiilor

Combustibilul corupției noastre

Valentin CONSTANTIN

Corupția instalată în România în plin comunism nu era tolerabilă pentru regim, în pofida dimensiunii sale modeste prin comparație cu aceea de azi. Utilizez aici termenul „corupție” în accepția care domină vulgata sa: acapararea ilicită a unor bunuri și servicii.

În comunism, corupția era generală. Se fura din toate firmele de stat sau din cooperative. Există multe exemple pitorești. Mie mi-a plăcut însă cel mai mult exemplul consilierului juridic care mergea la tribunal cu un dosar suplimentar, ticsit de șnițele bătute extrem de

la standardele actuale, cavsi-derizoriu. Mici sume de bani, un pachet sau un cartuș de țigări, o sticlă de whisky, câteva produse cosmetice banale de import, sau chiar un simplu săpun. Acesta era combustibilul corupției în epoca construcției „omului nou”.

La un moment dat, statul a emis un act normativ, nu mi amintesc precis dacă era lege, decret sau hotărâre a Consiliului de Miniștri, care îi obliga pe vameși să primească toate cadourile oferite de turiști și să le predea seara șefilor de tură. După o inventariere mai mult sau mai puțin scrupuloasă, aceștia le predau magazinelor cu vânzare în valută, plasate la frontieră, așa-numitele „shopuri”. Toată lumea

apartamente. În conducerea instituțiilor, s-a aplicat la un moment dat un sistem de „rotație” a cadrelor. Un mare corupt care, *inter alia*, falsifica vinuri, a fost condamnat la moarte și executat. Pedepsele erau în general suficient de aspre și nu existau mecanisme rafinate de anihilare ulterioară a duratei pedepselor, iar închisorile nu puteau fi transformate în locuri de reclusiune confortabilă.

Teoretic, corupția nu ar fi trebuit să se simtă în apele ei în regimul comunist. Mizele mediocre, mix-ul de măsuri preventive și represive și, în plus, raporturile economice lipsite de complexitate, ar fi trebuit să conducă la succese în combaterea corupției, mai ales într-un stat totalitar. Ei bine, campania anti-corupție a regimului comunist s-a adăugat la lunga sa listă de eșecuri în materie de politici publice.

Nu cunosc studii influente care să explice cum a condus guvernarea național-comunistă românească la un stat eșuat, pentru că este incontestabil că în decembrie 1989 România era un stat eșuat. Un stat care asigura locuri de muncă prost plătite, o modernizare submediocră, cu locuințe de calitate proastă în ansambluri rezidențiale inestetice, cu șosele și drumuri urbane distruse, cu un transport feroviar epuizat, cu o penurie de bunuri de primă necesitate, cu absența totală a bunurilor „de lux”, cu un sistem sanitar care refuza să mai asigure tratamente de urgență persoanelor care depășiseră o anumită vîrstă, și un învățămînt care își pierduse treptat calitățile din deceniile șase și șapte.

Anul 1990 a oferit un balon de oxigen industriei comuniste. Odată cu deschiderea frontierelor, populația a declanșat un export frenetic de bunuri industriale de dimensiuni mici și medii, de la șuruburi la menghine, lopeți și roabe. În acțiune era un segment al populației deja călît în excursiile din proximitatea țării, efectuate cu scop lucrativ în „epoca de aur”.

Ironia face că populația valorifica rudimentara producție industrială, prin exportul spontan, cu mult mai mult succes decît o făcea statul prin sistemul său centralizat de comerț exterior. Industria comunistă producea de cîțiva ani „pe stoc”, pentru a conserva locurile de muncă și în speranța unor vremuri mai bune. Vremurile bune au venit. Însă nu sub forma așteptată. Exportul spontan era o parte a unei fenomenologii debile care s-a epuizat rapid. Totuși, una peste alta, populația (partea întreprinzătoare) și-a astîmpărat foamea de bunuri de consum și, totodată, foamea propriu-zisă. În plus, au apărut economiile, care ulterior s-au investit în mici afaceri. Dincolo de revolta violentă din 1989, în România a avut loc la începutul anilor '90 veritabila revoluție. Revoluția nu a fost politică, deoarece puterea nu a fost preluată de cei care s-au revoltat. Și nici morală. Răspunderea pentru mizerabilul parcurs al statului în epoca de aur a fost subtil

izolată, utilizînd cultul personalității într-un mod pervers. Vinovăția a fost atribuită cuplului prezidențial, și, în subsidiar, unui mic cerc de apropiați.

Revoluția autentică din România a fost revoluția economică. Sub stindardul privatizării, obligatorie pentru realizarea economiei de piață și prevăzută ritualic în Constituție, în România a avut loc cel mai mare transfer de proprietate din proprietatea publică a statului în proprietatea privată. Partidele noastre politice, în frunte cu PSD, merită denumirea cunoscută de la mexicanii, aceea de „partide revoluționar-instituționale”.

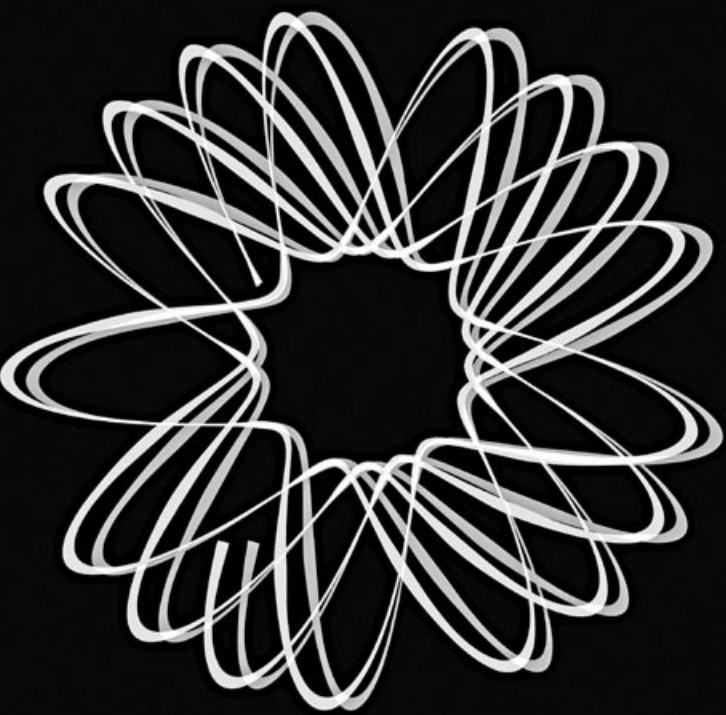
Privatizarea plus lucrările publice din cea de-a doua modernizare a României au introdus o uriașă cantitate de combustibil în incendiile mediocre ale corupției. Au fost urmate două linii principale de dezvoltare: valorificarea unor cantități incomensurabile de componente metalice valoroase și valorificarea finală a terenurilor de construcții. Aici, toate adjectivele sînt penibile și toate cifrele sînt mincinoase. Au fost, bineînțeles, miliarde de dolari pe masa de joc. Să spui cîte miliarde au fost, este imposibil. Nu mi-aș putea asuma această impostură. Probabil că cifrele erau deopotrivă amețitoare și înfricoșătoare.

Iar cifrele au asigurat probabil coerența procesului și impermeabilitatea, extraordinara discreție a unor privilegiați, înspăimîntați și fericiți de statutele de „aleși ai destinului”. Dacă este adevărat ce spunea un fost consilier al unui fost prim-ministru într-o anchetă judiciară, deschiderea „pentru atribuirea competenței de a lichida un combinat ceaușist” (*e.g.* chimic, sau de utilaj greu) era de 10% din valoarea aproximată a activelor sale, imaginați-vă ce simțea judecătorul de la secția comercială care distribuia în ultimă instanță cărțile atunci cînd i se arăta „combustibilul”.

Cine au fost jucătorii? Niște inițiați, desigur. Despre caracterul național al marii corupții, va trebui să vorbesc altă dată. Într-o epocă în care, global, teoriile conspirației merită repudiate energetic, trebuie să constată totuși că la noi, *in foro domestico*, în materie de corupție conspirația e totuși norma.

Epoca marelui combustibil a fost epoca marii corupții. Miza a fost să te plasezi deasupra legii și a mandatarilor ei. Marea corupția nu a fost pentru caracterele slabe. Marea corupție a fost *pour les connaisseurs*. Toți oamenii serioși au fost atinși de o miraculoasă imunitate, mai puțin o serie de iluștri infatuați. În fiecare minut se împlinște un termen de prescripție. În fiecare minut apare o nouă oportunitate de afaceri pentru jucătorii care au atins cîndva trabucele de la formidabilul combustibil.

Nu aș putea data cu precizie intervalul marii corupții. În orice caz, în momentul crizei din 2008, incendiile au început să se stingă. Astăzi, la dispoziția amatorilor se află un combustibil de calitate mai proastă (*e.g.* fonduri europene). Sînt mize clasice de Lumea a treia sau dacă doriți, mize pentru state din zona numită „viteza a treia a Uniunii Europene”.

fin, strecurate printre memorii și probe. Exemplul este ilustrativ pentru ceea ce aș numi „porția de creativitate a abrutizării”. Bunurile rare (carne, unt, cașcaval, alimente de import, ș.a.m.d.) erau utilizate pentru consumul propriu, pentru schimb, pentru coruperea funcționarilor (juridic, categoria de funcționari îi includea pe medici și pe comercianți). S-ar putea spune că mizele erau uneori considerabile. Trebuia de regulă să corupi pentru a putea obține o funcție sau o slujbă care produceau la rîndul lor bunuri sau servicii corupte.

De exemplu, nu era indiferent dacă erai plasat ca milițian într-o localitate prin care trecea un drum european, unde puteai, la rigoare, vămii șoferii de TIR, sau într-un sat pierdut, în care anchetai furturi de găini sau rixuri la cîrciumă. În treacăt fie spus, miliția, apărătoarea ordinii, era o instituție fracturată. La polul superior era atotputernica miliție economică și influentul serviciu de circulație rutieră, la celălalt mult mai paupera miliție judiciară.

Societatea tolera corupția, datorită penuriei generale, datorită rigidității administrative și datorită a ceea ce se numește „obiectul ei material”, care era,

era, cred, fericită. Situația umilitoare a vameșilor dobîndea brusc virtuți patriotice, pentru că îi transforma în actori ai acoperirii datoriei externe a statului.

Numărul celor care se îmbogățeau din corupție era relativ redus. Îmbogățire însemna două-trei sau mai multe imobile, două-trei autoturisme, depozite de bani ascunse, inclusiv sume în valută. Am cunoscut un caz de funcționar ale cărui venituri ilicite zilnice erau ușor de calculat, și care a murit subit, fără să spună nimănui unde a ascuns banii. A urmat o odisee a căutării acestora, nu puțini, care a coalizat rude și colegi de serviciu. După știința mea, acțiunea n-a fost încununată de succes. Angajamentul regimului comunist în combaterea corupției era cît se poate de serios. Conducătorii supremi erau „puriști”, nu acumula resurse, pentru că erau fixați într-o utopie personală, comunismul dinastic.

A fost instituit un mecanism original de verificare a averilor, li s-a interzis funcționarilor (inclusiv gărzii pretoriene, în sens larg, securitate, miliție, armată) să achiziționeze imobile și autoturisme de pe piața liberă. Din 1975 a fost interzisă deținerea mai multor case sau

Hobby și/sau supraveghere?

Mădălin BUNOIU

Elon Musk este un personaj intrat deja în cartea de istorie. I se poate ridica o statuie, chiar dacă este încă foarte tânăr. O dată în plus, el a făcut dovada că nu populația în ansamblul său, ci indivizii, liderii, vizionarii sunt aceia care, periodic, dau impuls evoluției societății. A acumulat un capital financiar imens înființând, dezvoltând și apoi vânzând companii în domeniul IT, pentru ca apoi să investească în domenii care păreau mai degrabă hobby-uri: cucerirea spațiului (compania SpaceX), mașinile electrice (compania Tesla Motors). În ultima vreme este preocupat de Inteligența Artificială. Având în vedere antecedentele, suntem deja preocupați și curioși încotro se îndreaptă (și) acest domeniu.

Inteligența Artificială (IA), definită la modul general ca fiind capacitatea unui computer sau a unui robot, controlat printr-un sistem informatic, de a efectua sarcini care în mod normal sunt asociate cu inteligența umană, nu mai este astăzi doar un subiect de SF. Numeroase centre de cercetare, universități și instituții au în derulare programe și proiecte dedicate studiului și cercetării în acest domeniu, iar produsele rezultate sunt deja pe piață. Ritmul de dezvoltare este unul atât de accelerat, încât reglementarea domeniului a rămas mult în urma evoluției sale intrinseci. Este o situație similară cu cea a dezvoltării social-media. Seduși de valul avantajelor și beneficiilor oferite de Facebook, Twitter, Instagram etc., nu ne-am dat seama cum, în paralel, vulnerabilitățile acestor aplicații (mai mult sau mai puțin intenționate) „numesc” președinți de state, „instalează” guverne sau falimentează companii. Ele acționează prin tot ce înseamnă fake news sau pur și simplu prin utilizarea, fără permisiune, a datelor personale.

O aplicație recentă, de proveniență rusească, FaceApp, ne arată nu numai că nu am învățat nimic din experiențele anterioare, ci că pur și simplu suntem, statistic, o masă de manevră și un capital experimental pentru minți cu adevărat geniale. Rămâne să constatăm dacă sunt malefice sau bine intenționate. Clișeul preferat al fricii de IA este cipul implantat în creier. El ne aduce, iată, la una din ultimele apariții publice a lui Elon Musk care vorbește despre iminenta punere în operă a unui astfel de dispozitiv cu scopul de a crea o interfață creier – computer. Ea e menită să-i ajute pe oamenii aflați în suferință, dar și să facă posibilă simbioza om – mașină / IA, și să dea oamenilor accesul la super-inteligență¹.

Evoluția și utilizarea IA, prin progresul științei și tehnologiei, duce inevitabil la scăderea accidentelor, la eradicarea maladiilor, la eliminarea in justiției și la dispariția războaielor și a sărăciei. IA, dezvoltarea și modul în care aceasta va schimba lumea și societatea omenească, a dat însă deja naștere la o serie de griji și de preocupări de natură etică și profesională. Inclusiv în ceea ce privește organizarea sistemului educațional. Mai poate rămâne de actualitate actualul sistem, cu un proces de învățământ care se derulează mai degrabă cronologic, indiferent dacă discutăm despre științele exacte sau despre cele umaniste? Adică, învățăm mai întâi mecanică, apoi fizică moleculară, mai apoi electricitate, optică etc.. Învățăm mai întâi despre Grigore Ureche, apoi despre Dimitrie Cantemir, mai apoi despre Vasile Alecsandri și Ion Creangă, despre Nichita Stănescu și Marin Sorescu etc. sau la un moment dat avem o experiență profesională / lucrativă, revenim apoi la școală

pentru 1-2 ani, mergem din nou în zona profesională șamd.? Evoluția IA va face ca la un moment dat oamenii să devină pur și simplu neangajabili?

Revoluția industrială ne oferă un exemplu interesant, nu despre oameni, a căror teamă că vor fi înlocuiți de mașini nu s-a adevărit, ci despre cai. Urmare a revoluției industriale, șeptelul cabalin al Statelor Unite s-a redus de la 26 milioane de exemplare în anul 1915 la 3 milioane de exemplare în anul 1960. Avem motive să ne fie teamă?

Institutul pentru Viitorul Vieții (Future of Life Institute) este o asociație non-profit înființată de către Max Tegmark, alături de soția sa de origine română, Mihaela Chita-Tegmark², care își propune să susțină îmbunătățirea calității vieții prin intermediul și cu ajutorul tehnologiei, în particular prin IA. Max Tegmark este profesor de fizică la MIT și a devenit celebru îndeosebi prin activitatea sa publicistică. Cel puțin două dintre cărțile sale sunt deja bestseller-uri în domeniul popularizării științei: *Viața 3.0. Omul în epoca inteligenței artificiale* (tradusă la Editura Humanitas) și *Our Mathematical Universe*. Un domeniu de activitate al institutului este etica și siguranța în exploatarea IA, direcție la care au aderat, inclusiv prin finanțări consistente, atât Elon Musk, cât și Larry Page.

Max Tegmark este atât de preocupat de IA și de implicațiile acesteia, încât descrie în cartea sa³ nu mai puțin de 12 scenarii ale consecințelor IA în situația în care dezvoltarea acesteia ajunge la maturitate: utopia libertariană, dictatorul binevoitor, utopia egalitară, gardianul, zeul protector, zeul în-

Amintirea unei lumi ucise

Vladimir TISMĂNEANU

In memoriam Ágnes Heller (1929-2019)
Motto: „În istorie, momentele în care domină rațiunea și împăcarea sunt scurte și efemere.” — Stefan Zweig

Am aflat cu tristețe despre decesul mării gânditoare umaniste Ágnes Heller (d. 19 iulie 2019). Ágnes a fost o supraviețuitoare a Holocaustului, un critic deschis al totalitarismului, sufletul Școlii de la Budapesta dedicată marxismului critic și întruchiparea celor mai nobile tradiții ale spiritului european. Dedic acest eseu memoriei prietenei mele dispărute. Rămânem aici, pe acest pământ, spre a prezerva și apăra moștenirile sale intelectuale.

Ați văzut, pesemne, filmul lui Wes Anderson *Grand Budapest Hotel*. Este o comedie apocaliptică derulată pe marginea abisului, un requiem pentru acel spațiu cosmopolit, polifonic și polimorf, care a fost Europa Centrală înaintea catastrofei naziste, acel moment de cezură în istoria civilizației moderne, când Viena lui Hitler a învins Viena lui Wittgenstein. Tragedia Europei Centrale s-a născut din asaltul totalitarismelor asupra modernității burgheze. „Zubrowka” lui Wes Anderson a dispărut în ceața morbidă și asasină a lagărelor de concentrare.

Înspăimântat de avansul nazist, incapabil să mai suporte solitudinea, dezrădăcinarea și alienarea exilului, Stefan Zweig s-a sinucis, împreună cu tânăra sa soție, la Petropolis, în Brazilia, pe data de 23 februarie 1942. Au fost organizate funeralii naționale la care a participat președintele Getúlio Vargas. Scriitorul de colosal succes în anii '30, Zweig era convins că valorile în care credea s-au sfărâmat fără nicio șansă de salvare. Făcea parte dintr-o specie umană pe care buna sa prietenă, romanciera Irmgard Keun, o descria astfel: „Aparținea acelor care, în pofida suferinței, nu vor și nu pot să urască. Era unul dintre acei evrei care, gingași și expuși atacurilor, trăiește în lumea de sticlă imaculată a spiritului și este lipsit de capacitatea de a face vreun rău cuiva”.

Apărută la editura Hasefer în 2006, în splendida traducere semnată de Eva Galambos și Eva Țuțui, cartea de eseuri (lecturi și relecturi) *Fiorul evocării unor lumi ucise*, a regretatei gânditoare maghiare Ágnes Heller, rămâne o mărturie tragică despre o lume dispărută, ori mai precis spus, despre un univers anihilat.

Este vorba de spațiul central-european, cu ale sale hoteluri, cafenele, burg-teatre, gimnazii, catedrale, shtetl-uri, pasiuni refulate, reviste de avangardă, dezbateri infinite între liberali, conservatori, sioniști, marxiști de diverse tendințe, bolșevici, cu ale sale nevroze, traume, năluciri, utopii. Lumea lui Herzl și Freud, a lui Aleksander Wat, Czesław Miłosz și Zbigniew Herbert, a lui Klimt și Mahler, a lui Attila József și François Fejtő, a lui Gál Gábor, Ervin Šinko, Manès Sperber, Joseph Roth, Paul Celan, Benjamin Fondane și Danilo Kiš, a tânărului Cioran și a lui Karl Kraus, a Mariane Șora și a lui Imre Tóth, a lui Arnold Schonberg și Alban Berg. Un clopot

scufundat, spre a-l cita pe Livius Ciocârlie. O lume stinsă, o lume anihilată, o lume năruită.

Titlul cărții lui Ágnes Heller, *Fiorul evocării unor lumi ucise*, spune totul despre dimensiunea metafizică a analizei, despre dificultățile logice și psihologice de a scrie cu conștiința că vorbești cumva pentru milioanele de victime ale unor sisteme demonice-nihiliste. „Prin ce este actual un scriitor? Cu siguranță, nu stilul îl face actual, deși unii scriitori - mai puțin talentați - cred că da și încearcă să fie cu orice preț „actuali”. Scriitor actual este cel care nu minte sau cel puțin ne face să credem că ceea ce scrie este adevărat, mai exact, impresionează pentru că este adevărat”. „Adevărul este lucrul vital”, spunea Max Weber pe patul de moarte. De aceea sunt actuali Kafka, Thomas Mann, Camus, Faulkner, Koestler, Amos Oz, Havel, Ionesco, Orwell, Soljenițin, Vargas Llosa. Două fragmente din Singer:

„— Ce să fac, rabine?— Să nu faci nimic rău.— Asta-i tot?—Asta-i foarte mult.”

Ori:
„—Ai văzut adevărul?—Nu într-unul. Dar am văzut minciuna lor, răspunde Ezriel. —E totuna.”

Unele pasaje mi-au amintit memoriile Nadejdei Mandelștam ori *Jurnalul fericirii* al lui N. Steinhardt, altele melancolia rănită a unor pagini din Hannah Arendt ori Walter Benjamin.

Este păcat că, din câte știu, nu prea s-a vorbit despre această carte în ultimii ani. Evocarea/studiu dedicată lui Isaac Bashevis Singer, *Romanul picaresc în umbra Auschwitzului*, este extraordinară. La fel, evocarea lui Stefan Zweig, pentru care a trăi în Cosmopolis însemna unicul mod de supraviețuire. Când hoardele neo-barbare au distrus acest vis, când „Lumea de ieri” s-a năruit, Zweig și-a pierdut orice urmă de speranță și s-a sinucis în exilul brazilian. Istoria Europei Centrale este una a cicatricilor nevindecate, a iluziilor sfărâmate, a sârmelor ghimpate, a stelelor galbene, a „soarelui negru”, a „destinelor fără destin”, spre a relua titlul romanului lui Imre Kertész, alt autor discutat în carte. Scria Ágnes Heller:

„Simt cât de cumplită trebuie să fi fost trăirea acestei prăbușiri. Vorbesc ca membră a unei generații care s-a născut în infern și care, dintr-unul din cercurile infernului, a ajuns într-un cerc superior, apoi, încet, foarte încet, a început să se țină până când astăzi, rezistând cu succes vieții, poate să-și aleagă din nou nu lumea, ci propriul trecut”.

Este generația care a învățat din propriile experiențe ale suplicului, ale prigoanei, ale pierderii-de-sine și ale izbăvirii, ce înseamnă liberalismul fricii, concept propus de regretata gânditoare americană Judith Shklar, menționat de Tony Judt în impresionantul articol în memoria lui Leszek Kołakowski din *New York Review of Books* (24 septembrie 2009). Despre Ágnes Heller putem spune cu egală îndreptățire ceea ce sugerează Tony Judt în acest tulburător text: „Pentru două generații de bărbați și femei, născuți între 1880 și 1930, experiența central-europeană caracteristică pentru secolul XX a constatat în educația poliglotă oferită în inima urbană sofisticată a Europei civilizate, sufocată, adumbrită de experiența dictaturii, războiului, ocupației și genocidului...”

robit, învingătorii, descendenții, paznicul la zoo, 1984, revenirea, autodistrugerea. Unele denumiri sunt sugestive, altele poate mai puțin. De la prima lectură a cărții lui George Orwell, *1984*, am fost marcat, pe viață, de un scenariu pe care într-o mare măsură îl și trăisem până la vârsta de 17 ani, adică până în decembrie 1989.

De aceea, sunt întotdeauna preocupat și încerc să fiu vigilent în legătură cu tot ce poate fi deraiere de la principiile libertății și cu toate semnele de radicalizare, xenofobie, șovină, naționalistă etc. Iată ce spune (sau avertizează?) Tegmark privind un astfel de viitor: „... puterea absolută în viitorul stat global nu aparține unui dictator tradițional, ci sistemului birocratic făurit de oameni. Nu există o unică persoană puternică, toți sunt pionieri într-un joc de șah. Creând un sistem în care oamenii se controlează reciproc prin tehnologia de supraveghere, acest stat anonim, fără lider, poate dăinui milenii de-a rândul.” Așadar, un nou subiect la care suntem obligați să medităm.

¹ https://www.scientificamerican.com/article/elon-musks-secretive-brain-tech-company-debuts-a-sophisticated-neural-implant/?utm_medium=social&utm_content=organic&utm_source=twitter&utm_campaign=SciAm_&sf215967552=1

² <https://www.revistasinteza.ro/mihaela-chita-tegmark-cerceteaza-viitorul-vietii-pe-axa-targu-neamt-cluj-boston>

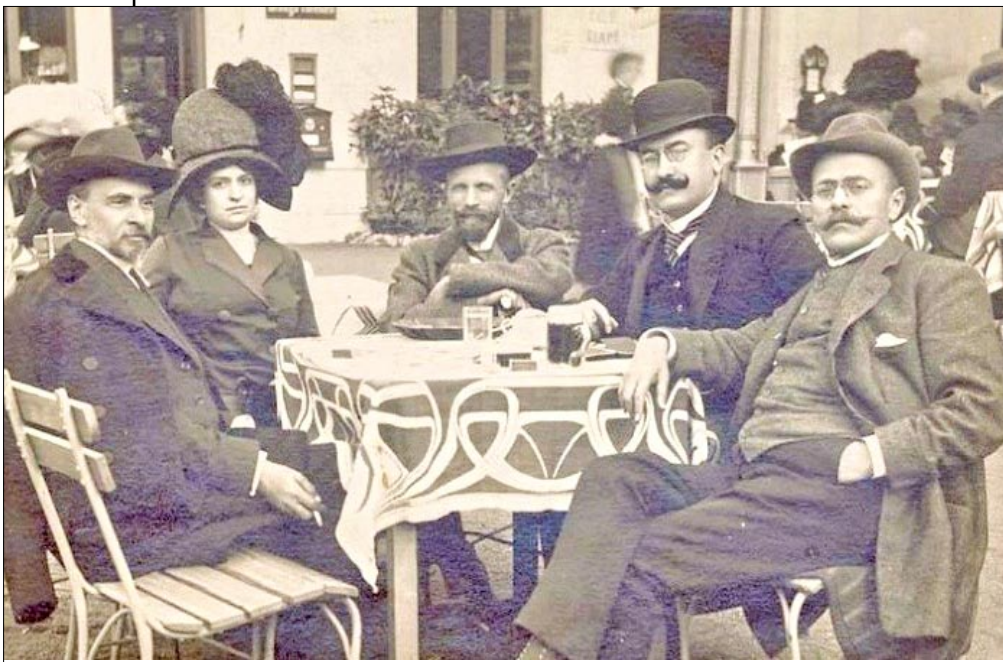
³ <http://www.humanitas.ro/humanitas/via%C8%9Ba-30>

scienza nova

Intellectualii și Caragiale

Ioana PÂRVULESCU

La o întâlnire cu scriitorii, unul dintre apropiații lui Gheorghiu-Dej, Iosif Chișinevschi – la începutul anilor '50 secretar cu propaganda și cultura, deși nu vorbea bine românește – l-a întrebat pe Camil Petrescu: „Tovarășe Camil, de ce nu intri dumneata în Partid?”¹ Cu inteligența lui vie, cel interpelat i-a răspuns politrucului cu câteva clișee politice, zdrobindu-l cu armele lui, în trei pași. Marx, i-a explicat scriitorul lui Chișinevschi, a spus: „*Proletari din toate țările uniți-vă!*” A venit apoi Lenin și a adăugat: *Proletari și țărani...* Acum, Stalin are grijă să precizeze: *Proletari, țărani și intelectuali...*² Derutat și crezând că interlocutorul, un intelectual, desigur, îi oferă pe tavă tocmai argumentul de care avea nevoie, Chișinevschi îl îndeamnă să nu mai amâne înscrierea în partid. Replica lui Camil Petrescu e ca-ntr-o piesă de teatru: „Când o să vină cineva și o să declare nu *Proletari, țărani și intelectuali*, ci *Intelectuali, proletari și țărani...*, atunci o să mă înscriu și eu”.

George Coșbuc, doamna Vaida-Voievod, dr. Ciuta, Alexandru Vaida-Voievod și I.L. Caragiale

Nu era o strategie de moment a lui Camil Petrescu, era o idee – el este într-adevăr un om al ideilor – care-l urmărise toată viața: munca intelectuală să nu mai fie socotită o muncă de rangul doi, o pseudomuncă sau chiar formă de lene. Iar intelectualii să fie socotiți muncitori ca oricare alții. Camil Petrescu a fost primul care a impus la noi ideea de „muncă intelectuală”. Cu puțin înainte de a împlini 30 de ani, editează și aproape că scrie singur, întrebându-și mai multe pseudonime sau fără să semneze, ziarul *Săptămâna muncii intelectuale și artistice*, care a apărut din ianuarie până în martie 1924. Ideea că intelectualii sunt o clasă socială abia atunci s-a cristalizat la noi, dar mai târziu comuniștii n-au socotit intelectualii decât o „pătură”, nu o clasă. [poza 1]

Cu exact un sfert de secol înainte de ziarul lui Camil Petrescu, un scriitor, cu adevărat cel dintâi la noi, impusese însă deja intelectualii ca personaj (colectiv). Inteligența lui era la fel de vie ca a confratelui din Interbelic, dar strategiile erau mai eficiente, nu-l lă-

sau niciodată descoperit. E vorba despre I.L. Caragiale³. Dacă e bine știut că personajele principale camilpetresciene sunt intelectuali, în special naratorul (obligatoriu la persoana I, la el), nu același lucru se poate spune despre personajele caragialești, care mișună prin Bucureștiul Belle Époque, apoi de aici trec în ziare, și, în fine, din gazetă trec în proza lui: ampoliați, dame grațioase și vivante, tineri fără ocupație precisă și, ce-i drept, gazetari, dar care nu sunt și ceea ce am numi azi intelectuali.

Și totuși, înainte ca secolul al XIX-lea să se sfârșească, vineri 8 octombrie 1899, pe prima pagină a ziarului *Universul*, sub titlul *Notițe critice*, Caragiale publică un articol (mai degrabă o fiziologie literară decât o schiță) dedicat intelectualilor. [Poza 2, *Universul*]

Să-i revedem începutul:

Intelectualii! Iată un soi prețios de cetățeni, de lipsa căruia patria noastră nu se poate plânge. Slavă Domnului! Avem destui.

Citit astăzi, când cuvântul *intelectual* are un înțeles lămurit, paragraful capătă sensul aproape opus celui pe care i l-

Dar mai la urmă o să mă-ntrebi dumneata:

— *Bine, după câte mi-ai scris aici, cam înțeleg eu ce sunt intelectualii; dar atâta nu mi-e de ajuns; aș voi să-mi dai o definițiune mai scurtă și mai limpede; să-mi spui deslușit: ce este un intelectual?*

Față de răspunsul pe care l-ar fi dat Camil Petrescu, 25 de ani mai târziu, Caragiale se situează la polul opus. Descrierea e aceeași, concluzia e diferită:

Omul care desprețuiește orice ocupație de imediată utilitate pentru el și pentru lume și se dedă la nobila profesie de gânditor – se numește un intelectual. Sunt mii de unelte-n lume: glonț, năvod, plug și sapă, teslă și rindea, ciocan și nicovală, cot și terezii – cine le mai știe pe toate? [...] Intelectualul e prea blând ca să-și maltrateze cumva mama [natură]. Mâna lui, care n-are altă menire decât să treacă ușor pe frunte-i, s-ar murdări la atingerea vreuneia dintre uneltele de tortură. Intelectualul a venit în existența terestră înarmat cu o unealtă mult mai nobilă, cu o zestre divină: gândirea!

Să urmărim ivirea pe lume a intelectualilor. În secolul al XIX-lea cuvântul *intelectual* era folosit rar (la noi vine pe filieră franceză) și exclusiv ca adjectiv. La 1848 se vorbește deja în Franța de „muncitori intelectuali” și Hugo este cel care o face. În 1862, termenul există în repertoriul de cunoștințe generale (un fel de „dicționar intelectual”) al lui G.M. Antonescu, dar tot numai ca adjectiv și scris cu dublu l, ca-n franceză:

Intellectuale, -lis, care țin de intelect, s. gință s[au]. de intellect⁴

I-ar fi plăcut, desigur, lui Camil Petrescu să știe că poziția cuvântului *intelectual* în acest vechi dicționar este, prin hazardul alfabetului, la mijloc, între *integritate* și *intelligență*.

Caragiale se dovedește receptiv și iute, se situează în avangardă, atunci când aduce în discuție categoria intelectualilor (substantivat!). O face, ca întotdeauna, luându-și cuvântul din ziare și dându-l înapoi tot ziarului. Cum de ajunseseră intelectualii un personaj colectiv de primă pagină? Răspunsul este la îndemână, dacă citești gazetele epocii: prin cea mai dezbătută temă din presă din toate timpurile, *Afacerea Dreyfus*. Dacă s-ar putea cântări hârtia acoperită de o temă, atunci subiectul acesta ar fi cel mai greu, la propriu, cu mult mai greu decât Jack Spintecătorul sau decât oricare dintre războaiele, cutremurele, catastrofele sau știrile „senzaționale” care i-au sedus mereu pe oameni de la începuturile presei și până astăzi. Afacerea i-a ocupat deopotrivă pe gazetari și pe beneficiarii lor, timp de 12 ani, din 1894 în 1906.

Merită reluate evenimentele pe firul aventurii intelectualilor, acum când, din bombardamentul de știri contradictorii pe care se chinuiau să-l urmărească și să-l limpezească contemporanii lui Dreyfus, între care și Caragiale, se poate reface teribila confruntare care a împărțit lumea europeană în două tabere înverșunate, a provocat divorțuri, rupturi între părinți și copii, dueluri și certuri între prieteni. După Războiul franco-prusac, spionajul

și contraspionajul înfloriseră în Franța și Germania. De multe ori probele erau exagerate sau măsluite, așa încât diverșii angajați să-și justifice existența și banii (cum va face mult mai târziu Securitatea, la noi). Într-o zi, serviciul de contraspionaj francez, ascuns sub o titlatură nevinovată, Serviciul de Statistică, primește o astfel de probă: o scrisoare, numită apoi borderou, ruptă în patru, pe care Marie Bastian, femeie de serviciu și spioană franceză (ca menajeră, se vede că nu se ajungea cu banii!), a cules-o din coșul de gunoi al generalului Maximilian sau Max von Schwartzkoppen, atașat al Ambasadei Germaniei de la Paris. Este bănuț de trădare ofițerul Dreyfus.

Născut în 1859 în Alsacia, Alfred Dreyfus se mutase cu familia la Paris la un an după ce Franța pierde acest teritoriu. Era evreu. Se înscrie în armată și-și dorește să lupte, de partea Franței, pentru recucerirea teritoriului pierdut. Ajunge căpitan, se căsătorește cu o evreică bogată (detaliul e important!), fiica unui negustor de diamante, și-și vede liniștit de cariera militară. Are 35 de ani și doi copii mici, atunci când, în octombrie 1894 este arestat, apoi judecat la rezezeală într-un proces cu ușile închise și, înainte de sfârșitul anului, condamnat la închisoare pe viață. Acuza era că trădase secrete militare către germani. Se stabilește că el a scris așa-numitul borderou, una dintre dovezile de la grăbitul proces fiind cea grafologică: dintre trei specialiști, doi depuseseră mărturie că scrisul îi aparține căpitanului. Toată lumea îl crede vinovat, iar unii regretă că s-a abrogat pedeapsa cu moartea. I se oferă și un pistol, să se sinucidă pentru a-și salva onoarea. Deocamdată, ziarele sunt, toate, contra lui. N-au motive să nu fie astfel.

Degradat în 5 ianuarie 1895 într-o ceremonie publică cu 4000 de soldați și o imensă mulțime de gură-cască, își clamează inocența: „Soldați, este degradat un nevinovat, soldați este dezonorat un nevinovat! Trăiască Franța! Trăiască armata!”⁵. Mulțimea îl huiduiește. Este dus în Guyana, pe Insula Diavolului, să-și ispășească pedeapsa. [Poz 3, degradarea] La început se pare că în opinia publică a contat mai mult originea lui alsaciană (știa germana, trăda secrete nemților!) decât faptul că era evreu, curând apoi antisemiții adunați în jurul câtorva ziare și naționaliștii s-au legat de sângele lui evreiesc. Puțină lume s-a întrebat la ce bun să câștigi bani prin spionaj, riscând totul – Dreyfus era bogat și făcea carieră – când nu ai nevoie nici de bani, nici de vreun alt avantaj? Lucie, nevasta lui Dreyfus, fratele lui, Mathieu, și prietenii nu se resemnează și continuă să caute probe care să-i dovedească inocența.

În 1896 se schimbă șeful Serviciului de „Statistică”, iar colonelul Georges Picquart, pus să cerceteze niște documente, dă peste dovezi care incriminează un alt ofițer, al cărui scris era identic cu cel de pe borderou. Are revelația unei cumplite erori judiciare. Spre stupoarea lui, diverși generali îi cer să mușamalizeze dovezile și, curând apoi, Picquart e mutat în Tunisia, hărțuit, calomniat, iar asupra lui

se fac continue încercări de intimidare, căroră însă le rezistă⁶. La 6 noiembrie apare la Bruxelles broșura *Une erreur judiciaire. La vérité sur l'Affaire Dreyfus* semnată de publicistul Bernard Lazare.

Presa se implică tot mai mult, provocând un uriaș scandal. Vinovatul este numit: tot un ofițer, Ferdinand Wal-sin Esterhazy, un bărbat șarmant, cam ușuratic și mereu în căutare de bani. La continua presiune a familiei făcută în ziarele care susțin nevinovăția lui Dreyfus, i se intențiază un proces, dar Esterhazy este declarat nevinovat. La aflarea sentinței, pe 11 ianuarie 1898, publicul îl aclamă. Era a doua eroare judiciară.

Două zile mai târziu, pe 13 ianuarie, cel care își pune libertatea în joc și protestează la aflarea verdictului este Emile Zola, „admirabilul Zola” cum vor recunoaște chiar și cei care nu-i gustă proza. El publică *à la une*, în *L'Aurore*, celebrul *J'accuse!* prin care lovește în ce au francezii naționaliști mai scump: șefii cei mari ai justiției și armatei. Protestul ia forma unei scrisori adresate lui Félix Faure, pe care posteritatea îl reține doar ca președintele Franței care a murit în timp ce făcea sex cu o amantă cu mult mai tânără. (Milan Kundera are dreptate când se teme de memoria selectivă a posterității). Scrisoarea e tradusă imediat (parțial) în *Adevărul* [Poza 4, Acuz, Adevărul].

L'Aurore publică a doua zi un protest cu 96 de semnături:

Subsemnații, protestând contra violării formelor juridice la procesul din 1894 și contra misterelor care au învăluit procesul Esterhazy, stăruim în a cere revizuirea: Émile Zola; Anatole France de la Academia Franceză; Duclos, Director al Institutului Pasteur, membru al Academiei de Științe...

Urmează o serie de nume între care, pe locul 42, un tânăr de 27 de ani cu sănătate fragilă, încă necunoscut, fiul unui profesor de medicină din Paris: Marcel Proust. Ceva mai încolo Jarry, care publicase deja *Ubu-Roi*, și Gauthier. Sunt, între semnatori, arhitecți, juriști, mai ales avocați, scriitori, publiciști, profesori, medici, clerici și oameni de știință. Acest protest va căpăta consistență prin alte și alte semnături, care vin la ziar prin poștă, în avalanșă, în săptămânile următoare, între care cea a lui Jules Renard, care avea 30 de ani.

Numele de „protestul intelectualilor” a fost impus, în derâdere, tot în presă, de antidreyfusarzi (dar porecla s-a schimbat în renume, ca în atâtea alte cazuri). Maurice Barrès, romancier și deputat, inventatorul și susținătorul „cultului eului” și, pe an ce trece, naționalist tot mai convins, își face propagandă electorală lovind în semnatori și este imediat amendat în *La Critique*. Este revista care a propus în ianuarie o anchetă despre gestul lui Zola și despre *intelectuali*, preluată imediat în presa de la București. Articolul lui Barrès e numit „o josnică minciună electorală și o lașă trădare”. [Poze 5 și 6, neapărat alături]

Proust va pomeni pe larg despre felul în care se discuta în saloanele timpului despre Afacerea Dreyfus, ce zvonuri circulau și ce subiect la modă devenise. În *Le Côté de Guermantes*, publicat în 1920-21, ducele de Guermantes pomenește,

de pildă despre nepotul său, marchizul de Saint-Loup, care are lipsa de gust să fie dreyfusard pentru că, pe semne, iubita lui, o damicelă compatriotă a lui Dreyfus, l-a convins „că se va clasa printre «intelectuali». Intelectualii sunt «prăjitura favorită» a acestor domni.”⁷ Tot în aceste pagini se vorbește despre nașterea cuvântului *mentalitate*. (A avut oare implicarea lui Proust în Afacerea Dreyfus de partea intelectualilor o influență asupra cunoscutei pasiuni a lui Camil Petrescu pentru autorul francez? Se știe că dacă nu-l citeai și nu-l admirai pe Proust, nu te puteai număra printre interlocutorii lui.)

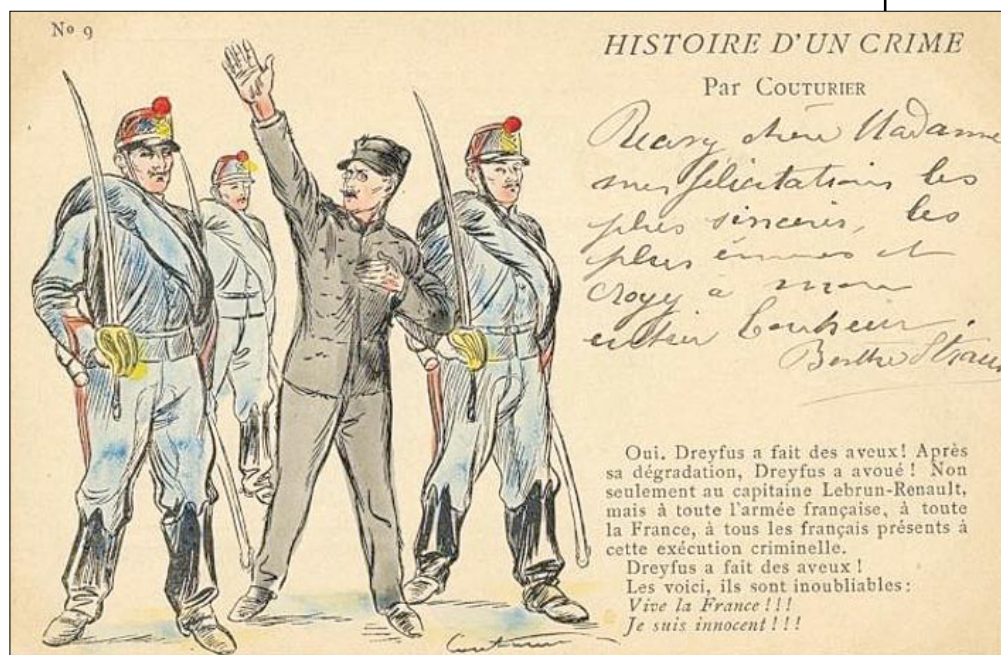
Survine, în vara lui 1898, sinuciderea unui locotenent-colonel, Henry, care recunoscuse cu puțin înainte că a falsificat una dintre probele principale ale acușării. În aceste condiții, procesul lui Dreyfus se rejudecă la Rennes, în 9 septembrie. Din nou, Dreyfus este găsit vinovat, dar cu circumstanțe atenuante și e condamnat de data asta „doar” la 10 ani închisoare, dintre care a făcut deja 5. E a treia eroare judiciară. Dar, noul președinte Émile Loubet îl grațiază, la cerere –, cererea fiind cerută de procedură. Dreyfus se întoarce acasă, la fel Zola care, condamnat pentru ultraj față de ofițeri de rang superior ai armatei, fugise la Londra.

Caragiale și contemporanii lui nu ratează nici cea mai mică veste despre evenimentele din Franța. Presa românească retransmite fiecare știre (de remarcat că relatările sunt imparțiale), mai întâi despre „trădătorul Dreyfus”, apoi despre repetatele cereri de revizuire a procesului, despre colonelul Picquart, despre scrisoarea lui Zola, despre lista de semnături de susținere, procesul lui Zola, ședință cu ședință, sinuciderea maiorului Henry, procesul de la Rennes, grațierea. Și toată lumea e obligată să-și îmbogățească vocabularul cu noul cuvânt la modă: *intelectual*. Toate acestea se întâmplă până în 1899, anul articolului despre intelectuali semnat de Caragiale. [Poze 7,8,9]

Pentru cititorii ziarului *Universul*, în ziua de vineri 8 octombrie 1899, cuvântul *intelectual* are, așadar, două fețe. Pe de o parte, intelectualii sunt apărători ai nevinovăției, oameni care luptă pentru independența justiției, care reacționează în fața nedreptății, pe de altă parte, și poate că era o opinie mult mai răspândită, sunt niște „moftangii”, niște „neicanimeni”, niște „scârța-scârța pe hârtie” care nu știu să-și apere valorile sfinte. Să nu uităm însă: ambiguitatea asupra afacerii persista la acea dată, condamnatul Dreyfus fusese eliberat, într-adevăr, dar nu reabilitat, nu era încă socotit nevinovat. Intelectualul a continuat multă vreme să nu aibă o definiție bine stabilită. Dacă e să-l reconstituim din ziare, era, pentru unii, purtătorul unui ideal, dar pentru alții era doar un om instruit, nu neapărat și educat întru bine. Intelectualii au continuat să facă surprize plăcute și neplăcute: ajunge să ne gândim la cartea lui Julien Benda, implicat și el în Afacere, *La trahison des clercs*, *Trădarea cărturarilor* și, mai recent, la teza lui Paul Johnson din *Intelectualii*, cu reversul ei din *Creatorii*. Cea mai recentă definiție

a intelectualilor „adevărați” am găsit-o în recenta carte a lui Gabriel Liiceanu: „oameni care nu pot fi înșelați și care nu înșală. Din când în când se înșală”⁸.

Caragiale nu-și include acest text din 1899 în niciun volum. Se lămurise oare, după completa reabilitare a lui Dreyfus, că *intelectualii* fuseseră de partea bună? Mai mult ca sigur. Grație expresivității involuntare care schimbă sensul literaturii în timp, grație ironiei și a geniului selectiv specifice lui Caragiale, textul lui scapă de balastul istoric cu care îl încărcau contemporanii lui, se resemantizează și-și păstrează actualitatea și astăzi. Să-i recitim finalul cu ochii la prezentul nostru: „Acu, deștept ori ba, spiritual ori nerod, cu scaun la minte ori lovit cu leuca – astea sunt întrebări absolut indiferente: e destul că

poate zice cu toată siguranța: «Eu? ...Eu sunt intelectual!»

Voi face la fel ca prozatorul: mă voi abține să-i numesc!

Post scriptum

În 1902, Zola, căruia i se datorează în cea mai mare măsură întoarcerea lucrurilor în favoarea lui Dreyfus, moare. La înmormântarea lui, Anatole France îl numește foarte inspirat „un moment al conștiinței umane”, dar i s-ar potrivi jocul de cuvinte care l-a omagiat și pe Caragiale: „Nu un moment, un monument”. Dreyfus este reabilitat abia în 1906 și participă la Primul Război Mondial, tot ca ofițer în armata franceză. Moare în 1936. Este prilejul ca ziarele, inclusiv cele românești, să-i reia povestea, care a fost și principala dramă trăită *live*, prin intermediul presei, de lumea din perioada numită deja, acum, când avea un termen de comparație mai urât, „epoca frumoasă”.

Să-i acușăm oare pe oamenii timpului că au permis și susținut multă vreme o eroare judiciară? Sau, mai degrabă să-i admirăm că nu s-au dat bătuți până când n-au reparat-o, indiferent cu ce riscuri și sacrificii, că au stăruit, s-au bătut și s-au zbatut? Aș înclina spre a doua variantă. Același lucru cu intelectualii. În ciuda defectelor, ei văd departe în urma lor și departe înaintea timpului lor. În 1898, anul lui *J'accuse*, Liga pentru apărarea drepturilor omului, înființată cu aceeași ocazie de către intelectuali, proclamă: „Din punct de vedere moral,

antisemitismul este barbar și neomeneșc (*anti-humain*). Este împărțirea oamenilor în rase blestемate și rase alese. Toți oamenii sunt frați și toți oamenii au dreptul la aceeași fericire”.

Cât despre prima listă de intelectuali și noul substantiv, născute în miezul clocotitor al Afacerii Dreyfus, au implinit, în anul de grație 2019, 121 de ani.

Bibliografie:

Adevărul, 1898-1902

La Critique, 1898

Epoca, 1898

La Libre Parole, 1898

Voința Națională, 1898-1906

Maurice Baumont, *În miezul Afacerii Dreyfus*, Traducere de A. Toader și B. Hacker, București, Editura Politică, 1980

Armand Israël, *Les vérités cachées de l'affaire Dreyfus*, Paris, Albin Michel, 2000

Théodore Reinach, *Afacerea Dreyfus. O expunere documentară*, București, Editura Societății Anonime „Adevărul”, 1929

¹ Întâmplarea e relatată de Ovid S. Crohmălniceanu în *Amintiri deghizate*, București, Editura Humanitas, 2012, p. 31

² *Ibid.*

³ Numele de *strategie* legat de Caragiale a fost impus de Florin Manolescu în *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*, București, Cartea Românească, 1983

⁴ *Dictionar Rumân* (sic!). *Mic repertoriu de cunoștințe generale coprinzând vorbe streine cu etymologia, termin tehnici, numin proprie, notițiun historice ș.c.l.*, București, Imprimeria Națională a lui Stephan Rassidescu, 1862, p. 241. De remarcat că termenul *intelect* nu e însă definit, nu apare în acest dicționar.

⁵ Armand Israël, *Les vérités cachées de l'affaire Dreyfus*, Paris, Albin Michel, 2000, p. 110

⁶ Probabil că personajul omonim (Picard) din serialul SF *Star Trek* de aici și-a luat numele, ca un omagiu adus dărzeniei.

⁷ Marcel Proust, *În căutarea timpului pierdut. Guermantes*, traducere de Radu Cioculescu, p. 235

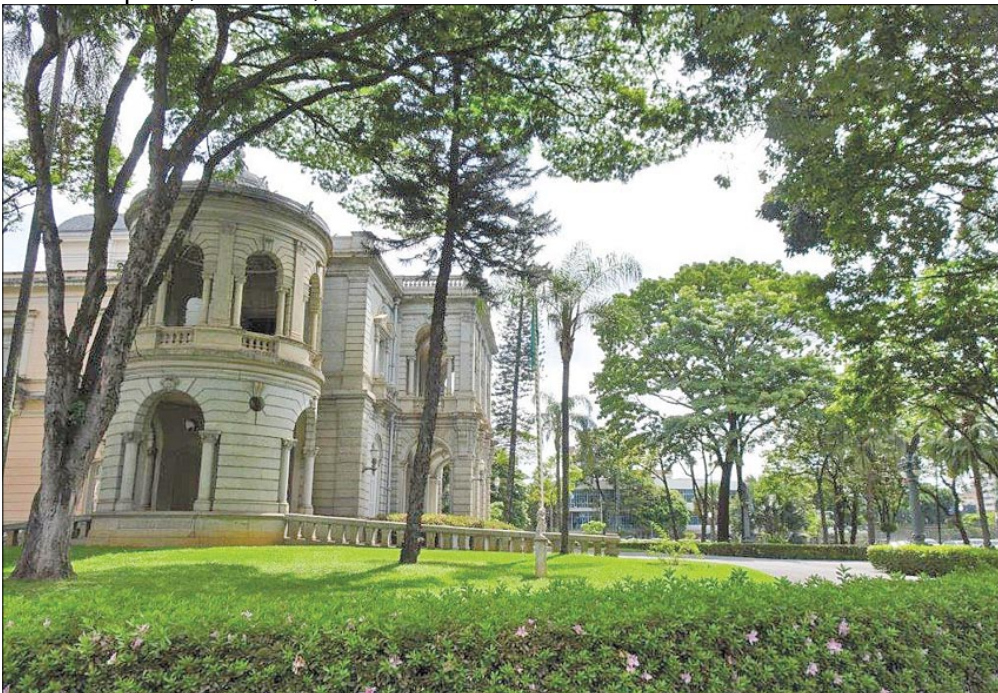
⁸ Gabriel Liiceanu, *Caiet de ricoșat gânduri sau Despre misterioasa circulație a ideilor de-a lungul timpului*, p. 100

Intelectualii și Caragiale

Cristina CHEVEREȘAN

Preliminarii

Cu un an în urmă, dacă m-ar fi întrebat cineva când voi ajunge în America de Sud, cel mai probabil aș fi râs, cu aerul ușor distrat, ușor stânjenit, al celui ce nu-și imaginează că un vis cu ochii deschiși ar fi posibil. Nici cu gândul nu gândeam, vorba poetului, că voi petrece aproape două săptămâni într-o Brazilie ce avea să mi se dezvăluie cu generozitate ieșită din comun, ca pentru a-mi răsplăti încrederea de a o alege și a mă aventura acolo unde mulți mă avertizaseră că mă poate aștepta un mediu periculos, instabil, nerecomandabil. Obișnuită cu explorarea părții de nord a Americilor, jinduind după mai mult, nu luasem niciodată serios în considerare explorarea unui sud ce-mi părea învălui în mit și mister, inaccesibil din varii puncte de vedere. Meseria de profesor are, însă, recompense neașteptate, iar apartenența la Uniunea Europeană – avantaje de neînțeles cărcotașilor obtuzi.

Nu mici mi-au fost bucuria și neliniștea la vestea că, în urma competiției intra-universitare, sunt fericita câștigătoare a unui grant Erasmus+ pentru o mobilitate de predare de zece zile în cea mai mare țară a continentului încă neatins, dar studiat în cărți, documentare, filme, site-uri de călătorie. După numeroase stagii în vestul Europei (Franța, Spania, Italia, Austria, Germania), era prima cooperare cu „Partner Countries”: țări non-U.E., cu care s-au semnat contracte de colaborare și schimb academic. Experiențele dintre cele mai variate nu mă pregătiseră, parcă, pentru ce avea să urmeze: oameni calzi, primitivi, talentați, pasionați de ce fac, deschiși, dornici să-mi împărtășească tot ce au instituția și zona lor mai bun de oferit, locuitori ai unui conglomerat de state imens, divers, ce mă urmărește de atunci, cerându-mi să nu ignor pe viitor cele rămase nevăzute.

Mai mult, ceea ce începuse ca o deplasare profesională de scurtă durată devenea, cu fiecare mesaj schimbat cu gazdele, nu doar o relație de amicitie și apreciere reciprocă, ci o sursă de surprize și activități neanticipate în context: prelegeri publice, interviuri, conferințe înregistrate și distribuite comunității academice, întâlniri și discuții cu studenții și profesorii, ieșite din sfera purei politeți și corectitudinii a unor dezbateri-standard, către cea a comunicării autentice. Dar

să revenim. Brazilia? Unde, cum, când? Belo Horizonte, avioane ale companiei naționale portugheze cu scurtă escală în Lisabona, final de martie 2019. Pregătiri, rezervări, cercetare, agitație, teamă de necunoscut, entuziasm pentru nou, lecturi intense, sfaturi, reacția cunoșcuților, între „Ce ocazie minunată, abia așteptăm poze și povești” și „Cât curaj! Să ai grijă de tine!” Reluare a puținelor, dar dragilor cunoștințe de portugheză, viziune îngrijorată a materialelor despre tragedia digului care ceda la exploatarea minieră din Brumadinho, la nici șaiszeci de kilometri de „BH”, cu exact două luni înainte de călătorie: mai bine de două sute de victime, alte sute de dispăruți, familii și comunități distruse, ape contaminate și o atmosferă apăsătoare, de tragedie ce se poate repeta oricând. Purcedem, așadar, la drum lung și greu!

Timișoara-Budapesta-Belo Horizonte

Sâmbătă caldă, impecabilă, cer albastru, flori revărsate deodată peste tot: aproape mi-e greu să las în urmă Timișoara. Drum fără peripeții până

anumite limite, perfect funcțional. Parcurs lin, nimic spectaculos, nici măcar traversarea Ecuatorului, pe care am fi sperat să o marcăm cu șampanie și confeti, ca adevărata premieră ce ne e. Nu și altora, deci ne felicităm doar în gând.

Dacă Oceanul se arată minunat de înțelegător, continentul ne întâmpină senin, dar vântos, scuturându-ne de bunvenit. După ploile de câteva zile ce tocmai s-au oprit, ne răsplătește, însă, anduranța cu o cascadă de curcubeie printre care coborâm vrăjiți, fără a mai băga în seamă turbulențele. Aterizăm într-o mare de verdeață, după ce am identificat deja, de sus, minele arâmii răspândite în teritoriu. Toamna locală a început, oficial, de trei zile: pe tot parcursul șederii, temperaturile zilnice vor oscila între 26 și 29 de grade – ideal! După multele emisiuni palpitate despre aeroporturi și vigilențe sud-americane, procedurile de intrare în țară trec pe nesimțite: nimeni nu pare interesat de conținutul bagajelor ori sumele introduse. Abia după ce ne înmânase pașapoartele stampilate corespunzător — „Bienvenidas a Brasil” —, cineva își amintește să strige după noi: „Și, ce faceți aici? Vizitați?” Răspund că voi preda la Universidade Federal de Minas Gerais: plăcut impresionat, zâmbește cu toată fața, ca majoritatea celor pe care urmează să-i întâlnim.

Andrea, care se va ocupa de mine întreaga săptămână, declarată rapid „înger păzitor”, așteaptă la ieșire pentru a ne conduce la hotel. Ne previne că drumul e lung și traficul, posibil, intens, dar cele aproximativ trei sferturi de oră par mult mai scurte, între frânturi de conversație și repere indicate pe traseu. Ajungem la căminul nostru pentru următoarea perioadă înaintea orei 18. În ciuda reținerilor inerente, cardul funcționează fără probleme, cazarea e achitată instantaneu, primim cheia și ne despărțim de gazda care ne-ar fi dus, bucuroasă, la cină dacă n-am fi refuzat politicos, preferând să nu forțăm *jetlag*-ul. La etajul 20, apartamentul are mici probleme prompt remediate de personalul ce vorbește engleză doar întâmplător, dar face toate eforturile pentru a-ți asigura siguranța și confortul. Micul balcon triunghiular ne regalează cu priveliștea unui apus urban de mare clasă, cerul debordând de forme și nuanțe de roșu aprins, printre dealurile conturate de favele colorate și zgârie-norii din centrul aflat la doi pași. E colțișorul de care ne va fi, inevitabil, dor: un petic de „acasă” temporar, suspendat între asfalt și înalt, și exact ce promise denumirea orașului: un orizont de invidiat.

Întâlniri transdisciplinare: Literatura imigranților

Noapte bizară. Corpul obișnuit cu încă-iarna timișoreană se adaptează cu frisoane la vara târzie dintre munți. Veghe obligatorie în jurul orei 3, trezire fără drept de apel la 6, cu soarele extrem de harnic în ochi (în nopțile ce vin învăț să trag două rânduri de draperii, pentru a tempera elanul matinal). Orașul arată cu totul altfel în baia de lumină a unei dimineți mult mai proaspete decât oaspeții, stăpâniți încă de senzația de plutire. Licoarea miraculoasă râvnită pare a adevări zvonul din lecturile preliminare cum că, deși incontestabil numărul 1 mondial la producția cantitativă de cafea, Brazilia nu excelează neapărat în consumul unor sortimente excepționale. Să nu fim cărcotași: e doar începutul primei zile la hotel, nu la vreun magazin de specialitate, iar cele două cești își fac efectul. Deși palmierii dansează încă

ușor în fața ochilor oboșiți, e ziua primei „confruntări”: conferința de la Institutul de Studii Transdisciplinare Avansate al UFMG, unde, în tandem cu Prof. Elicio Loureiro Cornelsen, de la Facultatea de Litere locală, mă voi adresa unui public numeros — în engleză, cu traducere simultană —, abordând chestiuni ce țin de literatura imigranților (din SUA, în cazul prelegerii mele).

Adun energie din carafele multicolore cu sucuri proaspăt stoarse (mă îndrăgostesc de maracuja pentru tot restul sejurului brazilian; la concurență, oferta include papaya, struguri, ananas, pepene, portocale). Mare iubitoare de brânzeturi, descopăr rapid cele două variante ale autohtonului „mineirao” (cum altfel, când statul însuși și-a luat denumirea de la „minele generale”?) și trec în revistă asemănările culinare cu Portugalia, la fel de amatoare de patiserie dulce la micul-dejun, combinații între fructe și prăjituri sau flan, crema-caramel ce dă savoare dimineții. Ospătarul bonom, ce curăță mesele fredonând, mica piscină cu aparate de fitness în aer liber, la același etaj cu restaurantul, aerul cu o aromă floral-dulceagă pe care o voi asocia mereu șederii aici, toate mă bine-dispun și reușesc să îmi revăd prezentarea.

Am emoții. Acum câteva luni, m-am gândit să vorbesc despre scriitoare latino din Statele Unite ce se concentrează pe experiența evadării din regimuri opresive ale Americii Centrale și de Sud. Propunerea a fost primită cu brațele deschise. Răsturnările de regim survenite între timp în țara-gază fac subiectul mai delicat, mai personal, mai arzător pentru audiența mea mult mai îndrăzneată decât anticipează Andrea în mașină (ce bucuroasă va fi de succes la final!). Timiditatea sau barierele lingvistice nu stăvillesc o conversație post-conferință ce mă impresionează prin vitalitate și seriozitate, diversitatea și maturitatea reacțiilor, interesul nedisimulat nu doar pentru un punct de vedere distinct, ci și pentru contactul nemijlocit cu un alt tip de percepție și înțelegere a unor chestiuni ce transcend granițele fizice sau mentale dintre teritorii și culturi. Co-vorbitorul, profesor de literatură germană, îi menționează pe Hertha Müller și Richard Wagner. Se creează acel spațiu median al comunicării autentice, care angajează sala în căutarea de sensuri pentru o lume unde literatura încă ne oferă ocazia de a gândi și dialoga fără frontiere.

Îi cunosc pe o parte dintre colegii Andrei. Îi voi reîntâlni, pe rând, în zilele următoare. Îmi place spiritul de echipă ce se face simțit fără eforturi, din amfiteatrele mai mari și mai moderne decât cele de acasă, până în birouri și în cancelaria imensă, ce dă impresia unei stații de tranzit în plină natură. Curțile interioare, coridoarele: toate invadate de afișe, graffiti, plante dintre cele mai variate. Îmi văd numele și chipul pe mai multe aviziere și primesc postere-suvenir. Toată lumea e extrem de prietenoasă, intrigată oarecum de motivele pentru care o europeană preocupată de America („cealaltă”!) și-ar fi putut dori să ajungă aici. Le explic, printre altele, la prânzul de la una dintre cele două cantine ale unui campus-parc imens, păzit de militari, închis noaptea sau în vacanțe pe motive de securitate (aici întâlnesc pentru prima dată sistemul de plată la gramaj, soluție excelentă pentru vizitatorul avid de a degusta câte puțin din deliciile ce îi fac cu ochiul).

Fotografii, schimburi de cărți de vizită și adrese de mail, întrebări de la doctoranzi și post-doctoranzi pentru care un stagiu în România pare la fel de

promițător și fascinant pe cât de mult mi se descoperă acesta mie, încă din prima zi. În afara aerului condiționat ucigător din aulă, ce-mi amintește de chinurile criogenizante din SUA, debutul în complexul universității federale e mai bogat în amintiri plăcute decât mi-aș fi imaginat, încă sub efectul schimbării de fus orar. Diferența normală între Timișoara și Belo Horizonte e de patru ore, dar ceasurile braziliene (ca orice altceva) se rotesc în funcție de Carnaval, care a trecut deja în trombă la începutul lui martie, adăugând un ceas. Din fericire, concentrarea nu are de suferit momentan. Turul se încheie cu semnarea cărții de onoare din cadrul expoziției Facultății de Litere (FALE): tocmai a împlinit 50 de ani de existență, sărbătorii cu un aranjament special de obiecte, documente, vestimentație, aparatură ce au marcat istoria instituțională în această jumătate de veac.

Către apus, pe drumul spre hotel, Andrea ne povestește despre cele trei intervale orare în care se desfășoară cursurile, de la 7 dimineața până la 22.30! (Îmi fac o notă mentală să menționez faptul studenților mei, când se răsfață că le par dificile modulele din prima parte a zilei de luni sau cea de a doua a celei de vineri!) Dăm ocol lacului Pampulha, nucleu al acestei zone dintr-un oraș care, deși puțin cunoscut față de Sao Paolo sau Rio de Janeiro, se află între primele din Brazilia, cu peste două milioane și jumătate de locuitori. Vedem din mers Biserica Sfântului Francis din Assisi, una din realizările arhitectului Oscar Niemeyer, aflată în renovare. Ne strecurăm printre Mineirao și Mineirinho, stadionul de fotbal și mai mica arenă învecinată, ce trezesc amintiri dureroase localnicilor. După proteste vehemente împotriva organizării Campionatelor Mondiale din 2014 de către o țară cu destule probleme financiare, se lăsaseră, totuși, cuprinși de febra competiției. Până la semi-finala din 8 iulie, când Germania îngropa Brazilia sub gazonul din Belo Horizonte, cu un 7-1 resimțit în străfundul sufletelor a zeci de mii de spectatori. „Am mai și plătit o avere!”, se lamentează și astăzi „minerii”.

Istorie și cotidian

Zi fără activități organizate. Andrea, îngrijorată că ne-am putea supăra. E prinsă la Universitate până la mai-sus-menționatul 22.30. O asigur că niciodată, niciunde, nu a mai făcut cineva atâtea eforturi pentru mine într-un stagiul Erasmus. Totul va fi în regulă, ne vom relaxa după turul de forță inițial. Îi ascultăm sfaturile despre părțile demne (și sigure) de explorat și ne scufundăm în ritmul orașului. Mult mozaic stradal, tradiție moștenită de la coloniștii portughezi; multe străzi cu înclinație mare, datorită reliefului deluros, destul de puțin amabil cu bicicliștii, ceva mai iertător cu pietonul atent. Prima oprire, două colțuri mai sus, pe bulevardul în pantă: Praca da Liberdade, inima cultural-urbană ce pulsează printre palmieri care ar face să pălească deja piperniciții confrăți transplantați pe Bega. Datând de la începutul secolului XX, puțin după ctitorirea noii capitale a Minas Gerais, în anii 1890, ea constă într-o suită de grădini, pavilioane, alei, fântâni, sculpturi, spații de recreere: o oază verde printre zgărie-norii impozanți.

Nu pot să nu observ serviciile de protecție și pază la datorie (le vom regăsi în multe locuri), nici munca echipei ce tunde peluza, având grijă ca o plasă metalică verticală, deplasată mereu în sensul „acțiunii”, să ferească trecătorii și

porțiunile deja aranjate de încăpăținatele fire de iarbă ce sar în toate direcțiile (acasă, iarba tunsă se ofilește pe străzi înainte să o măture cineva, oficial sau privat...). Info Point-ul căutat cu îndârjire (știam că trebuie să fie acolo!) nu se lasă găsit, deși harta și marcajele sunt clare. Aflăm mai târziu că multe asemenea facilități au fost folosite exclusiv pentru Campionatul Mondial și lăsate în paragină sau închise complet ulterior, din lipsă de fonduri și destui turiști să le justifice întreținerea. Din fericire, ne-am documentat destul să descoperim pe cont propriu ce ne interesa. Momentan, localizăm muzeele principale (gratuite, toate!). Circuitul Cultural inaugurat în 2010 e cel mai mare din Brazilia: unsprezece spații dedicate în zona istorică și arhitecturală de top a metropolei.

Primul admirat e Biblioteca Publică Statală, construită în anii '60, în stilul caracteristic, cu linii sinuoase, de deapomenitul Niemeyer, starul arhitecturii locale (și nu numai) pentru guvernul lui Kubitscheck. Intrarea principală e străjuită de un grup statuar scriitoricesc: Fernando Sabino, Otto Lara Rezende, Paulo Mendes Campos și Hélio Pellegrino, „cei patru călăreți ai apocalipsei”, invitați la un schimb de idei pe banca dintre copacii umbroși. Lăsându-i în urmă cu regret, trecem prin fața somptuosului Palacio da Liberdade, sediul istoric al guvernului din Minas Gerais de la finele secolului XIX până în anii '70. Clădire-simbol, arcade de marmură, scări largi, balustrade de fier forjat: o bijuterie de epocă, cu aspect prea romantic pentru un nucleu al puterii administrative și decizionale. Recent redeschis publicului după restaurări masive, se vizitează doar duminica, în grup restrâns. Îl punem pe lista de așteptare pentru data viitoare (ne vom calcula cu grijă zilele de călătorie!).

Continuând plimbarea la umbra zidurilor, ajungem în Savassi, cartier de relaxare ale cărui străduțe adăpostesc un număr impresionant de baruri, cafenele, restaurante, cluburi, galerii de artă, magazine de antichități, buticuri șic. Șocantă coada la KFC printre multele localuri de bun gust (și gusturi!). Vom prânzi afară, la o măsuță dintr-o piațetă unde ne promitem, din nou, să revenim. Gastronomia locală se presupune a fi consistentă („comida mineira”, tradițional menită să-i energizeze pe lucrătorii din mine), dar oferta e notabilă. De la sosuri și salate la tocănițe și fripturi, totul e remarcabil de aromat și atent gătit, fără extreme într-ale picanteriei, fără experimente avangardiste: ceea ce unii ar numi „comfort food”, pentru orice preferințe. Rar voi gusta ceva care să nu mă încânte în Brazilia; niciodată ceva care să îmi displace total!

Oricât de plăcută ar fi atmosfera din Savassi, mai avem multe de văzut. Realizăm că timpul nu ne permite tot ce ne-am dori fără disciplină. Ne întoarcem, deci, încercând să ne dăm seama cum să ajungem la Muzeul de Arte și Meșteșuguri fără ajutorul scontat din partea oficiului de turism. Vagile amintiri ale schemelor de pe Internet ne trădeză, odată cu pătrunderea într-o zonă ușor delabrată (se dovedește că n-ar fi trebuit să coborâm sub podul dinspre gară, adăpost al unor oameni ai străzii cruțați, măcar, de climatul tropical). E miezul zilei, nu pare nimic periculos, dar preferăm soluția improvizată: traversăm Parcul Municipal înapoi, spre marile bulevarde. Surpriză! O grădină pe mai multe niveluri, cu plante de tot soiul și poduri de lemn peste canalele unui lac cu bărcuțe. La un capăt, un mini-parc de

distracții de modă veche; în rest, cupluri se plimbă, elevi citesc, rezidenți își plimbă câinii, amici stau de vorbă de bănci, departe de zecile de autobuze, taxiuri și mașini dezlănțuite la doar câteva alei de părtare. Iluzia timpului oprit pentru a se (și te) odihni puțin.

În sus pe Rua Bahia, una dintre străzile faimoase ale afluentului cartier Lourdes, inaugurată odată cu acest prim oraș planificat al Braziliei în 1897 și surprinsă în varii ipostaze de o sumă de autori precum Carlos Drummond

de Andrade sau Pedro Nava. Salutăm sediile Facultății de Drept a UFMG și Academiei Miniere de Litere. Popas la Centrul Cultural adăpostit de una dintre cele mai frumoase clădiri, un edificiu neogotic în stil manuelin, cunoscut și drept „micul castel de pe Bahia”. Construit în 1914, adăpostește de la finele lui 2016 un nou punct de reper: MUMO, primul muzeu al modei. Semnăm în cartea de oaspeți pentru a intra și pășim pe podele încărcate de istorie, sprijinindu-ne de balustradele de lemn masiv ale scărilor ce șerpuiește către etaje și admirând forfota bulevardelor din jur de pe terasa cu coloane. Exponatele (pictură, ceramică, obiecte vestimentare, instalații, fotografii, afișe publicitare, documentare ce pot fi urmărite în liniște) își găsesc cadrul ideal în sălile înalte, cu ferestre boltite și vitralii ce merită, în sine, atenție.

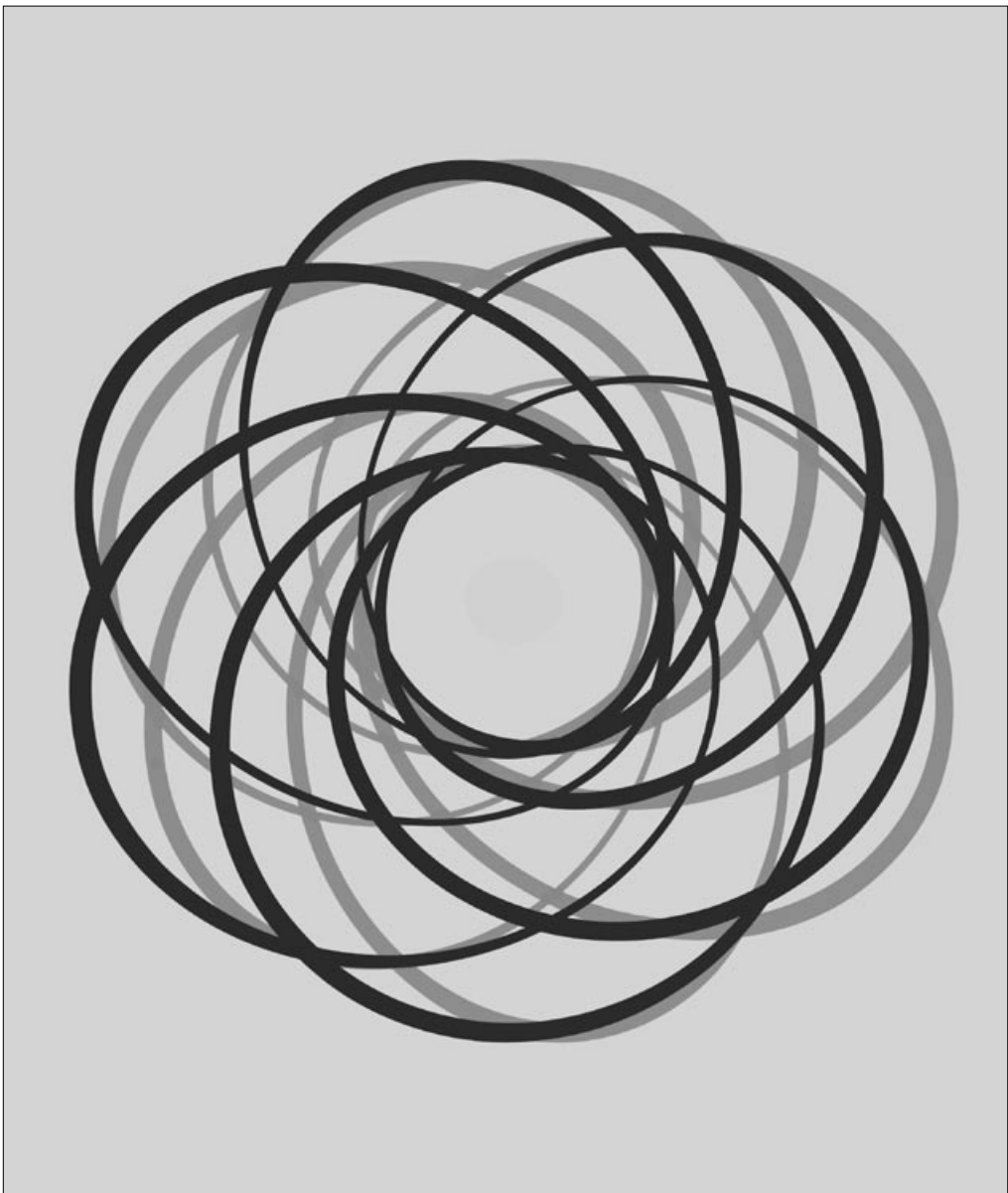
Părăsim locul plin de farmec pentru a regăsi detaliile arhitectonice în Basiliica de Nossa Senhora de Lourdes, a cărei curte cu arbori înalți e împodobită de sărbătoare. E slujbă și, ca în fiecare edificiu de cult vizitat în Brazilia, mai emoționante decât bogăția ornamentelor și frumusețea interioarelor sunt solidaritatea și devoțiunea credincioșilor, ce se roagă cu voce scăzută împreună cu preoții: fără fast, fără exhibiționisme facile, cu dăruire autentică, menită parcă să răspândească, într-adevăr, o pace sufletească atât de rară în vremuri agitate.

Cerul întunecat prevestește o furtună. Dar, deși a plouat zile în șir înaintea sosirii noastre, nu vom vedea niciun strop pe tot parcursul unei șederi binecuvântate din toate punctele de vedere. După-amiază târzie, moleșeală plăcută. O rămășiță de *jetlag* stăruie în oase dar, înaintea orei 18, e, totuși, devreme și avem un obiectiv important după colț, pe Joao Pinheiro! Decidem să-i dăm o șansă, deși denumirea, Museu Mineiro, mă face sceptică. Mă înșel, nu pentru ultima dată.

(va urma)

Orizont brazilian

globe trotter

20

Sar feieș de pe podul Marei

Daniel VIGHI

sar feieș în amintiri ca pe vremuri
când făceam parte din gașca junilor de pe strada Bisericii
de pe strada Economilor
de pe strada pe nume Schela
sar feieș de pe podul Marei din Lipova
golani din gașcă săreau așa
eu eram mai mic cel mai prunc eram cu nădragi trei sferturi
de aceea un șugubăț
care lucra cu nea Marian la echipa de întreținere a căii ferate Radna-Bârzava
a aruncat după noi
după trecerea noastră fălos-intempestivă vorbele
„iacătă și pe pulică-n trei sferturi”
așa m-a văzut și a spus văzându-mă mai grăsoc
sar feieș în amintiri
ca pe vremuri golani colegi de pe podul Marei din Lipova
răsare pe urmă muianul lui bácsi Perianowics sodarul
la el mergeam cu nădragii trei sferturi ca un
adevărat pulică-n trei sferturi mergeam eu la
bácsi Petăr Perianowics ca să cumpăr sifon
care se mai cheamă soda
cu sticlele două la număr merg
am mai scris despre cum anume se petrecea treaba asta
cum dădeam eu bună ziua
sau bună seara cu accent de Valea Mureșului
cum mă pogoram în podrumul lui Perianowics-bácsi
cum mirosea acolo a mucegai o lume toată mirosea așa
o lume despre care nu știam nimic
practic era lumea lui baba Marghit,
baba Mărghita sau Mărghitoane
lumea lui moșu Ion Băsu
lumea de mucegai și fier forjat de la
instalația de făcut soda a lui Perianowics-bácsi

Sifoaneeee! Sodaaaa! Milooonăăăăă!

Viorel MARINEASA

Cădem de acord că rubrica noastră cam scârțâie. Mircea ne-a sugerat să revenim la vâna exploatată în ceea ce avea să devină volumul *Plânsul bătrânului tenor dramatic sovietic. Memorator pentru tanchiști*. În tentativa de a drege câte ceva, mă întâlnesc cu Daniel la (nu pot zice *într-o*, cum recomandă Radu Paraschivescu) o berărie nou deschisă pe Brâncoveanu (sau pe Eneas), într-o casă cu grădină și curte. Ne așezăm la umbra unui cais care o să mai scape câte-un fruct răscopt din când în când. Ocolim îndelung subiectul, discutând politică și istorisind snoave din lumea literară. Nu nis chiar în toate apele, cum nici picolița ce ne târcolește. Pe tăblia din scânduri a mesei e un A4 imprimat pe lat, cu imagini color pe față și cu text pe dos. Până să ne lămurim, radem câte-o bere, eu la sticlă, el la halbă. O să iau nici-pliantul/ nici-flyerul/ nici-posterul la plecare. Când voi ajunge acasă o să mă dumiresc ce am băut și ce am convenit.

Deocamdată, așteptăm al doilea rând. Notez ce iese chinuit din brainstorming-ul redus. Fata vine cu butelcile și cu câteva precizări: berea e de manufactură, autentic secuiască; la o adică, ne poate aduce și specialități cu adaosuri de miere sau de zeamă din afine. Îi mulțumim, nu experimentăm astăzi, cum nici în texte nu avem șanse, căci, după câte se pare, ne vom reinventa scriind despre tot felul de meserii apuse și despre inși care le-au prestat în copilăria și în tinerețile noastre. Cică să ne aducem aminte povești cu sodari, șintări, henteși, tocolari, covaci, perieri, geamgii, birjari, pecari, flașnetari, cusătorese, socăcițe, brodeuze, pilărițe, babe de buric, babițe, porcari, bandăgaz-de, spălătorese, boitari, cociși, plăcintari etc. Gata. Facem socoata cu fata. O luăm unul în dreapta, altul drept înainte; eu pe jos, Daniel pe lângă bicicletă. O să-mi trimită sinteza zilei pe mail.

Ajuns în salonul de gestație, am revelații târzii. Privesc cu dușmănie lista compozițiilor/ compunerilor viitoare. Mi-e atâta de lehamite să mă nostalgizez pentru toate astea. Îs fumate. Să vin cu vălătuci de amintiri, să-mi screm memoria amorțită. Să-mi stârnesc simțurile nesimțite. Aș termina în doi timpi și trei mișcări. De unde vine pacostea asta de sifon? *Istoria sifonului a început în anul 1767, când englezul Joseph Priestley produce primul pahar de apă carbonată artificial*¹. Taică-miu, beamtâr/ funcționar la Sfatul Popular Raional Lipova, mă lua uneori la locanda lui Pitzko, cel cu un picior de lemn, birtăș păstrat după naționalizare ca angajat al fostei sale proprietăți. Asistam spăimos și fascinat la partide consumate cu mare hărmălaie în popicăria aferentă, iar între timp trăgeam câte o gură din paharul cu sifon. Și mai fain era atunci când

Pitzko căptușea fundul paharului cu un strat de suc de zmeură – să te ții chef!

Deschid prospectul palmat din berărie. Îmi pică fisa. Âștia-s âia. Âia care au avut proces cu Heineken pentru brandul Ciuc. Din „patriotism economic” s-a băgat pe fir și guvernul lui Orban Viktor-bácsi. Și *New York Times* a povestit în 2017 despre asta. Până la urmă, micul producător din Sânsimion-Harghita s-a înțeles oarecum cu „colosul olandez”, modificând denumirea mărcii din Igazi Csíki Sör (Adevărata bere Ciuc) în Tiltott Csíki Sör. Maghiarul *tiltott* înseamnă „interzis, ilicit”. Deci am băut bere interzisă. Mai degrabă bere polemică. Numai să nu fie iliberală. Tot din *New York Times* aflăm despre *resuscitarea unei tradiții gastronomice, prepararea de hrană pe bază de sifon*, ceea ce nu e de mirare, din moment ce *americani sunt cei mai sifonari pământeni*².

După popasul de nouă ani la Lipova, am ajuns în Fabric-ul Timișoarei, pe strada Tigrului. Aici, cam o dată la săptămână, de fapt intempestiv, la intervale neregulate, își făcea apariția un tip cu o căruță-platformă trasă de un cal, iar strigătele lui puneau în mișcare toată zona: Sooo-daaa! Milonă-Milooo-năăă! Soda-milooonăă! N-am priceput niciodată ce legătură avea germanul *Melone* (= pepene) cu sifonul. Omul îți schimba, pentru câțiva creițari, sticlele goale pe unele pline. Dacă i te adresai în nemțește sau în ungurește aveai mai multe șanse să prinzi rând, căci cererea depășea oferta. *Sodarul* și atelajul său aveau să dispară curând, goniți de apariția-miracol a autosifonului.

Fiecare cu fabricuța lui. Puneai apă în recipient, fixai capsula în dreptul perculatorului, fâsss! și aveai băutura preferată. Doar că la valahi fericirea și legea țin cam trei zile, se întâmpla ca, din cutia de 10, 3-4 capsule să dea rateuri, altele două nu fuseseră nici măcar încărcate, ce mai! tragedie în bucătărie sau în sufragerie când tocmai terminaseși potolul grețos din farfurie. Li s-a reproșat celor de la Heineken că utilizează un simbol comunist. Aceștia au răspuns că moștenesc simbolul stelei roșii în cinci colțuri de câteva sute de ani, deci înainte de Lenin și de Troțki. (Nici Hitler nu avea dreptul de proprietate asupra svasticii.) A trecut firma prin altele mai groase, cum ar fi răpirea la Amsterdam, în 1983, a lui Freddy Heineken, căreia i-au fost consacrate două ecranizări, una cu Rutger Hauer, cealaltă cu Anthony Hopkins în chip de vedetă. Să mă întorc la *cestiune*. Titluri contradictorii în presa ultimului deceniu: *Ultimele sifonării ale Iașului*. *Sifonul revine pe mesele românilor*. *Sifonul redevine o afacere*. *Sifonul, o afacere moartă*.

¹ <https://w.w.w.ancaduma.ro/2012/07/05/sifonul-piscatoarea-bautura/>

² <https://w.w.w.restograf.ro/sifon-sifonare-produs-si-obiceiuri-sociale/>

pas de deux

Anamneza clipei (7)

Paul Eugen BANCIU

Din citatele găsite prin cărți aflu că „filozofia e pregătirea pentru moarte”, vorbe ce-i aparțin, după câte știu, doar lui Platon, dar scriitorii de toate felurile și toate genurile, mai cu seamă cei care se străduie încă și acum, după un veac și ceva, să mai facă unirea religioasă, dar nu între bisericile surori creștine, adică între catolici și ortodocși, cum ar fi firesc după ceva mai mult de o mie de ani de dușmănie, ci de-a dreptul cu credințele orientale – poate mai puțin cu islamul, care, oricum, domină fizic în lume, chiar și în Europa, ducând la capăt strădania lui Soliman Magnificul, cel oprit in-tempestiv la porțile Vienei. Adică exact cam pe vremea când această peninsulă multinațională de mai târziu, adică vreo 20 la sută din populația de atunci a planetei, domina, exploata, descoperea celelalte părți, reușind să pună stăpânire peste restul de 80 la sută.

Universalitatea „satului planetar” s-a produs, iar diferențele care sunt acum separă lumea doar între săraci și bogați, chiar dacă și unii, și alții se închină la tablete sau telefoane mobile, suprimând nu numai distanțele, ci și timpul, existența umană chiar, în parametrii ei normali de acum o jumătate sau mai puțin de veac. Totul la fel, indiferent de rasă sau de limbă, de limitele unei țări sau ale alteia: ceea ce diferă e doar tipul de politică, aplicat haotic, bineînțeles, pentru că, în ziua de azi, nu poți controla o lume decât cu bomba atomică sau cu razele laser.

Restul sunt comentarii inteligente, fără acoperire reală, și speculații, iar ca toate să aibă o oarecare aparență de normalitate, de firesc, se manipulează conținut tot ceea ce poate fi folosit ca ținte imediate, într-o mișcare care l-ar năuci și pe Brown, cel care descoperise, observase dinamica polenului pe suprafața apei, ce-i poartă astăzi numele. Așa s-a ajuns ca, între haos și vid, distanța de percepție mentală să devină nulă. S-a ajuns ca totul să fie privit cu suspiciunea relativizantă a celui care vede pe cer în aceeași dimineață, în zori, și luna plină, dar și soarele, însă nu știe, nu are instrumentele necesare să-i confirme dacă va fi sau nu o eclipsă a unui sau altuia dintre cele două corpuri cerești atât de vizibile de pe Pământ.

Ei, că va avea unele dereglări de somn, de dispoziție, datorate nu numai relațiilor cu ceilalți, cu șefii, ci inexplicabile, e cu totul normal, cum fără gravitația lui Newton n-ar fi existat nici iubirea pe pământ – ci doar rutul, datul natural al reproducerii oricărui animal, deci (vezi Geneva) și al păsărilor și peștilor. Indispoziții de o zi, o săptămână, în care va trebui găsit un vinovat, și cum cei mai la îndemână sunt soțul, soția, copiii, neamurile mai apropiate, prietenii, subiectul cărții cu tentă polițistă, care așteaptă să mai fie citită de cineva, vine pe tavă. Oamenii trăiesc între oameni și, ca atare, tot ceea ce se întâmplă împotriva unei stări de confort interior, de bine, că de fericire lumea a început să se ferească, intuind parcă în umbra ei nenorocirile cu care va trebui să plătească, se datorează lor, de parcă ei ar fi în centrul universului rămas întot-

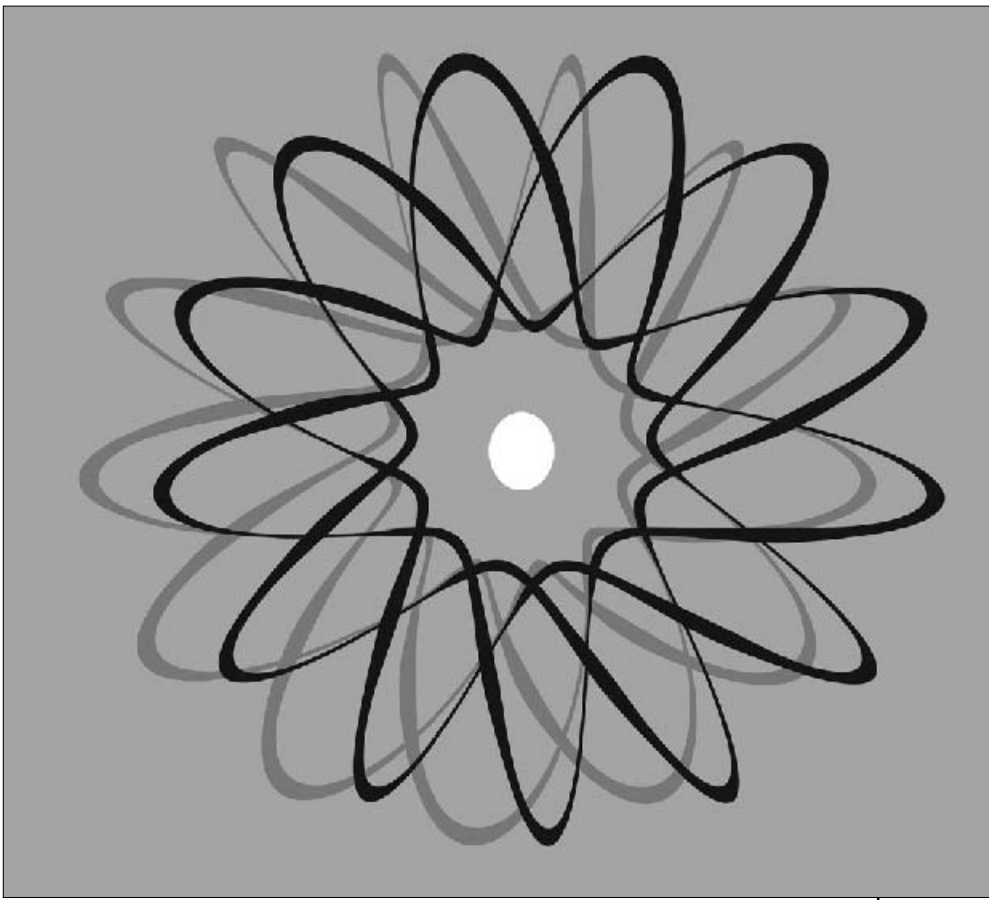
deauna necunoscut, cu toate eforturile și speculațiile care se fac, substituindu-se astfel acelui Dumnezeu pe care Russell îl vedea ca fiind doar al pământenilor.

Ce se face european-americanul care nu vede cerul decât ca un fel de pătrat gri, departe, la capătul de sus al unor turnuri paralelipipedice, și care, ridicându-și privirea, riscă să fie călcat de o mașină, furat de un găinar sau să cadă într-o gură de canal ori șanț necesar schimbării cablurilor, evacuării apelor reziduale, alimentării cu gaz etc. – pentru că oriunde în lume există un motiv real, stringent, edilitar, social, cetățenesc, ong-ist pentru a se săpa un șanț? Iar despre rug în jurul căruia să invoce alungarea vârcolacilor la care tocmai s-a uitat o noapte întreagă la televizor, frisonat de câtă culoare roșie pot folosi pentru impresionare creatorii de filme când e vorba de ceva horror, oricum n-are unde să-l aprindă...

Și-atunci ia ziarul, la întâmplare, și intră mecanic în liftul care-l duce la etajul la care-și are slujba, salutând la fel de androidic și figurile de pe culoare care i se par oarecum cunoscute, deși sunt în mare parte chiar colegii lui. Se așază în fața calculatorului și deschide instinctiv la rubrica horoscoapelor sau nu, aruncă la coș ziarul cumpărat, pentru că poate afla totul mai repede pe internet, apoi, ca să fie pregătit de sosirea cerberului de la compartimentul în care lucrează, își deschide fișierul cu datele din ziua precedentă, să-și aducă aminte ce are de făcut mai departe. Mecanism prins în ceva virtual, coerent, pentru care nu e nevoie să mai ai memorie, judecățile se impun de la sine, aparatul îți dă soluția... dar undeva, în creier, rămâne urma textului citit în horoscop și, imperceptibil la început, apar întrebările: cine e persoana care-mi vrea binele? Sau răul? Cum arată? Are vreo legătură cu bărbatul/femeia cu care m-am culcat azi-noapte?... De ce se uită colega aia atât de fix la mine? Freza? Rujul? Ciorapul ușor uzat?... fermoarele?... și începe un fel de control, ca la aeroport, al propriului corp. Mă rog, al suprafețelor aflate în vederea celorlalți, adică a vestimentației... Pentru moment, fișierele se derulează prin fața unor ochi care în dimineața aceea n-au văzut soarele, dar i-au ghicit prezența. Deci, totuși, e ziua.

La Beijing nu se vede cerul de smog, la Hong-Kong, Shanghai și Singapore se zărește ceva, la Londra, Paris, New-York, Boston, dar și la București, Roma, Budapesta, unde, totuși, nu sunt clădiri atât de înalte, se vede sau se simte, ca și în cele nu știu câte zeci de megalopolisuri construite de chinezi, cât să încapă acolo toată populația Europei, rămase pustii din capul locului... Doar drumarii, constructorii de poduri, șoferii, călătorii cu avionul, vaporul, trenul văd soarele, văd diminețile, dar nu se bucură prea mult, pentru că la capătul călătoriei îi așteaptă ceva important, vital chiar. Peste tot calculatoare, laptop-uri, informații care trec ca acceleratele de altădată prin halte, pe lângă urechile pasagerilor. Poate chiar informații despre ei, dar nu realizează coincidența de nume. Călătoria îi face să se simtă, totuși, liberi... măcar o vreme.

Platon? Cine mai e acesta care ne vâără, sau ne vâra în cap că filozofia e pregătitoare pentru moarte? Și brahmanii, și yoghinii susțin același lucru, deși ei nu

Jurnal de familie

21

Pia BRÎNZEU

24 Octombrie 1932. Bunicul Diel e invitat la familia doctorului sas Arnold Josephi. Venit din Ardeal, cu o soție unguroaică, medicul s-a mutat de curând într-un apartament din palatul Széchényi, casa de la capătul pieței centrale a orașului. A fost fascinat de figurile feminine ce decorează exteriorul clădirii, preluate de arhitectul László Székely de la palatele din Viena, frecvent decorate cu sculpturile impunătoare ale stilului Art Nouveau. Iar când doamna Josephi privește pe fereastra sufrageriei, vede copacii din parcul ce se întinde până la Bega. O cam deranjează trenul ce trece prin fața casei, dar se zvonește că în curând se vor scoate șinele de tren și le vor lăsa doar pe cele de tramvai, cu care se întretaie acum. De asemenea, se fac planuri pentru construcția noii catedrale ortodoxe, plasată chiar în fața casei lor și proiectată de a fi cea mai înaltă din țară.

Bunicul pune o frână bruscă și se oprește în fața barierei ce se lasă încet. Ieșit pe platforma deschisă a micii locomotive, mecanicul încetinește trenul, atent să nu fie cumva o mașină pe linii. Îl recunoaște pe bunicul și îi face semn cu mâna. A fost operat de curând și bunicul nu uită cât de greu a reușit să-l adoarmă. Era un caz mai puțin obișnuit, despre care dorește să discute și cu doctorul Josephi. Poate ar fi util să-i preia metodele legate de o substanță apărută de curând, procaina.

După o cină încheiată cu specialitatea doamnei Josephi, un tort senzațional de lămâie, domnii se retrag în bibliotecă pentru cafea și coniac. Unul dintre invitați, doctorul Liuba, vrea să-i amuze cu o întâmplare auzită de la servitoarea lui: o vrăjitoare dintr-un sat românesc tratează bolnavii de hepatită doar prin a le creșta fruntea. Țăranii se vindecă repede și nu rămân cu sechele. Cum s-ar putea explica fenomenul din punct de vedere medical?

– Sunt atâtea lucruri de neînțeles, intervine Arnold Josephi, dar putem să le dezvoltăm în folosul nostru, chiar dacă știința nu e încă în stare să explice rezultatele neașteptate ale unor practici vindecătoare din popor. De pildă, eu am folosit procaina, inventată de curând de doctorul Alfred Einhorn de la Hamburg, și am injectat-o între două vertebre cu efecte miraculoase în tratamentul durerilor de spate și al migrenelor cronice. E o substanță foarte interesantă, despre care se va mai auzi în viitor pentru că are o mare influență asupra sistemului nervos vegetativ. Și ca anestezic local e mult superioară cocainei, neavând puternicul efect de euforizare al acesteia. Vă amintiți de cercetările lui Freud?

– Da, și eu am citit *Über Coca* de Freud, intervine bunicul, dar n-am avut curajul să consum cocaină, așa cum a făcut-o el. În schimb am băut coca-cola la Viena, o băutură foarte răcoritoare și interesantă. Unul dintre colegii de acolo i-a analizat conținutul și și-a dat seama că într-un litru erau peste două sute de miligrame de cocaină, ceea ce explică starea de euforie și dependență provocată atunci când bei cantități mai mari. Deși producătorii susțin că băutura a vindecat durerile de cap și impotența, au mai redus conținutul de cocaină, temându-se de un scandal prea mare.

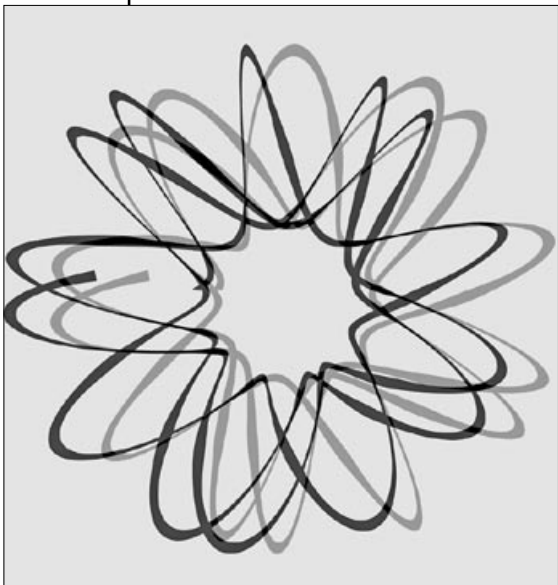
– Și Freud a urmărit efectele cocainei asupra pacienților, mai ales în tratarea alcoolismului, a sifilisului și a astmului. Dar ceea ce nu înțeleg este cum s-a putut opri brusc din experimentele lui după ce el însuși a consumat drogul timp de doisprezece ani? Și a făcut-o la o zi după înmormântarea tatălui său... Să fie moartea părintelui o explicație? Oricum, procaina este o soluție mai bună decât cocaina și mă gândesc să le las urmașilor mei indicații clare despre cum să o folosească. Dacă vor dori să urmeze medicina, poate că vor fi interesați în descoperirile mele. Nu sunt așa de celebre precum cele ale lui Sigmund Freud, dar totuși merită atenție. Le voi menționa în testamentul meu pentru o bună aducere aminte...

picătura de cucută

Ca tată. Autobiografeme (2)

Radu Pavel GHEO

Cariera mea de tată a mers mai departe, fără ca eu să mă dumiresc încă prea bine ce fac. Pur și simplu faci ce trebuie să faci. Îmi repetam asta ca pe o mantră, o mani padme hum, faci ce trebuie să faci, faci ce trebuie să faci, las' că te odihnești mai târziu, faci ce trebuie să faci. Cumva, tîrîș-grăpiș, am trecut de perioada cea mai istovitoare. Am reușit să ne mutăm la o casă cu curte, doar că nu în oraș, ci într-un sat din apropiere. (Aici a contat și faptul că Alina a putut sta doi ani în concediul de creștere a copiilor. Printre multele măsuri proaste care se iau în România, asta este una incredibil de bună și merită aplaudată. O biată americancă,

cu cele douăsprezece săptămîni ale ei pe an – asta în cazurile fericite –, ar considera așa ceva paradisul maternității.) Mutarea a fost și ea un coșmar: cum să aranjezi o casă veche și, în același timp, să ai grijă de copii? Meșteri, zugrăveală, parchet rașhetat, cu praf și miros greu de lac, gunoaie de aruncat, mobilă mutată, mobilă strică, lăzi cu cărți și, printre toate, mîncare pentru copii, uneori și pentru noi, țevi reparate, ciocane și scutece, geamuri schimbate, sticlă spartă – un întreg haos.

Care a trecut și el. Între timp, copiii au crescut, au deja trei ani. Dorm, dormim și noi cu ei, uneori chiar nopți liniștite. Alteori, nu. Odată cu creșea, au început bolile – viroze, pneumonie, varicelă –, cu febră spre patruzeci de grade, tuse, muci, cu spaime noi, supozitoare, siropuri și antibiotice la ore fixe, așa că pun ceasul să sune noaptea – la două, la șase, cît o fi – și pregătesc medicamentele. Și termometrul. Și sticluța cu apă. Din cînd în cînd, îi mai cîntărim, eu mă uit pe graficele cu ritmul evoluției copiilor și mă apucă groaza. Dacă sînt bolnavi? Dacă au ceva? Există copii de un an jumate care sînt mult mai mari ca ei. Și de-acum n-ar trebui să vorbească mai bine? Să spună clar „hermeneutică”? Nu-s cam lenți? Grijă, grijă, grijă.

De citit citesc pe sponci, de viața culturală m-am decuplat aproape complet, mai aflu sporadic că se întîmplă ceva interesant undeva unde nu am cum să ajung, apar cărți pe care le cumpăr și le stivuesc „pentru mai târziu”, deși nu știu cînd o fi tîrziul ăsta – și mai ales nu mai scriu. Nu mai am cum și cînd să scriu. Sînt scriitor, e vocația mea, îmi imaginez că asta aș face toată viața, însă nu o mai fac. Scriu cînd și cînd cite un text scurt, îmi păstrez rubricile fixe la două reviste, ceea ce înseamnă, în

medie, două pagini pe săptămîină, și cam atît. Nici azi, cînd copiii sînt destul de mari ca să alerge de capul lor prin casă, n-aș fi în stare să leg un text coerent de zece pagini – poate tocmai fiindcă sînt ei mărișori și aleargă peste tot prin casă. La un roman nici nu îndrăznesc să mă gîndesc. Ocazional, concep cîte un text cum e ăsta și îmi ia minimum zece zile. Mai degrabă douăzeci. Eu îmi zic că e o pauză asumată, o întrerupere, nu un final, dar mai știi? Fiindcă nu am timp, niciodată nu am timp. (Acum, cînd încerc să-mi termin ideea, Ștefan mă trage de mîncă să vin cu el, iar Marina îmi întinde un pulover, ca s-o îmbrac, ea știe de ce. O să mă întrerup, reiau la noapte sau mîine.)

Dar, poate, schimbarea cea mai radicală a fost în curgerea timpului. Cînd ai copii, timpul se deformează straniu: pe termen scurt se dilată, o zi e atît de încărcată de treburi, evenimente și corvezi mărunte, încît nu se mai termină. Pe termen lung se contractă. De alaltăieri pînă azi a trecut o veșnicie de gesturi și întîmplări și stări, nu mai știu vineri ce am făcut miercuri, nici ce am mîncat ieri la prînz și nici care ieri a fost ieri, dar colicile sau momentul cînd au început să meargă parcă au fost acum o lună sau chiar ieri, nu în urmă cu doi ani. De trăit trăiesc pe termen scurt: nu mai pot programa nimic cu o lună sau măcar o săptămîină în avans. Sînt mulțumit dacă la capătul unei zile, cînd mă strecoz în pat, lucrurile au rămas așa cum erau ieri, că avem pîine în dulap, că hainele lor sînt curate și pregătite pentru a doua zi, că vasele sînt spălate și bucatăria, măturată de resturi, altfel vin furnicile. Mai rău: timpul se fragmentează, fluxul temporal se transformă într-un fel de spaghete în sos de rutină. Știu că am fost recent cu copiii la un control medical, cîndva într-o luni, dar dacă a fost luna asta sau acum două săptămîni – sau o fi fost marți? – n-aș putea spune nici să mă tai.

Sigur e că fiecare zi e marcată de psihoza corvezilor mărunte, care ajung întîi să te plictisească, apoi să te sîcîie pînă la enervare: spălutul de dimineață, care se întinde vreo jumătate de oră, mesele zilnice, fiecare de cîte o oră, curățenia de după mese (mîncarea scursă pe masă, pe copii, pe jos, pe scaunele tapițate, de „om mare”, pe care stau acum), strînsul jucăriilor, al cărților aruncate peste jucării, căutarea unui elastic de păr uitat, curățatul nasului cu oroarea numită batista bebelușului, măturatul de seară, spălutul pe jos, punga cu scutece dusă la gunoi, recuperarea pixurilor, cărților, lingurilor și oalelor cu care se joacă ei, încercarea tărăgănată de a-i culca: ieri, azi, mîine, cine să mai știe șirul zilelor? Iar și iar și iar, în timp ce un text așteaptă să fie scris, o traducere să fie continuată de undeva de unde nici nu mai știi că ai întrerupt-o, parcă nu am apucat să cumpăr pîine, spirt mai avem?, dar hîrtie igienică?, dar cartofi? scutece? cafea?, de ce n-am făcut o listă? cînd s-o fac? la naiba!

Și toate astea, presiunea timpului, streșul, rutina, neputința de a duce ceva pînă la capăt, îmi stîrnesc cîteodată enervări epocale, cum rareori am avut. Mă privesc cu uluire din afară cum trîntesc un picior în ușă și după aceea văd privirea speriată a fetei și mă rușinez, ies valvîrtej și mă ascund undeva în cameră. Revin, o iau în brațe și mă gîndesc ce tată mizerabil sînt.

(Fragmente din acest text au fost folosite în spectacolul dramatic „Cocoșat pe schele” de Robert Bălan, proiect co-finanțat de AFCN.)

Probleme de arhitectură

Robert ȘERBAN

Nevastă-mea era arhitectă, iar cînd intra într-o casă vedea tot ce era făcut prost acolo. Și o spunea gazdelor, fiindcă își iubea și meseria, iubea și adevărul. *Să nu zică apoi că n-au știu*, îmi susura ori de cîte ori îi făceam semne să se oprească ori să se cenzureze. Mai încercam, uneori, discret, să intervin, mai ales cînd eram în vizite la oameni pe care abia de îi cunoscusem sau la rude de-ale mele, la care ea nu mai fusese niciodată. *Trebuie să știe, mai ales că astfel de tâmpenii se pot corecta.*

Dar nu numai la arhitectură se pricepea nevastă-mea, ci și la design interior, domeniu în care făcuse un doctorat în Italia. Iar în design lucrurile sunt și mai complicate, fiindcă e plin de orori peste tot: culori care nu se pupă, mobile care stau ca niște cadavre, tablouri în locul cărora mai bine ai face găuri în pereți, corpuri de iluminat ca niște prăjituri, kitsch, mult kitsch, începînd din hol și pînă în WC-ul în care gresia, faianța și, uneori, marmura, dădeau, alături de obiectele sanitare, un spectacol *constipant*, cum bine zicea ea.

Straniu era că nimeni nu se supăra pe nevastă-mea. Era atît de frumoasă și de stilată, de bine crescută și de credibilă, iar tot ceea ce spunea era fără urmă de ironie și de superioritate, încît crea senzația că sunt cuvintele surorii mai mari întoarsă acasă ca să ia locul și rolul mamei moarte. Iar dacă observațiile ei pe mine mă stînghereau, mă făceau, uneori, să roșesc, să îmi caut de lucru pe telefonul mobil sau, pur și simplu, să mă prefac că am uitat ceva în mașină și să ies, gazdele o sorbeau din ochi și o ascultau fără să zică *păs*, fără să încerce măcar să-și apere cuibul. Nu de puține ori notau ce spunea, iar cînd termina, nu mai pridideau cu mulțumirile și cu exclamațiile de uimire și de fericire, de parcă nevastă-mea le ghicise trecutul în palmă. De ce astfel de reacții? Fiindcă, în afară de faptul că era hipnotizant de frumoasă, vorbea calm, limpede, argumentat, aproape duios, de parcă n-ar fi fost doar sora-mamă, ci și doctorița ce le explică aparținătorilor că scumpetea lor bună și frumoasă are atâtea boli și atâtea complicații, încât numai niște intervenții chirurgicale rapide o mai pot salva. Ei bine, de fiecare dată așteptam să văd deznădejdea și revolta în ochii lor, să observ o răbufnire, o împotrivire, o ieșire nervoasă, măcar niște ochi dați peste cap, ceva. Nimic! Avea o putere de persuasiune fascinantă, încât multe dintre cunoștințele noastre se și apucau a doua zi să facă modificări prin casă. Sau să o scoată la vânzare, cînd problemele pe care nevasta-mea le văzuse li se păreau complicat de remediat.

Și făcea toate astea doar din pasiune și dintr-o conștiință profesională vecină cu habotnicia, care-i genera permanent impulsul să amendeze greșeli și să-i determine pe cei cărora le arata că unghiurile nu sunt chiar de 90 de grade, că mai lipsește o fereastră în respectiva cameră, că ușile nu deschid niciodată așa, ci exact invers, că un set de scaune Secession nu merge sub nicio formă cu o masă din lemn masiv, că scara interioară la o structură modulară nu-știu-cum se pune acolo sau dincolo, dar nu în mijlocul holului, chiar dacă pare cea mai comodă variantă. Și așa mai departe. Pe toți părea că îi convinge și mai toți încercau, apoi, să o determine să se ocupe ea de îndreptatul lucrurilor, de schimbările necesare, de redecorat, de remobilat, de găsit o altă casă de cumpărat, de proiectat o altă casă. Or, nevastă-mea nu avea nici

timp, nici chef de mărunțișuri. Pentru ea – așa mi-a spus cînd o familie de avocați a insistat, dînd de înțeles că banii nu sunt o problemă, să facă un proiect pentru locuința fetei lor – erau mărunțișuri. Pentru mine, impresionantă și uluitoare era, de fiecare dată, puterea ei de convingere că un loc sau altul are probleme.

De fapt, nu știu de ce mă mir, fiindcă la nici o jumătate de an după ce ne-am căsătorit, m-a determinat să renunț la tablourile pe care le avem pe pereții apartamentului, la mobila cu care copilarisem, la cada din baie, la bucatăria cu sertare și sertărașe atît de folositoare, la fotoliile de pe hol pe care mă așezam cînd veneam de la serviciu, la aproape toate cărțile din bibliotecă, la culorile calde în care erau zugrăvite cele trei camere moștenite de la părinți.

Nevastă-mea adora minimalismul, albul și răcoarea. *Nu e aer în camere, sunt arhipline, trăim sufocați de obiecte, de tot felul de prostioare vechi și nefolositoare, de praf, de bacterii, de kitschuri.* Și rezistența pe care am opus-o aproape șase luni să nu vindem lucrările făcute de vărul tatei, să recondiționăm măcar mobila din sufragerie, să nu ne arate casa ca o clinică, mi-a erodat-o încet, calm, dragăstos, argumentat. Avea dreptate pînă la capăt.

Și viața mi s-a schimbat, nu doar locul în care am trăit pînă să mă însor. M-am împăcat cu pereții albi, mi-au fost suficiente o canapea și o măsuță, în living, o saltea pusă direct pe parchet și un dulap din lemn neprelucrat, în dormitor, o bibliotecă cu cărți electronice, păstrate în computerul de pe un birou mic și cochet. Să nu mint, aveam și o etajeră în care mi-am pus câteva zeci de op-uri foarte dragi, majoritatea cu autograf de la autori. Apoi, mi-am dat seama că nevasta-mea nu se înșelase: eram mult mai relaxat și găseam totul mult mai ușor. Fiindcă aveam puține obiecte, puține haine, iar pentru chei și telefon cumpărase ea o poliță din lemn de mesteacăn, pe care am montat-o chiar la intrare.

Eram îndrăgostit de femeia mea și bănuiesc că și câțiva dintre prietenii noștri erau, mai ales cei care nu ezitau să-mi spună, chiar și după opt ani de la nuntă, că am dat lovitură. Călătoream destul de mult împreună, fiindcă ea voia să vadă și să știe, să înțeleagă spațiile, fie că erau închise sau deschise, fie că erau clădiri noi sau vechi, cule sau uriașe complexe comerciale, sta-dioane ori muzee de tot felul. Îmi vorbea despre linii, structuri, planuri tăiate, spiritul betoanelor, profiluri, mascaroane, denticule, vibrații în oțel, funcționalitate și organicitate, dar, mai ales, îmi arăta ce era în plus, ce nu se cădea, ce ar fi trebuit rapid să cadă.

La sfîrșitul unei toamne a mers la Reykjavik, la un simpozion despre tehnologii folosite la corpurile de încălzit pe bază de combustibili ecologici. N-am putut-o însoți, mi se terminaseră zilele de concediu. La data în care trebuia să revină acasă, m-a sunat să îmi spună că și-a schimbat biletul de avion, pentru că organizatorii le propuseseră să viziteze o comunitate unică din Groenlanda și că e o ocazie pe care nu vrea să o rateze. Apoi, o săptămână n-am mai știu nimic de ea, însă am primit un SMS liniștitor, de pe un număr necunoscut: “Nu am semnal aici. Totul OK. Te sun cînd pot”. Și m-a sunat după patru zile ca să mă anunțe că nu se va mai întoarce, fiindcă nu se putea desprinde dintr-o minune arhitectonică pe care o vizitase acolo: un iglu uriaș, perfect, ca o cupolă de biserică, în mijlocul căruia ardea focul, iar lângă foc, blănuri albe, imaculate, pe care va dormi împreună cu eschimoșul ce construise minunea de gheață.

Așteptarea

Adriana CÂRCU

Sunetul făcut de alunecarea roților pe șosea îi producea o moleșeală plăcută, ce o ținea suspendată între realitate și vis. „Încă puțin și suntem la han. Trebuie să pun benzină. Acolo puteți să vă faceți treburile, dar nu stăm mult, că vreau să ajung la mare pe lumină”. Tatăl ei conducea de vreo patru ore fără întrerupere. Ava deschise ochii, cât să-și vadă părinții pe locurile din față, privind înaintea concentrați, de parcă șofau amândoi, și căzu din nou în visare. Acolo îi era mai bine decât oriunde, pentru că acolo lucrurile se întâmplau după voia ei.

Ivo stătea cu piciorul proptit de balustrada făcută din bărne nege-luite, care separa cerdacul hanului de parcare a benzinăriei. Terminase țigara și parcă tot nu îi venea să intre înapoi în bucătăria restaurantului unde aerul saturat de aburi și de mirosul de ulei încins era deja sufocant. S-ar fi urcat fără ezitare în oricare dintre mașinile care făceau popas în drum spre mare, dacă cineva ar fi fost dispus să-l ia.

I se întâmpla des să se vizeze în brațele unui străin, dar mai frumoase și palpitate decât îmbrățișarea erau toate stațiile, incertitudinea și ezitățile care duceau până acolo. Cu puțin timp în urmă, Ava visase că se află într-un tren cu destinație necunoscută, fapt care făcea călătoria și mai excitantă. În fâșiile de lumină galbenă, filtrată prin jaluzele ca într-un film vechi, pluteau particule minuscule de praf, învolburate cu fiecare adiere produsă de trecerea cuiva. Oamenii așezați pe banchetele de lemn i se păreau cu toții familiari, fără să-i cunoască. Simțea acea bucurie mocnită, ca dinaintea marilor întâmplări. Când s-a ridicat să-și ia ceva din bagaj, a simțit cum un braț puternic o cuprinde de la spate. Un glas adânc i-a șoptit fierbinte în ureche, „Vino cu mine, acum! Te doresc ca un nebun.” L-a urmat cu acel sentiment de fericire desăvârșită, pe care-l cunoștea doar din vis.

Ivo știa foarte bine că aprinzându-și cea de-a doua țigară risca să-și piardă slujba, obținută prin intervenția tatălui unui coleg de facultate. Înțelegerea fusese de la bun început, o țigară la fiecare două ore, nu mai mult. Trăgând adânc în piept și privind spre munții care tremurau fumurii în fundal, căzu în reverie. Poate că reverie nu este termenul cel mai potrivit aici, considerând faptul că fanteziile sale aveau cu precădere un conținut sexual. Spre deosebire de cele din timpul nopții, cele diurne aveau însă un aer mai romantic. Fetele care făceau obiectul dorinței sale erau necunoscute și fără excepție frumoase, cu părul lung și de cele mai multe ori blond, și cu un fel de mister în privire. Culmea era că acea privire nu îi era niciodată adresată. Chiar și când le ținea în brațe, ele priveau într-o parte sau undeva în spatele lui, iar el avea de fiecare dată senzația că fata nu-i aparține cu adevărat.

Mașina se opri exact în dreptul cerdacului, singurul loc în care mai era umbră. Ieșiră pe rând, mai întâi Ava, apoi mama, care începu să-și scuture firmiturile din poală, fratele ei, care o luă imediat la fugă spre locul de joacă, și după o vreme tata, care găsisse ca de obicei ceva de moșmondit în jurul volanului. „Care rămâneți la mașină, ca să n-o mai încui?” Ava nu avea nicio urgență fiziologică, așa că rămase ea.

Trezit din reverie de scrâșnetul frânei de mână, Ivo își mută privirea spre mașina care tocmai parcase la picioarele lui. Dădu să intre în bucătărie, dar întoarse capul, cu acea curiozitate involuntară pe care o ai când auzi deschizându-se o ușă și rămase locului: fata care tocmai ieșea din mașina prăfuită era cea care-i vizita cel mai des visele. Se întoarse și rămase țintă cu privirea la ea.

Afară era mai cald decât în mașină, așa că începu să-și desfacă nasturii de la bluza înflorată îmbrăcată de dimineață peste

maieu. Deodată, simți că cineva o privește. Ridică ochii, îndepărtându-și șuvița aurie care-i căzuse, și căută sursa privirii. Trecu o vreme până când ochii, orbiți de soare, i se obișnuiră cu umbra cerdacului. Văzu silueta neclară a unui tânăr care fuma sprinjinit de zidul restaurantului. Își dădu seama că trebuie să fie tânăr după atitudinea nonșalantă cu care tocmai scutura scrumul și după piciorul ridicat pe bărnă. Se uita țintă la ea. Continuă să-și dezbrace bluza, scoase mai întâi umărul drept la ivală, perfect ca un măr. Stătuse câteva zile la plajă după terminarea școlii, așa că rotunjimea lui oglindea acum lumina din jur. Cu un gest arcuit, aruncă bluza în mașină prin fereastra deschisă. Apoi își trecu mâna prin păr și, lăsând-o acolo, se uită drept în soare.

Ivo întoarse capul într-o parte și privi din nou munții. Ar fi trebuit să plece, dar nu se putea mișca din loc. După un timp, trecu cu privirea pe deasupra fetei și o văzu cum se uită în telefon. Avea picioare lungi, cu gleznele fine, iar sânii împingeau materialul maieului, atât cât să se vadă că nu purta sutien. Când ochii îi ajunseră în dreptul bustului, o simți cum se cabrează. Mai rămase acolo un pic, apoi își ridică din nou privirea spre munți. Avea nevoie de răcoarea lor.

Se întoarse astfel încât să vadă imaginea tânărului reflectată în ecranul telefonului. Arăta bine. Prin tricoul alb i se vedeau brațele musculoase, probabil că mergea la sală. Tocmai își aprindea o țigară cu un gest hotărât, cumva golănesc, care o făcu să se gândească la un actor văzut într-un film. Începu să-și aranjeze din nou părul, apoi, amintindu-și că citise într-o revistă cum că ar fi un semn de afectare, lăsă repede mâna jos.

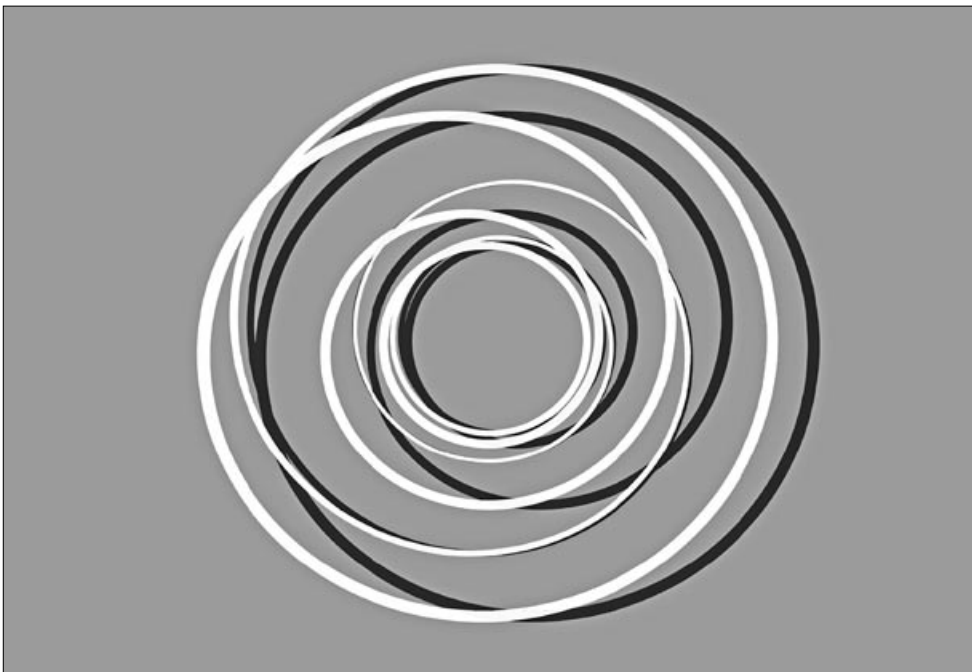
Nu-i trebuia mult ca să și-o imagineze în camera lui, pe pat. O visase de atâtea ori acolo. De data asta însă, știa că ar fi mângâiat-o mai mult, i-ar fi trecut mâna peste umăr și apoi ar fi coborât-o încet spre talie și de-a lungul coapselor lungi, care se vedeau prin jeans-ii rupți. Poate că nici n-ar fi trecut imediat la sex, poate ar fi rugat-o să-i arate sânii sau ar mai fi vorbit ceva.

Ava se întoarse cu o mișcare bruscă și îl privi drept în ochi. Îl văzu cum își pleacă privirea, de parcă s-ar fi gândit la ceva rușinos. Se aplecă iar și scoase prin geamul mașinii sticla de apă de pe banchetă. Desfăcu încet dopul și bău îndelung cu înghițituri mici. Știa că arată bine, cu bărbia ridicată și cu pieptul arcuit. Înșurubă la loc dopul și-l mai privi o dată scurt. Da, semăna cu un actor văzut recent într-un film, dar nu-și amintea nicidecum numele. Se visase de câteva ori în brațele lui vânătoare, odată a visat și un sărut.

Corpul fetei se unduia ca o liană pe fundul apei. Erau niște mișcări pe care le văzuse într-un local unde fetele dansau la bară, poate nu chiar așa de lascive, dar pentru el, acum, provocatoare. Își zise: „Dacă se mai uită o dată încoace, o întreb cum o cheamă”.

Cufundată în gândurile ei, Ava nu-și dădu seama imediat cui aparținea vocea care-i striga numele. Fratele ei o chema la locul de joacă, să-i împingă leagănul. Se întoarse și porni într-acolo, întrebându-se (pentru a căta oară?) dacă arată bine din spate. Ivo o urmări cu privirea până dispăru după tufa înaltă care ascundea intrarea. Rămase în așteptare, deși depășise demult timpul pauzei.

„Ava, Ionuț, haideți, plecăm!” Tatăl, aplecat peste mașină, se apucă să curețe parbrizul cu gesturi repezite. Ava ieși din țarcul unde se jucau copiii și porni spre mașină ținându-și fratele de mână. Parcă venea spre el. După ce-și instală fratele în scaun și-i încuie centura, ocoli mașina cu pași repezi și urcă în mașină. Când tatăl ei manevră ieșirea din parcare, distanța de Ivo fu doar de doi metri, dar Ava se uita drept înaintea, nemișcată și albă ca o camee încadrată de fereastra deschisă a mașinii.

Conscriptio spirit

23

Claudiu T. ARIEȘAN

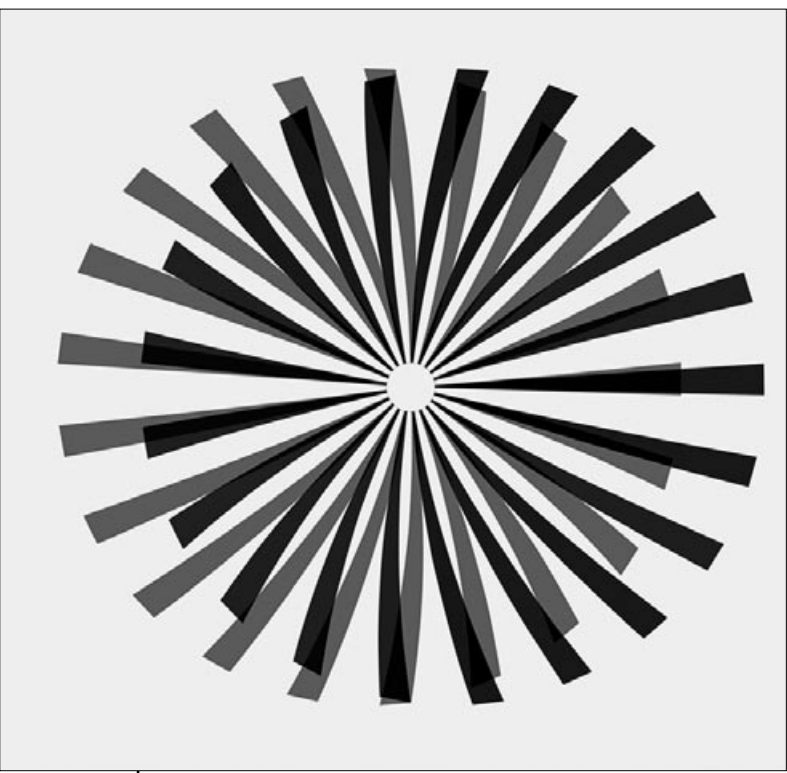
(I) Există numeroase legături de substanță, adesea inextricabile și subtile, între făptuirile spirituale de orice fel – că sunt artistice, religioase, culturale – și posibilitățile lor de descriere adecvată și punere în pagină folositoare pentru posteritate. Anii, deceniile, secolele și, arareori, mileniile dau limpede mărturie despre acest efort colectiv și susținut de întrețesere și contextualizare dinamică, ce caută a păstra cât mai fidel memoriile colective sau individuale. Un proiect laudabil și de mare anvergură este, *exempli gratia*, cel început prin volumul bilingv Aristofan, *Acharnienii/Acharnes*, trad., note Liviu Franga, introd., note Theodor Georgescu, Editura Eikon, București, 2019, 337 p., preconizat ca prim tom din seria de opere complete ale genialului comedigraf elen. Piese sale polimorfe au străbătut aproape nevătămate axiologic nenumărate epoci culturale și mentalități estetice, dovadă o vitalitate afară din comun, comparabilă pe alocuri cu monumentalitatea și forța modelatoare proprii genialei triade a tragedienilor greci: Eschil, Sofocle și Euripide. De aceea, proiectul de translare în bună română literară a dramaturgiei aristofanice, început de proteicul clasicist și scriitor care e Liviu Franga încă din finalul anilor '80 și adus acum în pagină tipărită pentru amatorii de literatură perenă, nu poate decât să ne încante. Calitățile personale de autor dramatic, recunoscute de critici, îl îndreptătesc pe traducător să afirme că nu dăruiește publicului o simplă versiune, ci „oferă traducerea unui spectacol” din care cititorul devine parte profund implicată, ce (între)vede „scena pe care joacă actorii, interpretii textului dramatic”. *Ad plura si-millima, magister!*

(II). O veritabilă antologie a suferinței pentru credință, dar și a eroicității virtuților unor martiri moderni ce sfidează opiniile blazate că vremea minunilor vii a trecut, este cartea realizată în tandem de Francisca Băltăceanu și Monica Broșteanu, *Martori ai fericirii. Șapte vieți de sfinți români*, cu un cuvânt însoțitor de P.S. Mihai Frățilă, episcop greco-catolic de București, Editura Humanitas, București, 2019, 243 p. Volumul descrie, cu multe mărturii ale contemporanilor, biografiile celor șapte ierarhi români uniți cu Roma (Vasile Aftenie, Valeriu Traian Frențiu, Ioan Suciu, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu, Iuliu Hossu) care au fost beatificați recent, la 2 iunie 2019, pe Câmpia Libertății din Blaj, de însuși Suveranul Pontif al Bisericii Catolice, Papa Francisc. Cum declară autoarele, „această carte se bazează pe dosarul înaintat la Vatican în vederea recunoașterii martiriului celor șapte episcopi greco-catolici români morți sub prigoana comunistă între anii 1950-1970” – un dosar de 1868 de pagini, realizat cu maximă acribie istorică

și științifică, bazat pe declarații date sub jurământ și însumând 571 de documente, majoritatea originale, ce sprijină argumentația respectivă. Cum subliniază Gabriel Liiceanu „când, în 1948, comuniștii au desființat Biserica Greco-Catolică, al cărei rol a fost uriaș în nașterea sentimentului de nație a românilor, în educarea lor și în apariția conștiinței latinității noastre, le-au cerut episcopilor să se lepede cu legământul făcut de Biserica lor în urmă cu 248 de ani. Cu toții au luat această cerință ca pe o insultă. Și au ales, cum spune unul dintre ei, «marea cinste a temniței pentru credință»”. Intrați definitiv în „panteonul demnității prin suferință și devotamentul lor pentru adevăr” ei au pătruns și în rândul select spiritualicește al Fericitelor omagii de întreaga eclezie catolică, primind în fața lumii întregi consacrarea bucuriei ce „îi oferă întotdeauna omului măsura... fără măsură a dragostei lui Dumnezeu”.

(III). Un debut târziu, dar din fericire nu tardiv, este cel al poetei și prozatoarei – vizibile până acum cu precădere în mediul *online* și la numeroasele evenimente organizate de BCUT „Eugen Todoran” unde activează de ani buni – Dorina Măgărin, *Galeria oglinzilor (proză mai mult sau mai puțin scurtă)*, pref. Cornel Ungureanu, Editura David Press Print, Timișoara, Timișoara, 2019, 242 p. O lansare memorabilă a cărții a avut loc de curând, la librăria Esotera din orașul de pe Bega, unde invitații Cornel Ungureanu, Adrian Dinu Rachieru și cronicarul subsemnat au consfințit intrarea *de facto* în lumea literară locală a unui prozator talentat, cu largi perspective de evoluție în domeniu. Banatul ca matrice structurală, ținuturile originare, orașul în special și marea lume liberă în general (Montreal, SUA, Viena, Londra și alte cele visate cu ochii minții de orice călător îndătinat) sunt cadrele ce conțin interesantele incursiuni memorialistice cu pasaje întregi în grai sau crochieri decupate din cotidianul ardent, impregnate de citate profunde din autori frunzăriți și iubiți cultural cu eleganță de autoare. Se dă în aceste compoziții – voit eclectice și ca structură și ca dimensiuni – o luptă destinsă și constructivă între vocația autohtonistă a scriitoarei ce descrie cu șarm pășaniile unui univers rural atopic când idealizat, când bagatelizat și capacitatea reală a aceleiași de a plonja în meditații cu tentă existențială, decupate scurt – e drept – de o faptică ce o agresează și seduce deopotrivă. Apoi fragmentele de corespondență aruncate ici-colo au și ele rolul lor de a contribui la o sănătoasă fragmentare și chiar decompoziție a fluxului prozastic, reunind crâmpoie de gând și iconicități vizuale. Textul meu favorit, *Privind-o pe Smarty* – ispravă animalieră cu implicații umaniste și familiale – adună multe din aceste calități evidente și, lângă alte reușite neîndoielnice compun, repet, un volum ce ne dă speranțe în sporul unei voci puternice și originale a literaturii timișorene.

rediviva

Poeme de Dan Dănilă

PATRIE

Pater noster, nu te mai ascunde în peisaj,
dulce închisoare cu gratiile înflorite
ce aş putea să îţi mai doresc? Le ai pe toate.
Cuib de pasăre cântătoare, zbor întrerupt,
popasuri pe creştetele statuiilor coclite,
cine vă mai cunoaşte, umbre vechi?

Vântul ne aduce miros de iarbă cosită,
dar unde se pierd toate miresmele, cine aude
cum geme inima copacului iarna? Eu văd
numai tăcerea care aprobă timpul, o lupă
de gheaţă îmi apropie prundul pestriţ,
paleta unui pictor lovit de amnezie.

Istorie, periscop ruginit, ochi de melc
cu care pipăim faptele părinţilor noştri,
oare eşti busola porumbelului călător?
Tot mai bătrâni urcăm înspre muzeu,
cam ruşinaţi de ecourile marilor săli,
miopi, nedumeriţi ne întoarcem acasă.

CERCURI

Dacă toate au un singur izvor, de ce
negrul scrie pe alb şi albul pe negru,
se mai poate şterge ceva, ori în van
vrei să scapi de urmele ruşinoase,
are hărnicia vreun final galactic?

Ecoul pe care am călcat dintotdeauna
era piatră şi nu ştiam. Asurzit de tăcere
eram eu însingurarea celui apropiat,
purtat lent dintr-o anarhie în alta.
Doar toamna, la culesul păsărilor
începeam să înţeleg anotimpurile,
voinţa de a trage cercuri perfecte.

La capăt de timp, totul e derizoriu,
albastrul este ridicol şi plat ca uitarea,
lacrimile ard dar nimeni nu mai ştie
mişcarea prelungă de renunţare,
nu poate să lege capetele între ele,
să închidă uşa încet, ca la priveghi.

Poeme de Gheorghe Vidican

CENUŞĂ STELARĂ

o bicicletă plimbă solstiţiul de iarnă prin burg
urmele ei străpung frigul
îngheţată libertatea stă ghemuită într-un ţurture la streaşină
ţipătul mierlei negre trezeşte amintirile anticarului mahmur
vidul istoriei e plin de găuri negre
viitorul se ascunde în frumuseţea unei femei
calamităţi naturale în lacrima mamei
la lumina candeliei ne-au fracturat sângele mercenarii imperiului migrator
din vreascurile lui în şemineu se fabrică cenuşă stelară
degetele subţiri ale unei pianiste ne recompune chipurile
oglină concavă lacrima
irreversibilul poem din vocea strangulată a lui nichita
incendiem copertile compendiului de gastronomie
foamea trece prin garderoba imperială a mamei tereza
nechezat de cai prin istorii
ecoul poemelor noastre mâine va fi un ieri plin de întrebări
buzele tale întredeschise pe marginea ploii ne spală sărutul
migală demnă de picasso
cenuşa stelară ne-ntoarce în noi lacrimile
trupul tău ascunde de tine ridul de pe sânul stâng
ne copilărim într-o floare de cactus devenim sensibili la insomniile dimineţii
frumuseţea ta înfloreşte bisturiul din mâna cerşetorului
în scuar miros de pâine coaptă
la jocul de zaruri ţi-ai pierdut virginitatea poemului
cenuşa stelară fardează razele lunii
o păpădie dezintegrează zborul unui fluture
în scârţâitul ciuturii ne stocăm mailurile
locuim în scorbura eternităţii
aici fiecare zi poartă numele unui poet cum ar fi montale eminescu blaga nichita...
toate lucrurile atinse devin poeme
aşa s-a ajuns ca buzele noastre să recite poeme de dragoste din senin
sub tălpi un drum desfundat plin de poeme virgine
cenuşa stelară e contemporană cu mirosul cafelei
e o după amiază cu precipitaţii mixte în trupurile noastre
ieşirea din scorbura o aventură astrală
pe umbrele noastre se joacă şotron
nostalgia primului sărut ne năpădeşte buzele
împietresc în noduri şi semne şoaptele
în scorbura eternităţii poezii îşi exercită dreptul de veto prin tragere la sorţi
forma filigramată a privirii naşte confuzii la jocul de zaruri
tu ai adormit într-un poem
braţele tale leagă viclenia trecătorilor la ochi
continui să mă faci vulnerabil la şoaptele tale
ne tatuăm trupurile cu cenuşă stelară
tangentă la liniştea mea liniştea ta generează pe corso nelinişti în umbra birjarului
bâjbăim prin lumina lunii
solstiţiul de iarnă se plimbă cu bicicleta prin burg

CROCHIU

nu ştiu când mi-au căzut ochelarii tu mă tragi de nas chicotind gura ţi-e plină de trecători
mă plimb pe un cal alb prin imperiul fricii
învăţ să-mi număr eşecurile
până departe ne miroase sudoarea mi se pare că eşti o femeie înflorită în zarzăr
mii de virgule biciuiesc foamea din farfurii
ne îmbrăţişăm braţele inocenţa într-o extensie infinitesimală
neoliticul timpuriu al răbdării prin buzele noastre
o sinucidere nedovedită
talpa destinului potcovită ne poartă noroc
îţi simt încheieturile ieşind din mine
există un afară înlăuntrul nostru
încăpător în auzul nostru claxonul maşinii latră în spărtura zidului
generaţia trădată a imperiului poartă pe umeri stupiditatea clipei
îmi simt umbra consecventă
copacul de vinilin ezită să iubească
liniştea în zigzag prin gaura cheii
în rest un miros de pâine coaptă prin respiraţia noastră
obosim în alergatul peregrinilor
părăsesc şotronul merg la pescuit
tremur ca absenţa zilei de mâine prin trupul tău
de pe sărut ne cad solzi de peşte
cireşul înfloreşte în vibraţia terrei
abandonăm discursul non verbal al timpului
lumina rămâne descumpănită în privirea ta
ne desparţi umbrele cu un pocnet de bici
există un început al sfârşitului
de ce ne pocneşte deşertul între degete
ochelarii cu capul în frigider
creştetul păsării cuibărite în palme îmi ciuguleşte degetul
rănila frigului înfloresc
ne vindecăm de lumină în afara noastră

Întoarcerea în Paradis. Incredibila descoperire a lui Cristofor Columb

Robert LAZU KMITA

Superbele scrieri ale lui Horia-Roman Patapievici din ultimul său volum, *Două eseuri despre Paradis și o încheiere*,¹ ne-au convins: în epoca noastră ultratehnologizată se pare că doar poeziilor le mai este îngăduit să vorbească despre subiecte atât de inactuale precum paradisul. La urma urmei, ce ar mai putea spune teologii sau filosofii creștini după ce, o dată încheiată explorarea întregii lumi cunoscute, epigonii modernității s-au grăbit să ne anunțe, compătimator și crud, că textul biblic despre Eden nu este decât un simplu „mit”? Cum știm prea bine ce otrăvuri teribile ascunde acest cuvânt sinonim, de obicei, cu cel de „minciună”, ne-am simțit adesea descumpăniți, noi, iubitorii vechilor istorii, în fața „cuceririlor științei” recente. Așa se face că am încetat să mai vorbim despre textele cerești cuprinse în Cărțile Sfinte ale Tradiției iudeo-creștine.

Cine dintre dumneavoastră își poate aminti vreo predică, măcar una!, pe subiectul localizării Paradisului? Sau câți dintre noi i-ar putea răspunde Sfântului Ioan Gură de Aur care își întreba, retoric, credincioșii, *unde* este paradisul și *cum* se poate ajunge în țara tinereții fără de bătrânețe și a vieții fără de moarte? Animate, poate, de nebunia genialului Pound ori de îndrăzneala frământatului Dante - ale căror viziuni au fost prezentate cu imbatăbilă erudiție de către Horia-Roman Patapievici - , am ajuns să sper, pentru câteva clipe, că voi reuși să răspund întrebărilor cruciale luate cu asalt de distinsul nostru prieten. Nu știu dacă voi reuși. Însă, după cum ne-a amintit în finalul cuvântului rostit cu ocazia lansării cărții sale aici, la Timișoara, ne rămâne poezia... În acest spirit vă propun nu un studiu, ci, mai degrabă, un poem. Un poem dedicat atât Dumnezeuului lui Dante și Insulei fără Anotimpuri precum și, deopotrivă, lui Horia-Roman Patapievici.

Faptul extraordinar

Consemnată de Părintele dominican Bartolomé de las Casas în *Istoria Indiilor*, mărturia lui Cristofor Columb, străbătută de un crescând emoțional lesne perceptibil, arată că nopțile ce au precedat ziua de 16 August 1498 vedeau apropierea unui moment crucial al celei de-a treia expediții a genovezului: „Amiralul spune că în tot timpul nopților se minună de schimbările ce aveau loc pe bolta cerească și în climă, când descoperi pământuri la o depărtare atât de mică de ecuator. Acestea se întâmplă când soarele fusese în constelația Leului, iar pe acest pământ, dimineața suflau vânturi răcoroase iar locuitorii erau mai albi decât ceilalți locuitori din Indii.”²

Totul în acea zi de 16 August prevestea ceva ieșit din comun. După ce înaintă - „cu ajutorul lui Dumnezeu” - mai bine de 26 de leghe pe o mare liniștită precum oglinda unui lac celest, Columb „observă un fenomen uimitor: când navigase de la insulele Canare spre Española și se depărtase cu 300 de leghe către vest, acele compasului începuseră să se incline îndată cu un cart spre nord-vest, iar Steaua Polară nu se ridicase mai sus de 5 grade. Acum, însă, în această călătorie, acele se inclinau spre nord-vest numai în tipul nopții, dar cu mai mult de 1,5 carturi, iar unele ace se inclinau spre nord-vest cu o jumătate de vânt, adică cu două carturi. Așa se întâmplă tot timpul, doar noaptea.”³

Și totuși abia în ziua următoare, vineri, 17 August 1498, după ce străbătu mai bine de 37 de leghe pe o mare liniștită, navigatorul realizează evenimentul epocal care tocmai se petrecuse: „Faptul că nu se mai descoperă alte insule, spune amiralul, dovedește că pământul pe care-l părăsise trebuie să fie un mare continent *sau locul unde se află raiul pământesc* (subl. R.L.).”⁴

Lângă Eden, pe contur

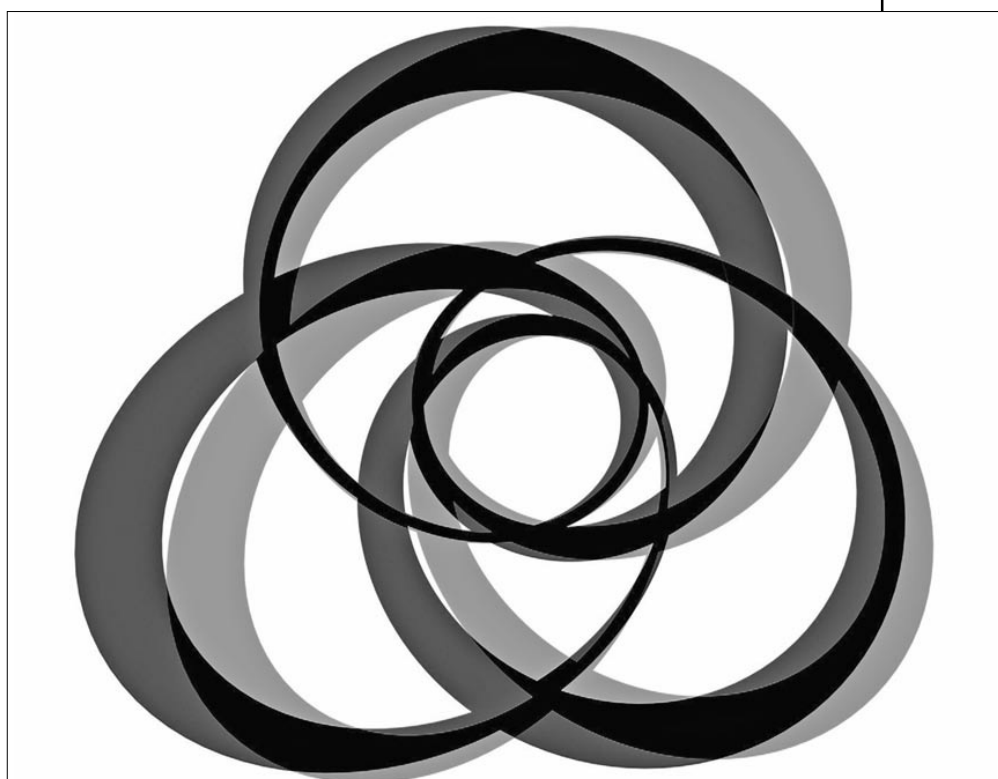
Relatăta în termeni de o deconcertată simplitate, prezumtiva traversare a unei regiuni situată în proximitatea paradisului nu a iscat nici o suspiciune, nici o interogație sceptică în mintea naratorului, Părintele Bartolomé de las Casas, după cum nu stărnise nici cea mai mică umbră de îndoială în cea a navigatorului. De fapt, atât pentru ei cât și pentru majoritatea contemporanilor, existența istorică, reală, tangibilă a paradisului terestru, era un fapt incontestabil. Jean Delumeau are deplină dreptate atunci când afirmă că navigatorul „a fost stăpânit realmente de ideea că Noile Indii se găsesc în vecinătatea paradisului terestru.”⁵ Singura problemă nerezolvată rămânea aceea a poziției geografice a grădinii unde puteau fi găsite tinerețea fără de bătrânețe și viața fără de moarte.

Cristofor Columb nu a precupețit nici un efort pentru a descifra enigma istoriei relatată de cărțile negreșelnice ale Sfintei Scripturi. Mărturie stau paginile, extrem de consistente, dedicate acestui subiect în scrisoarea trimisă altețelor lor regale, Regele Ferdinand al II-lea de Aragon și Regina Isabela I a Castiliei, în preajma datei de 30 Mai 1498.⁶ Ai spune că aproape toate autoritățile intelectuale ale epocii sunt invitate la acest *symposion* dedicat teoriilor despre locația grădinii Edenului. Aristotel, Strabon, Plinius, Ptolemeus, Sfinții Ambrozie, Augustin, Beda Venerabilul, Isidor din Sevilla și încă mulți alții probează, cu toții, convingerea sa că a descoperit poziția geografică a paradisului - „în care nimeni nu poate intra fără permisiunea lui Dumnezeu.”⁷

Am putea continua de-a lungul multor altor pagini prezentarea ideilor și călătoriilor acestui aventurier inegalabil. Ceea ce am arătat, însă, până în acest punct, este suficient spre a permite exprimarea unei prime premise: *existența unei locații geografice a raiului în care Dumnezeu i-a așezat pe Adam și Eva la începutul istoriei lumii era considerată, în secolul al XV-lea al erei creștine, un dat indubitabil*. Dacă acest lucru ne-a devenit cât se poate de clar prin invocarea convingerilor lui Columb reflectate în paginile jurnalului celei de-a treia călătorii în Lumea

dornici de o cunoaștere aprofundată se vor mulțumi cu precizarea că, pentru prima oară, lucrarea a văzut lumina tiparului în 1875, când a fost publicată de Miguel Ginesta la Madrid. Pentru maximă acuratețe furnizăm aici textul originalului spaniol, care se găsește, în volumul 2 al ediției menționate, la pagina 314: „Y dice que cada noche estaban sobre el aviso maravillándose de tanto mudamiento del cielo, y de la temperancia dél, allí, tan cerca de la línea equinoccial, en todo este viaje, despues de haber hallado la tierra; mayormente estando el sol en Leo, donde, como arriba ha dicho, por las mañanas se vestia un ropon, y la gente de allí de Gracia ser más blancos que otros que haya visto en las Indias.”

³ *Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb*, ed. cit., p. 295. În ediția din 1875, textul original se găsește la aceeași pagină 314: „Dice aquí una cosa maravillosa, que cuando partia de Canaria para esta

Nouă, acum a devenit imperios necesară stabilirea rațiunilor profunde ale unei asemenea abordări a textelor sfinte. Cu alte cuvinte, a sosit momentul să înfruntăm una dintre cele mai dificile întrebări: ce anume motiva lectura riguros *literală* a istoriei din cartea Genezei? Spre a descoperi răspunsul corect și complet la o astfel de interogație avem, de această dată, nevoie de geniul celor mai strălucite minți slujitoare ale Tradiției Creștine: Sfinții Augustin și Toma d'Aquino.

(*Va urma*)

¹ Editura Humanitas în 2018.

² *Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb*, București, Editura Artemis, 1992, p. 295. Traducerea îi aparține lui Theodor Enescu care, într-o succintă notă, a precizat că „descrierile celei de a doua și a treia călătorii au fost efectuate în redacția fostei *Edituri Științifice* pentru ediția din 1961, după versiunea în limba rusă, confruntată cu originalul spaniol al redactării lui Las Casas reproduș în ediția îngrijită de Augustin Milares Carlo, Mexic, 1942.” Scrisă între 1527 și 1561, *Historia de las Indias* are o istorie atât de sinuoasă încât numeroase pagini ar fi necesare spre a o zugrăvi în întregime. Sperăm, însă, că acei cititori

Española, pasando 300 leguas al Oeste, luego nordesteaban las agujas una cuarta, y la estrella del Norte no se alzaba sino 5°, y agora en este viaje nunca le ha nordesteado, hasta anoche, que nordesteaba más de una cuarta y media, y algunas agujas nordesteaban medio viento, que son dos cuartas; y esto fué, todo de golpe, anoche.”

⁴ *Jurnalul de bord al lui Cristofor Columb*, ed. cit., p. 296. Iată și textul original din *Historia de las Indias*, p. 315: „Dice, que con no hallar ya islas se certifica, que aquella tierra de donde viene sea gran tierra firme, ó á donde está el Paraíso terrenal.”

⁵ Jean Delumeau, *Grădina desfătărilor. O istorie a paradisului*, București, Editura Humanitas, 1997, p. 98.

⁶ Am consultat traducerea în limba engleză a scrisorii realizată de istoricul R. H. Major de la British Museum și publicată alături de textul original: *Select Letters of Cristopher Columbus, with Original Documents, relating to his Four Voyages to the New World*, London, 1847, p. 135 sq.

⁷ Textul se găsește *Select Letters of Cristopher Columbus, with Original Documents, relating to his Four Voyages to the New World*, ediția citată, la pagina 137.

Cînd Michiko dă cu pietre-n Derrida

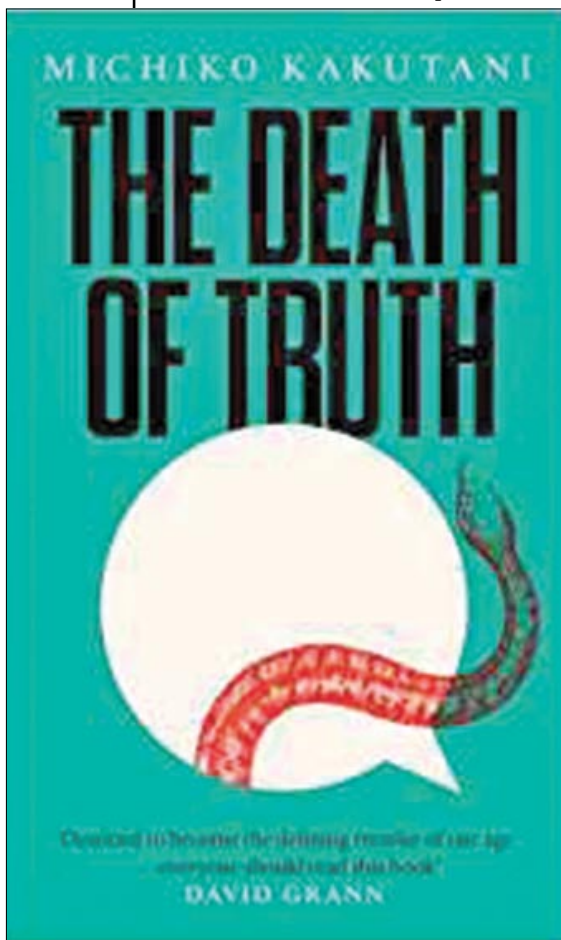
Radu JÖRGENSEN

„»»»»*Kakutani e femeia-kamikaze. Nu pot s-o dea afară de la Times fiindcă e și feministă și asiatică, și cu regulile astea împotriva discriminării...*

Norman Mailer

[Recenzia ei] a fost ca și cum o zână bună m-ar fi atins cu bagheta ei magică.
Marry Karr

Să scrii tu o elegie pentru adevăr* în care să folosești întreg arsenalul mistificării, asta da performanță demnă de o fostă *chief book critic* la *The New York Times*! Michiko Kakutani a fost, până ieri, alaltăieri, în 2017, timp de 34 ani,

critic literar al cândva importantului cotidian new-yorkez. După care s-a retras să cugete. Orbită de puterea propriilor verdicte (de multe ori abracadabrante) în materie de literatură, care, datorită tirajului publicației, influențaseră serios soarta multor cărți recenzate, doamna Kakutani a bătut, în fine, încrezătoare la ușa unei edituri, cu un text propriu. Avea 63 de ani. I s-a deschis și deși subiectul propus — *Donald Trump și relația sa cu adevărul* — era deja cam tocit (și-n susul, și-n josul șmirghelului), i s-a dat repede un ISBN.

Michiko e fiica unui matematician american de origine japoneză pe care — citindu-i cartea n-ai cum să nu-i dai dreptate doamnei critic — recunoaște că nu-l moștenește în materie de... logică. Kakutani Sr., profesor la Yale timp de câteva decenii, a demonstrat mai multe teoreme importante în topologie și analizează funcțională, dintre care una îi poartă numele. Fiica sa, născută și școlită la New Haven, Connecticut (da, Yale), ne oferă, din păcate, o carte unde argumentațiile

prezentate sunt exemple clasice de *non sequitur*. Nimic nu derivă: la capătul multora dintre demonstrațiile încercate, indiferent că e vorba de politica externă sau electorală americană, de postmodernismul francez al deceniilor șase și șapte sau de chiriașul actual de la Casa Albă, nu se poate scrie cu cugetul împăcat *q.e.d.* Ce-i drept, e posibil ca țelul ascuns al cărții, acela de a șterge urmele lăsate de mulți reprezentanți ai presei culturale pe plaja educațională americană, care au condus deja două-trei generații rătăcitoare spre peisajul haotic de azi, în mod paradoxal deplâns în text, s-o fi obligat la ambiguități și lipsă de coagulare textuală.

N-am nimic împotriva textelor cu volum limitat (cartea doamnei Kakutani numără 173 pagini, în format mic, aproape *pocket*), măcar că ar striga, nu-i așa, la mine, din teancul de lângă fotoliu, și *Prințul* lui Machiavelli, care nu pune de-o sută de pagini, și *Biblia* abreviată a lui Thomas Jefferson. Dar te-ai aștepta, ca cititor, la un text dens și original din partea unui intelectual purtător de *carte blanche*. La fel, refuz să comentez nuanța patetică, de *deja-vu*, a titlului. Ce șochează însă de la primele pagini e stilul de compunere-de-clasa-a-opta, unde elevul a fost învățat să arunce în luptă tot felul de nume și citate ca să dea senzația de erudiție. Ca martori ai acuzării de sorginte progresistă, împotriva celor și mai ales celui care, conform cu viziunea ei, e vinovat de asasinarea adevărului în America, sunt listați și citați laolaltă Hannah Arendt, Papa Francis, Tom Wolfe, Alan Bloom (!!!), Abraham Lincoln, Obama, Philip Roth, Orwell (!), Umberto Eco (!!!) și Garry Kasparov. Plus Spike Jonze, din care, apropo, Michiko folosește următorul citat, mai adânc decât Platon și Aristotel: „*Our subjectivity is so completely our own*” Nu, serios! Citatul ăsta, de un umor involuntar care îl bate până și pe clasicul „*Nici nostalgia nu mai e ce-a fost*”, e motto-ul capitolului 3 al cărții.

Supărarea cititorului față de chemarea în boxa martoriilor de către acuzatoarea lui Trump a zeci și sute de nume mari, e dublă: mai întâi, nepotrivit e felul cum e făcută (așa cum X a spus, de amintit citatul din Y, după cum Z povestește: ștacheta stilistică e foarte joasă, ar putea trece peste ea, și foarfecă și flop, oricune). Apoi, prezentarea drept aliați a unor personalități care nu i-au fost și nu au cum să-i fie ideatic aproape e lipsită de onestitate. În cazul lui Tom Wolfe, spre exemplu, m-am oprit, plictisit, cu numărul „intervențiilor” lui din carte la opt, dar sunt mai multe. Wolfe, care ne-a părăsit anul acesta, a luat mereu față poziție împotriva *political correctness* și a practicanților oportuniști din mediile academice și artistice, adică a aliaților și admiratorilor obișnuiți ai lui Kakutani, ștampilându-i încă din anii 1970 ca „radical chic”, titlul unui eseu al său care a făcut istorie.

Mai mult, antipatia a fost mereu reciprocă, șefa criticilor de la *NYT* etichetând, spre exemplu, la rândul ei romanul

„I Am Charlotte Simmons”, din 2004, al lui Wolfe, ca *flat-footed* și plin de stereotipuri. Prezentarea vieții de campus a *gay*-lor, ca și multiculturalismul, așa cum apar în roman, au nemulțumit-o grav pe Michiko. La fel aerul de superioritate cu care, cică, domnul Wolfe își tratase eroina. Păi atunci, când (mai) totul te desparte de felul în care gândește și scrie Wolfe și îți presari cronica la cartea lui cu onomatopee (infantile) ca *Yikes!*, cum să vii și să-l propui cititorilor ca martor al acuzării, pe care o conduci? Puțină onestitate, ce Dumnezeu!

La fel, acapararea lui Roth, care a practicat toată viața un bun-simț-de-centru-stânga și care, spre deosebire de Kakutani, a reacționat la toate momentele grave din istoria recentă americană, provocate de progresiști-militanți-neomarxiști, e o obrăznicie. Citate din Roth din anii '60, care marchează rezistența lui la schimbările-provocatoare-de-haos din societatea americană, sunt folosite ca argumente împotriva celui care, conform cu M. K., provoacă haos azi la Casa Albă. (Indiferent care ți-ar fi orientarea politică, stai și te întrebi: de aducerea haosului trebuie acuzată actuala, sigur, imperfecta, administrație? N-a simplificat ea serios legea taxelor, n-a cerut granițe securizate și n-a renegociat tratate comerciale difuz formulate din trecut, tocmai pentru a limpezi apele? Nu s-au desemnat zeci de judecători, la toate nivelele, în posturi lăsate inexplicabil neocupate de predecesori? Or fi ele alte hibe, nu zic nu, dar nu haosul pe care îl inventează Michiko).

Argumentele circulare, ca erori logice specifice cărții, abundă. Iată un exemplu: Ayn Rand e una dintre puținele scriitoare pe care Trump a citit-o, ni se spune. Dacă a citit-o Trump (și o laudă mulți alți bigoți, după cum îi vede M.K., deși ei par a fi deputați, senatori, lideri ai Congresului, judecători de Curtea Supremă), înseamnă că n-are valoare. Prin urmare, Trump n-are nici el valoare, fiindcă citește o scriitoare fără valoare. Lămuriți? În rest, niște adjective care pun o cortină de fum între greșeala logică, de manual, și cititorul altfel bulversat. Ca să găsească un numitor comun cu toți cei pe care i-a convocat în pagină s-o ajute să apere „adevărul”, ca o Ioana d'Arc a criticii literare americane, și ca să achite sistemul mediatic din care, fie și pe pagina de cultură, a făcut parte, de delictul de dezinformare, Kakutani, care nu-și cere o dată scuze în carte, trebuie să sacrifice ceva/pe cineva. Altfel, nici c-ar fi avut vreo credibilitate.

Prin urmare, urmează o mică, mare epurare. Ca să nu înceapă chiar cu Rousseau, M.K. plasează, corect de altfel, germenele răului (al relativismului, al lipsei scării valorilor, al ignorării faptelor și al asaltului lor de către puncte-de-vedere-diferite) la 1968 și, în mod șocant, lasă, pentru o clipă, aerul de sinceritate să pătrundă textul. Foarte devreme, de altfel, în economia cărții, la pagina 18, între, sigur, o adiere de marxism și o miasmă de misandrim: „Relativismul e în ascendență încă din anii 1960, de când au început războaiele culturale. La momentul acela, el a fost îmbrățișat de

Noua Stângă — dornică să expună părtinirea de care se făcea vinovată gândirea Vestică, burgheză, dominată de bărbați — și de lumea academică, care a început să propovăduiască evanghelia postmodernismului, susținând că nu există adevăruri universale, ci numai adevăruri mai mici, personale — percepții care iau naștere sub influența forțelor sociale și culturale ale momentului”.

Aici începe epurarea. Din păcate, aici se și termină. E simplu de făcut, fiindcă cei epurați s-au stins de mult sau sunt nonagenari și nu opun rezistență: Foucault și Lacan, Baudrillard, Derrida și Paul de Man. Nu scapă unul de kakutanizare. Da, *kakutanized* era forma de participiu trecut a verbului inventat de scriitorii a căror opere căzuseră sub katană necruțătoarei de la *NYT*. Ca să-și salveze onoarea (ca și pe cea a colegilor de generație din mediile progresiste liberale vinovați de asasinarea adevărului), M.K. îi sacrifică pe postmoderniștii și deconstrucționiștii de la '68. Ceea ce propune însă apoi, ca verigă adiacentă al defectuosului lanț cauzal, nu ține: „De atunci încoace (după anii '60, n.n.), argumentele relativiste au fost însușite de Dreapta populistă, inclusiv creaționiștii și contestatarii fenomenului de încălzire globală”. Nu ține, fiindcă Michiko nu e în stare să explice, lipsită fiind de raționamentul oricărui membru al unui *debate team* studentesc, cum și de ce.

Cum a migrat, vezi Doamne, minciuna din Stânga în Dreapta? Aici nici măcar magicianul Harry Potter, al cărui fan declarat Michiko este, n-o poate ajuta. Fiindcă minciuna aceea a cam rămas pe malul stâng. Cât despre atacurile ei la baionetă contra duhurilor rele (și digitale) rusești, „Russian trolls”, din carte, acestea par acum, după publicarea raportului Mueller, și mai aiuristice. Și fiindcă tot ajunsesem la Harry Potter, haideți să încheiem cu câteva exemple din cronicile literare semnate de Michiko Kakutani, această arhitectă a relativismului și campioană a inconsecvenței, pornită acum în căutarea adevărului pierdut, de-a lungul timpului, în *NYT*: „J. K. Rowling a creat în romanele cu Harry Potter o lume ficțională la fel de bine imaginată ca Oz sau Narnia. Rowling a construit o lume epică care transcende sursele sale clasice.”

Sau, iat-o încă și mai entuziasmată de memoriile lui Keith Richards: „După ce a inhalat tot bluesul și istoria muzicii, (Richards, n.n.) vrea să dea mai departe toată această știință. Consider aceste memorii cu totul uluitoare.” În schimb, pentru aceeași Kakutani, *The Dying Animal*, de Philip Roth, e „subțire și artificial, personajele sunt o colecție de trăsături generice, destinele lor sunt regizate în mod neîndemânatic”, iar *Nocturnes*, de Kazuo Ishiguro, se dovedește a fi „obtus din punct de vedere psihologic, construit cu nepricepere, și implauzibil”. La fel NW, de Zadie Smith, e o carte „melodramatică până la limita absurdului”, iar *The Witches of Eastwick*, de Updike, rămâne „un hocus pocus în ale magiei, plin de remarci acide, o bălbăială incomprehensibilă”. ăsta da, haos!

* Michiko Kakutani. *The Death of Truth. Notes on Falsehood in the Age of Trump*. Tim Duggan Books. 2018.

Maria OROSAN-TELEA

Pentru Aura Bălănescu, drumul înspre artă s-a deschis în perioada adolescenței prin pasiunea sa, autonom dobândită și dezvoltată, pentru modă. La finalul anilor '80, în perioada liceului, își confecționa propriile costumații excentrice, pe care le purta cu nonșalanță inclusiv la școală. O avea alături, în această aventură a creativității vestimentare debordante, pe prietena sa cea mai bună. Această joacă adolescentină, care ascundea un puternic spirit de rebeliune împotriva normelor pe care sistemul politic din România acelor vremuri le impunea, a fost prima formă de întâlnire cu arta.

După terminarea liceului cu profil de matematică-fizică din Brăila, au urmat câțiva ani de studii universitare tehnice în domeniul construcțiilor, la București. Cu toate că avea o capacitate înăscută pentru înțelegerea matematicii și un tip de gândire în care primau principiile logicii, nu s-a simțit niciodată satisfăcută de acel traiect. Momentul Revoluției din '89 a fost decisiv pentru a pune punct studiilor tehnice și pentru a da curs dorinței care a existat mereu, aceea de a face artă. Detensionarea socială generală de după Revoluție a fost resimțită la nivel foarte personal. Alegeri care înainte păreau imposibile, au devenit brusc reale și au determinat reconfigurări semnificative. Primul impact major al acestei atmosfere de libertate euforică l-a resimțit imediat după întoarcerea la București, în ianuarie 1990, când în căminele studențești exista cea dorită stringentă de eliberare de urmele materiale ale trecutului.

Pentru următorii ani, pregătirea în vederea admiterii la Universitatea de Arte din București a devenit o prioritate. În cele din urmă, a ales Facultatea din Timișoara unde a intrat, în 1998, la Secția de Sculptură. Dinamica vieții studențești era efervescentă la Timișoara în acea perioadă, culminând în fiecare an cu organizarea Festivalului Student-Fest, care angrena energii extraordinare în domeniul artei. Profesorul Petru Jecza a fost cel care i-a coordonat formarea în perioada facultății, orientându-i căutările în direcția structurilor spațiale geometrice, abstracte. Modelajul tradițional și reprezentarea figurativă, învățate în anii anteriori, au fost abandonate în favoarea unei abordări în care utilizarea materialelor neconvenționale deschidea drumul instalaționismului.

Migrarea spre instalația media s-a produs în anul 2001, în contextul expoziției *Material*, desfășurată în Spațiul H.arta. A realizat atunci o instalație sculpturală în care componenta video avea o pondere considerabilă. Lucrarea era alcătuită din paturi metalice ale căror saltele, confecționate dintr-un material spongios, folosit în construcții pentru izolații speciale, erau acoperite cu o peliculă de apă. Aceste suprafețe reflectau proiecții video, care, la rândul lor, prezentau imagini pe tema apei, dar o apă virtuală, extrem de dinamică. În acel context, revelația posibilității de a scoate

obiectul sculptural din forma sa rigidă, statică, cu ajutorul efectelor noilor tehnologii a cunoscut o dimensiune concretă, cu toate că această tendință exista deja la nivel ideatic, prin participarea sa la cursurile de montaj video analogic ale profesorului Doru Tulcan.

Între 2001 și 2005 a avut numeroase tatonări și proiecte orientate înspre problematica extinderii unei piese sculpturale sau a unei instalații obiectuale printr-o componentă obținută cu ajutorul tehnologiei computerizate. Un moment relevant în acest sens a fost colaborarea Alexandru Patatic, care, în 2002, a fondat pentru o scurtă perioadă Galeria 2/2, unde a invitat artiști tineri într-un maraton expozițional desfășurat timp de zece zile (*Night Shot Series*). În acest spațiu, considerat mai degrabă un apendice al străzii decât o galerie clasică, tinerii artiști au fost invitați să experimenteze în zona *new media*, pornind de la video, audio, tactilitate sau chiar simț gustativ. Aura Bălănescu a realizat atunci instalația *The Source*, alcătuită dintr-o carcasă a căreia îi atașase o serie de tentacule cu aspect organic. În interiorul ei, imaginile video, care înfățișau etapele de formare ale unui embrion, erau perceptibile doar prin intermediul reflexiei pe un sistem de prisme de sticlă, creându-se un efect de straniețe și perplexitate ce prevestea o dimensiune pur virtuală a reprezentării sculpturale pe care ulterior artista avea să o urmărească în mod consecvent în demersul său creativ.

Relația cu instituția de învățământ unde și-a desfășurat studiile a fost simptomatică pentru întreaga scenă artistică românească, care, în jurul anilor 2000, încă se lupta cu acceptarea noilor tehnologii. Unii profesori ai catedrei de sculptură se opuneau căutărilor sale în această direcție. Pe de altă parte, la solicitarea Decanului Dumitru Șerban, instalațiile sale media au fost dispuse pentru o bună perioadă de timp în noua clădire a Facultății de Arte, în scopul de a crea imaginea unei școli inovatoare pe parcursul vizitelor pentru acreditare. În perioada 2001-2006 a colaborat în diverse proiecte inițiate de Spațiul H.arta, galerie alternativă de tipul *artist-run space*, coordonată de grupul cu același nume format din trei tinere artiste timișorene: Maria Crista, Anca Gyemant și Rodica Tache.

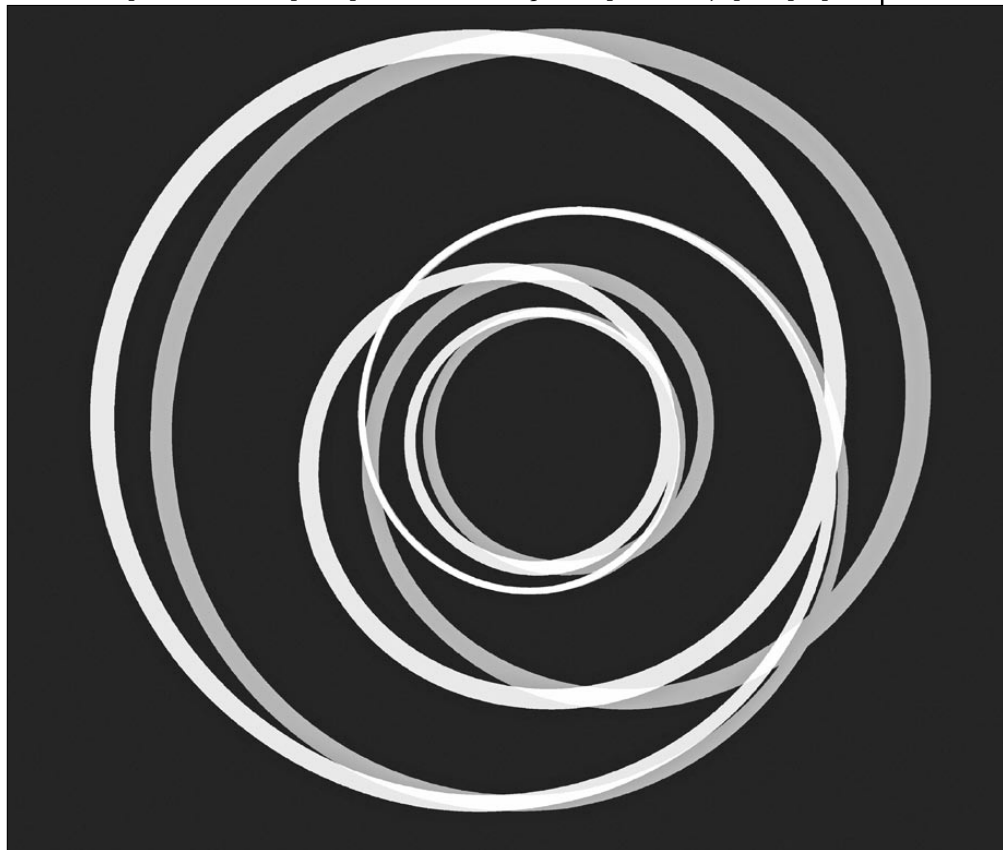
De asemenea, o serie de participări în cadrul expozițiilor curatoriate de Ileana Pintilie au reprezentat provocări importante pentru realizarea unor instalații media. Printre acestea se numără: *Prospecțiuni asupra artei tinere din România*, la Muzeul de Artă din Timișoara, în 2004; *Living inside the Cube*, la Galeria Delta din Arad, în 2008; *Posibil-Nesigur* la Halele Timco din Timișoara, în 2011. Inițial, aceste lucrări purtau denumirea generică de *media-mix-sculptural*, artista ajungând ulterior la termenul de *sculptură media*, pe care avea să-l definească începând cu anul 2005, în cadrul cercetării doctorale coordonate de Aurel Chiriac. Studiile în domeniul științelor exacte din timpul liceului și primilor ani de facultate au avut un impact major asupra metodologiei elaborate pentru abordarea acestui subiect. Gândirea logică i-a dat

posibilitatea de a fructifica în manieră originală cunoștințele de istoria artei, prin transpunerea conceptelor artistice în teoreme, formule, scheme și diagrame: o adevărată matematică a artei.

În 2007, în timpul studiilor doctorale, a beneficiat de două rezidențe importante, la Paris și la Londra. Ieșirile în spațiul european i-au întărit convingerile legate de potențialul utilizării tehnologiei digitale în artă. La fel s-a întâmplat în urma participării, în 2011, la workshop-ul ReMake, organizat de Fundația AltArt la Cluj și, în 2013, la conferința Media Art Histories: RENEW, Artă media, știință și tehnologie de la Riga. O nouă zonă de interes s-a conturat și a devenit vizibilă în creația Aurei Bălănescu începând din 2012. Artista a început să experimenteze principiile realității virtuale prin utilizarea imaginii stereoscopice drept modalitate incipientă de a aduce interactivitatea și imersiunea în cadrul reprezentării artistice, precum și ca experiență perceptivă adresată publicului. Un prim proiect

artista a investigat existența "sunetului fantomă", reprezentării binoculare adăugându-i-se o componentă binaurală, prin decalarea celor două canale auditive. În expoziția *Becoming Connected*, din cadrul primei ediții a Bienalei Art Encounters, reprezentările stereoscopice ale catenei ADN au fost dispuse în relație cu spațiul și exponatele Memorialului Revoluției, conferind intervenției artistice un caracter de instalație *site-specific*.

În ultimii ani, artista a abordat instalația digitală intermediată de softuri și senzori, fapt ce a condus decisiv la depășirea obiectului sculptural, în favoarea creării unor ambienturi cu efecte sculpturale, capabile să implice publicul, prin diverse grade de adresare perceptivă, vizuală, auditivă, tactilă, chiar kinestezică, într-o acțiune participativă. Astfel, în lucrarea *Midnight Sun*, privitorul accesează în mod tactil parametrii instalației, generând multiple niveluri ale percepției. În instalații precum *Hidden Shadows* și *Human Imprints*, publicul își percepe pro-

expozițional ce i-a prezentat rezultatele cercetărilor în această direcție a fost *Salt*, realizat în 2013 la Galeria Geam Mat a Muzeului de Artă din Timișoara.

Interesul pentru experimentele perceptivă a coincis cu preocupări similare ale unor artiști timișoreni precum Gabriel Kelemen, Nicolae Velciov, Petrică Ștefan, Bogdan Tomșa și Daniel Tellman, împreună cu care, în 2014, a fondat platforma Avantpost, în scopul de a crea o interferență între artă, știință și tehnologie. În primul proiect expozițional al grupului, *The Vanishing Point*, ce a avut loc la Halele Timco în 2014, reprezentările binoculare ale Aurei Bălănescu au propus pseudo sculpturi virtuale, percepute cu ajutorul ochelarilor anaglifici. Obținerea unor "imagini fantomă" de natură mentală, prin sinestezia binoculară, aducea în discuție o a treia stare a minții, așa cum o numește artista.

Toate aceste căutări au fost continuate și dezvoltate în următoarele expoziții ale grupului Avantpost. În 2015, în cadrul proiectului *Beyond the Silence*,

pria corporalitate ca fiind imersată, pe o perioadă relativă, în reprezentarea artistică. Acest tip de lucrări au fost prezentate în cadrul unor festivaluri și expoziții precum: *Elektro Arts - Muzică electroacustică*, Cluj-Napoca (2018); *Danube Dialogues*, Novi Sad (2018), *Baroque Urban*, Timișoara (2018), *UNIVERSALLOWED*, Timișoara (2017), *Art in Process - Process in Art*, Viena (2017).

Totodată, cercetările sale teoretice au fost diseminate în cadrul unor conferințe internaționale: *Zip-Scene - Analogue and Digital Immersive Environments*, Budapesta; *Stereo & Immersive Media - Photography and Sound Research*, Lisabona (2018); *Histories of Media Art, Science and Technology, RE: TRACE*, Krems (2017). Toate aceste exemple vorbesc despre un interes permanent pentru inovația tehnologică cu aplicabilitate în domeniul artelor vizuale. Conlucrarea dintre artă și tehnologie, transdisciplinaritatea și experimentalismul pluridisciplinar au fost mereu definitorii pentru creația Aurei Bălănescu.

Curat și gata să mă urc la stele

Daniela ȘILINDEAN

La Divina Commedia 2017-2021 este un program creat de Marco Martinelli și Ermanna Montanari (directori artistici ai Teatro delle Albe, Italia), comisionat de Ravenna Festival și realizat în coproducție cu Teatro Aligheri și Teatro delle Albe. Prima parte, multi-premiată, *Infernul*, s-a desfășurat în 2017. *Purgatoriul* este a doua parte a proiectului și a avut două orașe-gazdă, Matera și Ravenna. *Paradisul* va avea premiera în 2021 la Timișoara și Ravenna.

Trebuie spus de la bun început că nu e vorba (numai) despre un spectacol. Este – așa cum o spune Marco Martinelli (regizor, dramaturg, actor), referindu-se la munca lor, *o punere în viață*. Sintagma ar putea părea emfatică, însă își află cu

mână trestii, semnalând astfel ieșirea din mare, la țarm: o muncă imensă desfășurată în timp și o reevaluare fericită a relației corifeu – cor adusă de peste veacuri. Corul e format din cetățeni ai orașului care participă seară de seară (*Purgatoriul* s-a desfășurat la Ravenna în perioada 25 iunie-14 iulie) alături de actori profesioniști la realizarea acestei opere monumentale prin viziune, conținut și realizare. Forța și energia corului încheagă și mai tare conceptul artistic. Iar dincolo de experiența artistică rămâne adânc înrădăcinat în individ și comunitate itinerariul.

Când primul cânt se încheie, suntem invitați să purcedem, să „urmăm pașii” însoțiți de secvențe de cânt gregorian desprinse din trompeta muzicianului Simone Marzocchi. Orașul e animat, fragmente interpretate de cor sau de soliști/îngeri răsună de pe clădiri sau din balcoanele aflate pe

fonică. Rând pe rând, femeile ascunse în voaluri își spun în fraze scurte poveștile cutremurătoare. Nu e nevoie de multe cuvinte, teroarea, spaimea, violența fizică și psihologică reies din vorbele iubitelor, soțiilor, surorilor te urmăresc. Poveștile sună brutal de actual: moartea copilăriei, destrămarea încrederii, durerea care macină corpul, mama acoperită de vânătași, dar care rămâne alături de agresor „pentru copii”, tatăl pentru care nimic nu e destul de bun, rușinea care le face pe femei să nu spună nimic, nepăsarea în raport cu abuzul, neputința de a articula („strigam, strigam, dar nimeni nu mă auză”).

Scenele sunt construite cu abilitate pe un dialog între personajul colectiv — admirabil realizat în toate tablourile — și cel care se individualizează în fiecare etapă în drumul spre culmea muntelui. În prima scenă îl întâlnim pe Manfredi, cel care își are „oasele pierdute în vânt”. Scena se încheie, iar în tranziția către următorul spațiu — în aceeași grădină (spațiile sunt diferite și nu se lasă dibuite cu o privire — sunt inteligent concepute, astfel încât surpriza funcționează), unde, la înălțimea unei ferestre, îl auzim pe Bonconte da Montefeltro, salvat de la moarte de o lacrimă — semn al căinței.

Opotim apoi în ceea ce pare o sală de clasă. Suntem invitați în bănci, e prima zi de școală, ni se spune și trebuie să învățăm o nouă limbă, aceea a iubirii și a compasiunii, pentru a o înlocui pe cea a războiului și a violenței. Scena își extinde ramificațiile culturale cu trimeri la discursul despre rolul artei al lui Joseph Beuys. Citatele alese (dispușe pe zidurile clădirii) sunt surprinzătoare. „Acesta este Purgatoriul: o școală”, exclamă Ermanna Montanari și își continuă gândul cu un discurs percutant despre confuzia actuală între liberul arbitru și libertate, despre sclavii fără patron, despre politicienii care strigă de la balcon, care sunt considerați dumnezei și sunt invidiați pentru poziția lor, despre cum tehnica, știința și economia sunt singurele direcții care par să conteze azi. Ascunși în spatele vociferărilor, verzi de invidie, noi, Dante, suntem invitați să ne smulgem din această vanitate, să o aruncăm. Personajul în jurul căruia se construiește apoi scena este pictorul Oderisi da Gubbio, care concluzionează: „E faima voastră-al ierbii fir ce-adesă / se stinge-așa, c-abia veni și nu-i, / prin raza cui din glii el tânăr iese”. O altă trimitere e inserată — de această dată cinematografic: sunt proiectate câteva secvențe din *Uccellacci e uccellini* / „Păsăroi și păsărele”, al lui Pier Paolo Pasolini, în care Fraatele Ciccillo și Fraatele Ninetto, călugări franciscani, străbat câmpul slăvind-l pe Domnul. Predică în... deșert.

Suntem conduși apoi către o altă sală de clasă. Drumul trece pe lângă Sapia, ce pare a fi o statuie vivanță plasată pe o construcție. O vedem torturată, purtând o cunună de spini și o auzim tânguindu-se despre invidia care a împins-o să se roage la Dumnezeu să-i ucidă semenii. Ajungem la colțul *viemililor și al fluturilor*. Elevii din bănci sunt de la copii de vârstă mică la oameni de vârstă a treia. Referința imediată e — în această secvență — la poezie. Ne aflăm în purgatoriul poezilor, cu versuri alese din Dan-

te, Walt Whitman, Vladimir Maiakovski, Etty Hillesum, John Donne. Vocile se succed, tonalități poetice variază, ritmul este accelerat sau încetinit. Limbile pot varia în funcție de participanții din seara reprezentației, principiul este cel al contrastului și al melanjului. Scena este emoționantă, versurile alese au mesaje de natură să tulbure (dragostea și revoltă sunt temele în jurul cărora gravitează fragmentele alese), iar forma încântă. Reținem de aici o perspectivă: „voi nu vedeți că numai viermi suntem, / născuți spre-a deveni cereștii fluturi”. Penitența poezilor constă în îmbrățișări — cu vorbe, apoi cu ochii și mâinile.

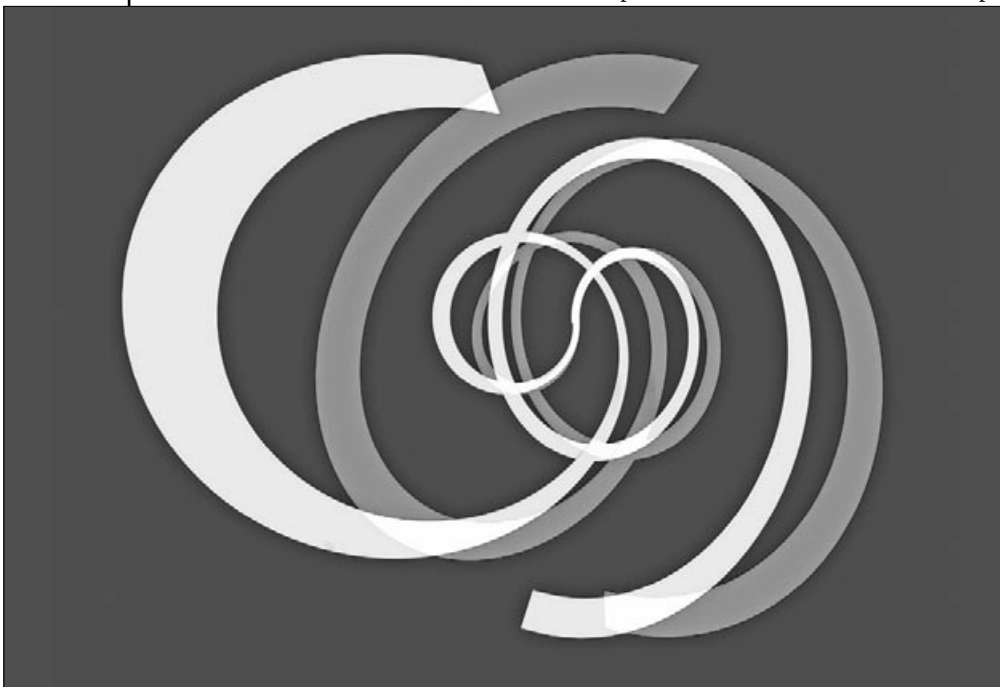
Instrumentiștii au un dialog subtil cu vocabulele în timpul acestei scene și fac mai apoi o trecere furtunoasă către întâlnirea cu mâniașii. Ca fundal, vedem harta Italiei cu susul în jos, ceea ce anunță deja privirea îndreptată către situația politică din Italia de ieri și de azi. „Oh, slujnico Italie, / trist ospel / și navă-n viscol, ce-și pierdu pilotul, / nu doamnă de provincii, ci bordel!” Versurile declamate sunt cu atât mai puternice cu cât sunt reluate de un cor mare (dispus pe verticala unor scări de fier). Vocile au forță, mesajul este de impact: corupția otrăvește țara de secole. Un imigrant reia versul și îi adaugă o variațiune: „Ah, slujnico Italie / Legi sunt, dar n-au de cine a fi urmate / Ce se decide în octombrie / nu mai e valabil în noiembrie”. Iar furia se amplifică. Personajul care se distinge din cor este Marco Lombardo. Virgiliu îi cere să vorbească despre prezența răului în lume. Își începe răspunsul spunând „Frate, e oarbă lumea și din ea tu sui.” Și încheie cu „Legi sunt, dar n-au de cine a fi urmate / Că lumea deci din rău mai rău se luptă, / e cauza cărma rea, cum vezi și tu, / dar nu c-a voastră fire-ar fi coruptă.” Îi urmărim apoi cu privire pe cei care aleargă mereu, pe cei care nu au timp de fapte bune, facem un mic ocol și mai cunoaștem două personaje: Papa Adrian V și regele Hugo Capet în grădina de zarzavat, vorbind despre crimele comise pentru a ajunge la putere.

Suntem ghidați către scena finală — trecem purificator printre șiruri de torțe, auzim intonate imnuri. Am poposit în Paradisul terestru — o parcare, subliniază Martinelli. Patru adolescente (întrupând-o pe Greta Thunberg și mai apoi transformându-se în nimfele care o anunță pe Beatrice) se apropie cu vocea gătită de emoție și ne lansează semnale de alarmă și acuzații: „Voi nu mai aveți alibiuri, noi nu mai avem timp”. Paradisul terestru trebuie salvat. Dante o întâlnește, la finalul călătoriei prin Purgatoriu, pe Beatrice, cea care îl va conduce prin Paradis. Călătoria se sfârșește cu o ultimă binecuvântare. Mâna adolescentelor se așază ritualic pe fruntea fiecărui spectator și anunță: „curat și gata să te urci la stele.” Noaptea învăluie și mai bine misterul teatral și uluitoarea „punere în viață” la care am luat parte.

¹ v. Marco Martinelli, *Nel nome del Dante*, Ponte alle Grazie, Milano, 2019, p. 9.

² Toate citatele din *Divina Comedie* sunt în trad. lui George Coșbuc. Traducerile fragmentelor din textul de spectacol îmi aparțin.

³ Creatorii spectacolului împărtășesc concepția lui Ezra Pound, pentru care Dante e *Everyman*.

asupra de măsură acoperirea în întregul pe care îl imaginează. Este — fără îndoială — un spectacol al orașului, creat împreună cu locuitorii, având în conștiință spiritul dantesc. Nu poate fi altfel, cu atât mai mult cu cât prezența lui Dante este vădită și copleșitoare: „La Ravenna nu se poate să nu te împiedici de Dante. Este orașul care îi păstrează osemintele, care timp de secole a menținut viu cultul *tatălui limbii*. Pretutindeni sunt semne că e păstrat în memorie”¹.

Există mai multe puncte de susținere ideatică în parcursul propus de Ermanna Montanari și Marco Martinelli — care preiau rolul lui Virgiliu. Un prim moment ritualic are loc odată cu deschiderea porților care străjuiesc mormântul lui Dante. Viața și pagina se confundă în mod misterios. Putem pătrunde, pe de o parte, în universul livresc al lui Dante, dar, mai mult decât atât, ce e cu adevărat excepțional, vom reface propriul traseu prin Purgatoriu. Din momentul în care te alături ca spectator mulțimii adunate în fața mormântului lui Dante, intri într-o lume a ritualului. Ești Dante — fiecare spectator e — și aceasta va fi și adresarea permanentă a ghizilor.

Primul cânt e intonat de Ermanna Montanari — actriță de o forță extraordinară. Pasaje întregi sunt dublate de cor. Privitorii sunt încercuiți de oameni care țin în

traseul urmat de mulțime. Sentimentul e acela că ai pătruns într-un spațiu în care fridele sunt descoperite treptat. Procesiunea continuă pe străzile orașului transformat într-un imens spațiu de joc. Versurile — rostite de această dată de Martinelli — sunt preluate mai întâi de o portavoce, apoi de cor și răsună: „Pe-un câmp pustiu mergeam ca omul care, / cătând pierdutu-i drum, până ce nu-i / ajuns la el, degeaba drumu-i pare”².

Mulțimea de Dante³ sosește la porțile mântuirii. *Ignis Purgatorium* are valoarea unui enunț performativ și e dublat de gestul prin care ni se conferă accesul la Purgatoriu, semnul P pe frunte, realizat de figurile angelice (copiii-îngeri investmânați în robe negre). Ritualul nu este nicio clipă abandonat. Are, desigur, rolul de a sacraliza întregul parcurs. Odată cu deschiderea porților, izbucnește și simfonia de sunete atent create și supra-veghete, care au funcționat impecabil în tot acest itinerar dantesc desfășurat exclusiv în aer liber, în spații diferite, cu voci, instrumente și înveliș sonor redat (regie de sunet: Marco Olivieri).

Primele suflute pe care Dante le întâlnește sunt acelea ale femeilor moarte de moarte violentă. De altfel, încă înainte de a te așeza, îți răsună obsesiv în ureche — ca un refren încarnat, cu impactul unei lame: „Adu-ți aminte de mine”. Construcția este poli-

Gâdele stresat

Dana CHETRINESCU

Pentru că pedeapsa cu moartea nu a fost abolită în Sri Lanka, deși nimeni nu a mai aplicat-o de câteva zeci de ani, călăii nu sunt pregătiți emoțional să facă față unei situații în care ar trebui să își exercite meseria, vederea unui eșafod provocându-le un stres major¹. Cu alte cuvinte, profesia pune presiune pe acești oameni și dacă o practică zilnic, dar și dacă nu au practicat-o în viața lor. Iată o dilemă la care Organizația Mondială a Muncii pare să nu se fi gândit prea des. Aceasta, ca și numeroase alte oficii și fundații preocupate de bunăstarea fizică și psihică a angajaților, alcătuiește anual to-puri și dări de seamă despre gradul de stres al meseriilor lumii, de la cea de contabil la cea de înghițitor de săbii. De aici, e ușor să aflăm, în cazul în care cochetăm cu planul unei reconversii profesionale urgente, unde e cel mai greu să lucrăm fără să ne pierdem uzul rațiunii sau unde nu ne-ar atinge nimeni nici cu o floare.

Unele dintre meseriile stresante au de-a face, previzibil, cu gradul ridicat de pericol: un militar, un pompier, un pilot de avion au parte de adrenalină în fiecare zi. Nici jobul unui paramedic, chirurg, polițist sau consilier de psihiatrie nu ni se pare din cale-afară de ușor. Ne bulversează, într-o oarecare măsură, prezența barmanului în top 20 cele mai stresante joburi din lume. Totuși, aflăm de la CBS News că numai celor iresponsabili li se pare simplu să-i vezi pe alții cum beau. Pentru barman, continuă același site, este deosebit de stresant să îi servești pe oamenii beți înaintea celor treji; unde mai pui că, după atâția aburi etilici plutind în aer, mai trebuie să te urci la volan și să conduci până în suburbii.

O oarecare surpriză ne înceacă găsindu-i pe lista celor mai stresanți oameni și pe arbitrii sportivi. Cică să dai un cartonaș roșu poate provoca o jenă profesională profundă. Nu e de ici-de colo nici să ai o firmă de catering: în anul 2019, aceasta s-a ridicat vertiginos în topul meseriilor care provoacă depresii grave. Deși nu dă o luptă pe viață și pe moarte cu nuntașii, caterer-ul care trebuie să pună 200 de platouri deodată pe o masă de banchet și să fie și interfața cu clienții trece prin niște clipe îngrozitoare, aflăm de pe același site, plin de compasiune pentru tristețile de azi ale forței de muncă.

În scop terapeutic, trecem în revistă și primele zece cele mai liniștitoare ocupații: ofițer de conformitate, ecografist, frizer, audiolog, tehnician dentar, bijutier, farmacist, masseur, analist cercetător, profesor universitar. Menționez că ultima profesie din listă face un contrast izbitor cu cea de profesor pre-universitar, listată pe locul 19 din 20 ca cel mai stresant lucru pe care îl poate face un om de-a lungul vieții².

Ceva mai echilibrat, cercetările întreprinse de companiile de asigurări aduc lămuriri și nuanțări acestor liste, de citit ca divertisment într-o după-amiază de duminică. Motivul principal pentru care occidentalii se stresează la locul de muncă, arată Met Life, este colegul de birou. Alți angajați, fie mai puțin experimentați, fie care nu lucrează eficient sau nu își asumă cu maximă seriozitate sarcinile de lucru, sunt un factor de stres major și le fac viața grea celor care ar vrea să-și vadă de treabă și nu pot³. În România, pe de-altă parte, 75% din angajați declară că sunt stresați din cauza șefului. Ei acuză simptome diverse, de la cele mai ușor de trecut cu vederea, precum lipsa de concentrare, dureri musculare și migrene, până la cele mai serioase: extenuare, tristețe, alergii, tulburări hormonale și chiar boli de inimă⁴. Din acest procent de 75, mai bine de jumătate sunt femei, dovadă, cum ar veni, că acestea sunt mai degrabă simțitoare decât bărbate.

Nu deținem informații suficiente despre cum se manifestă starea mentală a călăilor din Sri Lanka, dar o putem asimila simptomelor de melancolie extremă și bilă neagră ale găzilor din vechime. În Evul Mediu, nimeni nu poate contesta faptul că meseria de călău era cea mai stresantă din lume, de vreme ce practicanții ei și familiile lor erau considerați niște paria, ostracizați și disprețuiți, nevoiți să trăiască izolați, în afara zidurilor cetății, ca niște leproși. În marele Lanț al Ființei, călăii erau așezați la fel de jos ca vagabonzii și cerșetorii. Mai târziu, această situație a luat o turnură cu totul neașteptată. Un domn pe nume Joseph-Ignace Guillotin a constatat, după ce a asistat el însuși la numeroase execuții, că rețezarea căpăței cu sabia se poate face în condiții optime doar dacă cel condamnat stă complet nemișcat. Pentru că puțini dintre cei pedepsiți reușeau să se ridice la aceste standarde, doar un instrument modern, curat, de mare precizie chirurgicală putea rezolva lucrurile cu o binecuvântată eficiență.

La acea vreme, o familie de călăi francezi era mai renumită decât oricare alta, pe numele ei Sanson. Din tată în fiu, călăul titular era cunoscut ca Monsieur de Paris, iar frații și verișorii lui practicau aceeași profesie în alte mari orașe franceze. Monsieur de Paris l-a întâlnit pe Monsieur Guillotin într-un moment în care și el considera că această meserie îi provoacă un stres de neimaginat. Tânăr moștenitor și urmaș al meșteșugului patern, Sanson s-a văzut într-o situație ingrată când, tocmind de rege să execute un trădător, a fost urmărit numai de ghinion. Torționarul însărcinat cu procurarea sulfului și plumbului în care trebuia ars netrebnicul condamnat se îmbătase și uitase să facă piața. Caii, meniți să tragă criminalul în cele patru colțuri, n-au vrut să se urnească din loc. În cele din urmă, exasperat și stânjenit peste măsură, Monsieur de Paris a trebuit să înșface un topor și să facă toată treaba de unul singur. Dar, de îndată ce ghilotina a fost testată, Sanson a ajuns un super-star, cunoscut în toată Franța pentru rapiditatea și eficiența cu care a făcut Teroarea revoluționară și mai înfricoșătoare.

Ucidea 12 oameni pe minut, un record fiind colectarea a nu mai puțin de trei mii de capete în coșul de lângă eșafod în trei luni de zile. Unde mai pui că, printre cei descăpățanați, s-a aflat și regele care mai ieri îi ceruse eviscerarea trădătorului. Lui Sanson i se dusesse vestea și pentru eleganța pe care, ca o personalitate incontestabilă ce era, și-o afișa cu aplomb – ciorapi de mătase, pantofi cu cataramă luxoasă, jabouri elaborate și o spadă la cingătoare, ca un cavalier. Stresul de la începutul carierei, pasămite, va fi dispărut complet la vremea când ghilotina i-a îmbunătățit condițiile de muncă. A devenit, chiar, în așa hal de relaxat încât, întrebat de Napoleon cum mai poate dormi noaptea, Monsieur de Paris ar fi răspuns flegmatic: „La fel de bine ca împăratul...”⁵

Meseria de călău nu există în nomenclatorul din România actuală. Dar citim, pe site-ul Organizației Mondiale a Muncii mai sus pomenit, că, în anul 2019, o altă profesie a intrat în topul celor douăzeci din cale-afară de stresante – cea de politician. Cu Brexitul și alegerile europarlamentare, nici nu e de mirare. Nu e nevoie de prea multă muncă de convingere ca să nu avem dubii că, în lipsa unei lame ascuțite, strălucitoare, bine înșurubate într-un cadru înalt, funcționând după cele mai sigure legi ale gravitației, politica poate provoca neliniști adânci și inutile.

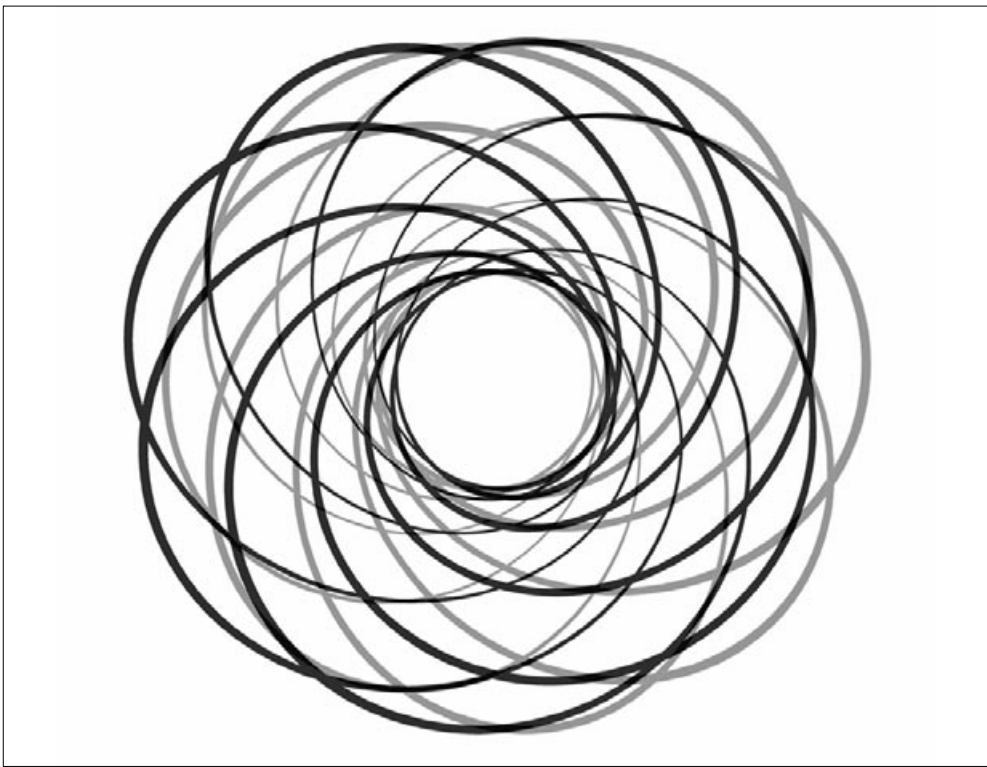
¹ Hotnews, 13 februarie 2019.

² <https://www.thejobnetwork.com/most-stressful-jobs-2019/>

³ Press Association, 17 aprilie 2019.

⁴ Lifestyle Magazine, 11 noiembrie 2014.

⁵ Povestea o aflăm dacă citim Barbara Levy, *Legacy of Death*, Prentice-Hall, 1973.

Călăul regelui

Ciprian VĂLCAN

„Sri Lanka a anunțat că angajează călăi, după ce președintele țării a declarat că ar vrea să reintroducă, după 43 de ani, pedeapsa cu moartea, după modelul Filipinelor, care a reintrodus pedeapsa capitală pentru infracțiunile legate de droguri, relatează Reuters. Ultima execuție în Sri Lanka a avut loc acum 43 de ani, dar președintele Maithripala Sirisena a spus săptămâna trecută că vrea să reia folosirea pedepsei capitale pentru traficanții de droguri în următoarele două luni. Anticipând posibilitatea revenirii pedepsei capitale, serviciul de închisori s-a grăbit să recruteze doi călăi. Un anunț a fost publicat în Daily News, care este finanțat de stat, subliniind că salariul lunar este de 203,99 dolari, un salariu peste medie pentru o funcție guvernamentală. Candidații trebuie să fie bărbați din Sri Lanka, cu vârste cuprinse între 18 și 45, să aibă «caracter moral excelent» și «un psihic puternic», potrivit unui anunț de angajare al directorului general al închisorilor din Sri Lanka” (*Hotnews*, 13 februarie 2019).

Richard Brandon a fost călăul englez peste care a căzut năpasta de a-l decapita pe regele Carol I. Deși înspăimântat de ideea de a comite un asemenea sacrilegiu, deși încercând să scape folosind cele mai ingenioase tertipuri, el a fost obligat în cele din urmă să taie capul regelui. Unele surse spun că ar fi fost amenințat că și va pierde el însuși căpățina dacă va refuza să desprindă de trup capul monarhului și că frica de moarte ar fi fost mai puternică decât teama de caznele iadului, în vreme ce alte surse vorbesc despre o considerabilă sumă de bani care l-ar fi convins, în cele din urmă, să renunțe la scrupule și să-și facă meseria așa cum o învățase cu sirguință de la tatăl său, iscusitul călău Gregory Brandon, el însuși nepotul ilegitim al Ducelui de Suffolk, Charles Brandon.

Încercând să-și ascundă identitatea, Richard Brandon a urcat pe eșafod purtând nu doar o perucă, ci și o barbă falsă și la fel a făcut și ajutorul său. Nelăsând ca măiestria să-i fie tulburată de atmosfera plină de tensiune ce se simțea din-spre mulțimea venită să asiste la execuție, Brandon a dovedit multă precizie și a reușit să desprindă de trup capul rege-

lui dintr-o singură lovitură, curmându-i astfel repede suferința (spre comparație, trebuie să amintim că, în anul 1587, pentru desprinderea de trup a capului reginei Maria Stuart, nepriceputul ei călău, al cărui nume nu a ajuns până la noi, a avut nevoie de nu mai puțin de trei lovituri). Ajutorul de călău a apucat capul regelui și l-a arătat mulțimii, fără să rostească însă obișnuitele cuvinte: „Behold the head of a traitor!”, de teamă că vocea i-ar fi putut fi recunoscută. Toate aceste măsuri de precauție luate de călău și de ajutorul său au făcut să se răspândească diverse zvonuri despre identitatea celui care îl executase pe Carol I.

Unii au susținut că, neputând să-și reprime natura diavolească și setoasă de sânge, Oliver Cromwell însuși ar fi urcat pe eșafod și i-ar fi tăiat capul regelui, asigurându-se astfel că a scăpat de cel mai redutabil dintre inamicii săi. Au fost însă alții care au insistat că siguranța de sine a călăului într-o situație atât de complicată trăda apartenența lui la cea mai prestigioasă școală a călăilor din Europa, școala franceză, și demonstra încă o dată, dacă mai era nevoie pentru locuitorii Albionului, că francezii erau cei mai perfizi oameni din lume și cei mai fără frică de Dumnezeu, neezitând să pună capăt vieții unei ființe atât de prețioase în ochii Atotmilostivului precum puternicul monarh al Angliei.

Richard Brandon pare să nu fi apucat să se bucure de banii primiți pentru uciderea lui Carol I. Torturat de coșmaruri, dar incapabil să-și mărturisească nelegiuirea, speriat de pedeapsa divină ce nu putea să întârzie, însă incapabil să-și dovedească în vreun fel căința, Brandon a mai trăit doar câteva luni într-o stare de acută degradare mintală, fără să mai fie în stare să perceapă cu adevărat ceea ce se petrecea în jurul său. Singura persoană pe care o accepta în preajma lui era ajutorul de călău care îl însoțise pe eșafod și acesta era obligat, de fiecare dată când îl vizita, să-i povestească, iarăși și iarăși, până și cele mai neînsemnate detalii ale întâmplărilor din ziua de 30 ianuarie 1649, ziua decapitării regelui. Brandon plîngea de fiecare dată când auzea ultimele cuvinte rostite de Carol I: „I go from a corruptible to an incorruptible crown; where no disturbance can be, no disturbance in the world”.

Richard Brandon a murit în 20 iunie 1649 și a fost înmormântat într-o groapă comună. Nimeni nu pare să-l fi regretat.

30

Planete, vibrații, transformări

Cristina CHEVEREȘAN

Ca adult, mai ales fără copii, e greu să apreciez valoarea unei cărți clasificate, cu o expresie la modă, drept "destinată tinerilor adulți", precum *O buclă în timp* (*A Wrinkle in Time*), a americancei Madeleine L'Engle. Clișeele, bățăile previzibile între bine și rău, lumină și întuneric, aici și un dincolo mereu obscur, divizat între spirite amenințătoare și prietenoase, căutarea de modalități inventive (științifico-fantastice vs. emoțional-spirituale) de salvare a lumii sunt lucruri întâlnite, sub o formă sau alta, de atâtea ori, încât nu te poți lăsa ușor purtat de valul idealistic-romanțios. Pentru 1962, totuși, nu e de mirare că aventurile lui Meg Murry, Charles Wallace Murry și Calvin O'Keefe, micuți călători printr-a cincea dimensiune, au reușit să se afirme drept clasic al genului și nici că au stârnit chiar varii controverse.

Că romanul nu reprezintă vreo capodoperă e destul de evident, de unde și plictiseala inerentă a celui ce nu-l citește la vârsta potrivită sau pentru odrasle. Pe de altă parte, punând în prim-plan valori precum inteligența, iubirea, curajul, loialitatea, devotamentul, caracterul, dragostea de familie, simțul dreptății și aventurii, poate fi o lectură adecvată pentru publicul vizat, în care își propune să cultive, deloc subtil, aprecierea pentru calitățile eroilor. Mai mult, avem o *eroină* principală, ceea ce, se plângea autoarea, ar fi putut explica reticența multiplelor edituri care au refuzat inițial publicarea a ce avea să devină volumul inaugural al unui cvintet. Și un set de puști cu prea multă inițiativă pentru o eră încă destul de conformistă, geniałoizi în ciuda problemelor dintr-un sistem școlar la care nu se adaptează. Din păcate, chestiunile care ar merita explorate dispar în spațiile unui escapism ce se vrea spectaculos (și va fi și fost, întrucâtva, la vremea sa).

Nu mic mi-a fost amuzamentul să dau peste un site cu recenzii ale părinților, ce recomandă cartea pentru valoarea educațională, mesajele pozitive și modelele oferite, laudându-i complexitatea, promovarea de "girl power" și provocările adresate unui IQ peste medie, dar dezbătând și categoria de vârstă căreia i se potrivește¹. Un punct de discuție îl constituie tesseractul, concept apropiat fanilor lui Cărtărescu, pe care L'Engle îl folosește drept pretext al cercetărilor care-l iau de lângă cei dragi

pe tatăl lui Meg și Charles, fizician de serie. Legătura puternică dintre acesta și fiica afectată de absență face din studiul la distanță, devenit dispariție misterioasă, punctul de plecare al unor căutări prin timp și spațiu facilitate de creaturi misterioase, fluide, capabile de a se întrupa și disipa. De aici până la plauzibilitate sau coerență, calea e destul de lungă și pentru cei dispuși să-și suspende neîncrederea și să se lase purtați de poveste.

Ca mulți autori de ficțiune pentru adolescenți, L'Engle își propune prea mult în încercarea de a fascina și educa simultan. Nu pare a-i fi clar cui se adresează, amestecând creștinismul cu misticismul, știința cu sentimentalismul, aluziile socio-istorice cu fantezia călătoriei în alte dimensiuni, utopia (pe planeta Uriel totul e scăldat în lumină și armonie) și distopia, unde domnesc puterile răului și un creier (la propriu!) misterios, ce secătuieste indivizii de voință și discernământ. Dacă, pentru cititorul matur, încrengătura e prea stufoasă, iar materia primă împrăștiată în prea multe direcții, copilul puțin preocupat de logică, argumentație și construcție poate găsi motive de incântare sau sperietură temporare. Doamnele Ce, Care și Cine, prețioase și inefabile, plutesc asemenea unor pedagogi intergalactice de lecții plurilingve.

Pământul e amenințat de un întuneric împotriva căruia au luptat marii creatori și oameni de știință ai omenirii (Da Vinci, Michelangelo, Shakespeare, Bach, Pasteur, Einstein, Marie Curie, Gandhi, Buddha, Beethoven, Rembrandt sunt aruncați de-a valma în bălălia iluminării). Hălăduirea printre sisteme și civilizații nu cunoaște nuanțe, răii și bunii fiind clar delimitați, dar le oferă copiilor inițierea în asumarea de responsabilități și exprimarea afecțiunii față de apropiați. Îi învață că a fi diferiți nu e neapărat condamnat, unicul lucru necesar pentru a învinge în viață fiind iubirea. Sună bine; la pubertate, ideal. E genul de discurs motivațional transparent, relativ stângaci, cu artificii și divagații, ce poate avea trecere la o primă și foarte crudă citire, în care pseudo-filosofia trece drept erudiție și creativitatea drept magie. Mai bine de o jumătate de veac de la apariție, surprinde clasarea romanului în topul cărților pentru copii ale tuturor timpurilor. Cine știe, poate, până la urmă, iubirea chiar învinge.

¹ <https://www.commonsensemedia.org/book-reviews/a-wrinkle-in-time/user-reviews/adult>

Cinemaul și „Agenda civică”

Adina BAYA

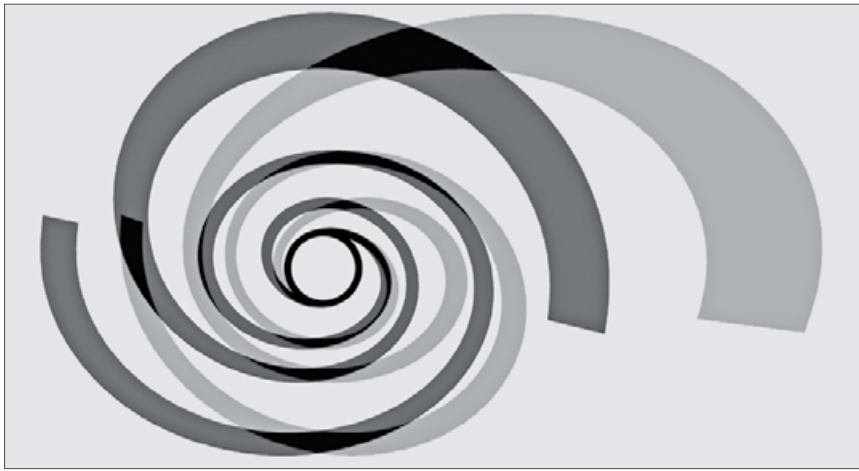
Când faimoasa moderatoare de televiziune Oprah se decide să susțină un proiect cinematografic, succesul acestuia ar trebui să fie sigur. Iar asta nu doar pentru că e proprietara unei companii de producție și a câtorva canale media sau cea mai bogată persoană afro-americană, ci mai ales pentru că și-a construit în timp o prezență extrem de influentă în spațiul public american. Gazdă a emisiunii *The Oprah Winfrey Show*, cu o audiență uriașă în anii '90 și 2000, a reușit să devină un veritabil lider de opinie, capabil să modeleze preferințele publicului larg pe teme cele mai diverse, de la politică la romane de ficțiune. Când l-a susținut pe Obama, acesta a câștigat alegerile, când a promovat *La răsărit de Eden* de John Steinbeck în cadrul secțiunii dedicate lecturii din emisiunea ei, romanul a devenit best-seller peste noapte (chiar dacă fusese publicat cu decenii înainte). Iar exemplele pot continua.

Deși în esență o emisiune de divertisment, show-ul lui Oprah a reușit, în cei vreo cincisprezece ani în care a avut o audiență de zeci de milioane de privitori, să impună niște teme dominante în mentalul colectiv american. Printre ele s-au numărat promovarea egalității între sexe, acceptarea homosexualității, egalitatea de șanse pentru persoanele de culoare ș.a. Ocazional actriță de cinema, Oprah și-a ales filmele în care a jucat sau pentru care a fost producător astfel încât să se asorteze, în general, cu această „agendă civică” vizibilă în emisiunile ei, cu setul de valori promovate de-a lungul timpului în calitatea ei de „cea mai influentă femeie din SUA”, după cum a fost numită de canale media precum *Time*, *CNN* sau *Life*. A avut roluri în *Culoarea purpurie* (*The Color Purple*, 1985) și *Beloved* (1998), ambele ecranizări ale unor romane celebre despre sclavie semnate de autoarele afro-americane Alice Walker și, respectiv, Toni Morrison.

Am mai văzut-o în *Majordomul* (*The Butler*, 2013) de Lee Daniels, o poveste despre evoluția rasismului în SUA, dar și în *Viața nemuritoare a Henriettei Lacks* (*The Immortal Life of Henrietta Lacks*, 2017), ce recrează cazul real al exploatarei în scopuri de cercetare științifică a celulelor unei femei afro-americane, fără ca aceasta să își fi dat consimțământul pentru prelevarea lor și fără ca familia să beneficieze financiar de pe urma rezultatelor cercetării. Din perspectiva acestei „agende” tematice, interesele lui Oprah se asortează foarte bine cu cele ale regizoarei Ava DuVernay, cunoscută pentru documentarul *13th* (2016), în care demască motivele pentru care deținuții din închisorile americane sunt preponderent de culoare, și pentru *Selma* (2014), un film biografic despre Martin Luther King care a atras atenția la premiile Oscar și la Globurile de Aur. Acest din urmă film a prilejuit o primă colaborare între Oprah și DuVernay, iar cele două se reîntâlnesc acum într-un alt proiect cinematografic: *O buclă în timp* (*A Wrinkle in Time*, 2018).

Produs de Disney și reprezentând a doua ecranizare a romanului omonim de Madeleine L'Engle, filmul *O buclă în timp* pare diferit de ce a făcut anterior regizoarea. Atât din perspectiva lipsei unei legături strânse cu realitatea, care a dominat filmele amintite mai sus, dar și din cea a apanajului tehnic al realizării și a publicului țintă. După cum poate ați bănuțit văzând brand-ul Disney mai sus, *O buclă în timp* e o poveste adresată publicului tânăr, aflat în pubertate/adolescență, cu aventuri științifico-fantastice, în care abundă imaginile generate pe computer. Pe un fond unde se întâlnesc, ca într-un mozaic, bucățele parcă inspirate din *Alice în țara minunilor*, *Vrăjitorul din Oz* sau *Cronicile din Narnia*, protagonista călătorește într-o lume paralelă pentru a-și căuta tatăl, fiind ghidată de trei creaturi magice (jucate de Oprah, Reese Witherspoon și Mindy Kaling). Ca de obicei în filmele Disney, dincolo de suspansul aventurii adresate copiilor, există și idei ascunse bine pentru privitorii adulți. Escapada adolescenței în lumea paralelă poate fi oricând citită ca mod imaginat de a evita presiunea la care se simte supusă din cauza faptului că nu are prietene la școală și e ținta unor șicanări de tip „bullying” din partea unor colege sau ca o fantezie de copil abandonat de tată.

O buclă în timp se vrea o poveste despre găsirea forței interioare și a curajului de a sta pe picioarele proprii în cazul unei adolescente afro-americane, iar din acest punct de vedere corespunde intereselor tematice afirmate sub diverse forme de DuVernay și Oprah. Din păcate, însă, povestea nu se leagă într-un tot vizionabil și cu suspans, așa cum ar fi trebuit. Acțiunea trenează în dialoguri previzibile, iar abundența CGI-ului îi dă un aspect de o artificialitate supărătoare. Nu e de mirare că filmul reprezintă unul dintre cele mai răsunătoare eșecuri de box-office ale tuturor timpurilor, nereușind să recupereze din încasări sumele uriașe investite în producție. Realizatorii par atât de dornici să folosească clișee de manual pentru a asigura o înțelegere facilă a subiectului, încât strivesc complet dreptul privitorului la propria interpretare. Amprenta regizorală a lui DuVernay, atât de vie în filme ca *13th* sau *Selma*, e ștearsă aici, scaunul regizoral părand ocupat de un anonim. Ițele narative dezlănate desăvârșesc neverosimilul scenariului, care nu reușește să fie salvat de rolul principal jucat bine de Storm Reid. Și nici măcar de prezența lui Oprah Winfrey în distribuție!

Cronica mărunță

Anemone POPESCU

● Ne pregătim se întâmpinăm cum se cuvine noua stagiune a Teatrului „Matei Vișniec” de la Suceava, să citim ultimul volum de proză al lui Matei Vișniec, ca și imprezibilul volum de poezie al lui Matei Vișniec. Cum Matei Vișniec este un colaborator permanent (de la Paris!) al revistei *Bucovina literară*, să transcriem câteva propoziții dintr-un eseu memorabil al maestrului, „Cernăuți, o formă de nostalgie”: „Astăzi orașul e mai sărac de minorități ca oricând, dar plin de fantome. Că au fost austrieci, evrei, români, polonezi, ruși sau de alte naționalități, cei care au trăit în el, chiar dacă nu s-au iubit între ei, au iubit orașul. Ciudată această atitudine, de atașament visceral față de oraș, de străzile sale, de ambianța generală, de diversitatea sa umană, pe de o parte, și de resentiment, pe de alta, față de istoria care a trecut de mai multe ori ca un tăvălug peste Cernăuți. Multe cărți de amintiri s-au scris despre acest oraș, dar emoțiile unora nu se suprapun peste emoțiile altora”. Sau poate, recitind prozele, poeziile, publicistica, eseurile lui Matei Vișniec să le punem sub titlul *România, o formă de nostalgie*. ● Citim cu oarecare întârziere studiul lui Adrian Alui Gheorghe *“Apostoli” și “apostolat” în lumea hispanică. George Uscătescu și Grigore Cugler Apunache*, din ultimul număr din 2018, al revistei *Bucovina literară*: studiu important, cu informații utile și despre George Uscătescu, și despre Grigore Cugler. Pagini frumoase scrie Adrian Alui Gheorghe despre Adelina Cugler Fodorac, „care trăia la Timișoara”. Despre Adelina Cugler Fodorac am scris și noi. Cu doamna Adelina am stat de vorbă și noi. Tot de la Timișoara este Gabriela Glăvan, care a scris pe larg despre Grigore Cugler. Dacă absența dialogurilor noastre cu doamna Adelina par explicabile, ca și studiile doamnei Gabriela Glăvan, care ar fi trebuit citate, mai puțin explicabilă ni se pare absența știrilor despre Cafeneaua Apunake de la Jimbolia, întemeiată și susținută de Petre Stoica. ● Nu doar despre Cafeneaua Apunake nu scriu nimic proaspeții exegeți ai lui Petre Stoica, noii editori ai scriitorului, nici despre prietenii din Banat ai scriitorului: autori de studii ample despre Petre Stoica nu scriu nimic. Chiar nu mai are nicio importanță implicarea lui Petre Stoica în definirea Europei Centrale? Despre studiile pe care i le-au consacrat cei de la „A Treia Europă”? Sau nu mai știm nimic nici despre ei? ● Nu-i rău să ne amintim că primul volum din ciclul *O sută și una de poezii* (Editura Academiei) îi aparține lui Petre Stoica. Din seria *O sută și una*

de poezii au apărut 39 de volume, importante și pentru implicarea editorilor, a criticilor care prefațază fiecare apariție. În ultimul volum, consacrat Rodică Braga, prefața îi aparține lui Mircea Tomuș – prieten de seamă al lui Petre Stoica. Va fi fost Mircea Tomuș cel mai de seamă prieten al lui? ● Dintre *Reperele critice* ale antologiei Rodica Braga aș selecta câteva. Seria se deschide cu Marin Mincu: „O carte extraordinară publică Mircea Ivănescu împreună cu Rodica Braga...” . Și se încheie cu Constantin Cubleşan: „Sunt extrem de rare cazurile poezilor, români sau străini, care pot să transpună (și chiar împlinesc asta), în emoții lirice, starea crepusculară a vieții”. ● Care stare crepusculară? Revistele se întrec să sărbătorească cei 80 de ani ai lui Constantin Cubleşan. Gabriela Chiciudean și Silviu Mihăilă editează *Constantin Cubleşan – 80*, amplu volum în care tânărul Constantin Cubleşan e omagiat de mai tinerii Horia Bădescu, Mircea Braga, Mircea Popa, Mircea Vaida-Voevod, Iulian Boldea, Diana Câmpian, Gheorghe Glodeanu, Ioan Derșidan, Ion Buzăși, Rodica Lăzărescu, Adrian Lesenciuc, Ana Selejan, George Vulturescu, Octavian Doclin, Cornel Ungureanu și de alții, combatanți din Alba Iulia, Cluj, Oradea, Sibiu, Timișoara, Reșița, Brașov, Bistrița. Să nu fi ajuns zvonul aniversării până la București? ● Zvonul aniversării n-a ajuns până la București, dar a ajuns la Primăria Municipiului Focșani, care editează *ProSaeculum*, revistă masivă care își amintește, prin Rodica Lăzărescu, Nicolae Gheran, Horia Bădescu, Gheorghe Glodeanu, că dl. Cubleşan a împlinit 80 de ani. Dar numai Constantin Cubleşan? Revista ne amintește și de alte personalități care au atins nobila vârstă: Răzvan Theodorescu, Mircea Popa, Ion Andreiță, A.G. Olteanu ar fi ultimii optzeciști. Ultimii? ● La împlinirea celor 80 de ani ai profesorului Vasile Voia, Mihaela Ursa, împreună cu colegii și prietenii, i-au realizat un volum mai amplu. Participă Diana Adamek, Noemi Babos, Iulian Boldea, Stefan Borbely, Corin Braga, Ruxandra Cesereanu, Ilie Rad și alții, majoritatea clujeni (mai) tineri, colegi de lupte comparatiste. Profilul bio-bibliografic ne atrage atenția că Vasile Voia s-a născut la Slatina-Nera, că studiază la Saca-Montană și la Oravița. E un bănățean ilustru, îmi atrag atenția prietenii de la Slatina-Nera, unul dintre cele mai fertile locuri ale Banatului. Profesorul s-a născut la 20 octombrie 1938 într-un sat din care provin încă trei (patru?) bărbați de seamă. Dacă notăm că la Belobreșca s-au născut 10 (zece) scriitori sârbo-români, la Dălboșet - 6 (șase) scriitori de cursă lungă, putem omagia, încă odată, Banatul cultural-literar-optzecist.

Tur de orizont

În voluminoasa revistă *Pro Saeculum* (nr. 3-4/ 2019) sunt destule lucruri de citit, de la studii și pagini de istorie literară, până la evocări și literatură originală. Dând pagină după pagină, privirea ne-a rămas fixată, la un moment dat, pe un poem intitulat, foarte inspirat, *Omăgiu*. Ei, ne-am zis, iată un autor minimalist, care nu se cufundă în farafastlăcuri, care nu face fente livrești, nici nu însămânțează lanurile de comparații și metafore, ci o spune direct, bărbătește, percutant, asumat. Am purces la citit cele patru capitole ale poemului semnat de domnul Valeriu Birlan. Primul capitol se cheamă *Cărțulie*, al doilea – *Cele mai simple cuvinte*, al treilea poartă chiar numele omagiatului, *Marin Sorescu*, iar capitolul cu numărul 4 are un titlu concludziv: *Portret de personalitate*. Dacă *Omăgiu* nu l-ar fi vizat pe ironicul, inteligentul și hâtrul Sorescu, poate că am fi dat foaia. Dar noi nu doar că nu ne-am clintit, ci am făcut un exercițiu de imaginație și am citit cu voce tare, din inimă, sufler și cuget, cu intonație, partea a treia a poveștii, ca și cum Marin Sorescu ar fi fost de față. Sus, la lojă. ● Fiindcă tot se spune că e tristete prin presa culturală de la noi, iată, vă oferim un moment de destindere, moment de care vă recomandăm să vă bucurați cu voce tare. Prin urmare, citiți: „Mă uit la chipul tău dintr-o fotografie./ Unde am mai văzut zâmbetul acesta/ ghiduș, pătrunzător, al ochilor?/ Unde am mai văzut revolta aceasta,/ bine temperată, a părului?/ Unde am mai văzut surâsul acesta/ jumătate trist, jumătate vesel/ sub hâtra simetrie a mustății?/ Unde am mai văzut fruntea aceasta/ luminând veacurile?/ Dar uite, și bărbia! Unde am mai văzut/ bărbia aceasta cu o mică adâncitură,/ ca o mângâiere a durerii?/ Doar cercelul îți lipsește, ca să fii aido-ma,/ până în cele mai mici amănunte,/ cu acel magistral observator de suflete/ de la răscruce de secole.// Cine cunoaște mai bine decât tine/ istoria și geografia neamului acesta/ și limba lui, înfrățită/ cu zbaterea și cântecul frunzei?/ Cine cunoaște mai bine decât tine/ doinele și legende, și bocetele, și descântecele/ și povestea Mioriței, a Meșterului Manole,/ și a ciobanului care și-a pierdut oile? // Tu ești Shakespeare-ul nostru,/ tu ești Shakespeare-ul românesc. // Un călător extraterestru, uitându-se/ mai bine la Terra, ar vedea/ efigia chipului tău ca o emblemă/ de vis, ca un filigran de noblețe”. ● Acum, că am rezolvat-o cu întâlnirea de gradul III, ne putem considera salvați și putem nădăjdui că extraterestrii, odată ajunși aici, pe Planeta Albastră, vor începe să recite, fericți, din *La Liliaci*.

Apariția neașteptată a culorii

Prozatorul și exegetul de artă Florin Toma a scris, în *Viața Românească* (nr. 6/ 2019) o cronică despre cea mai recentă expoziție a artistului vizual Tudor Jebeleanu, deschisă la Galeria *Simeza*. Deși bolnav, neputând să-și folosească decât mâna stângă, colegul de generație al lui Mircea Cărtărescu, Florin Iaru, Traian T. Coșovei, Ion Stratan, optzecist el însuși, a reușit o serie de lucrări excelente. Iată cum le vede Florin Toma: „Lucrările sunt, de fapt, acuarele sau penițe extrem de aplicate (nu ne mai oprim asupra miracolului de a ni-l închipui pe Tudor trasând urma de tuș sau de pensulă pe hârtie!). Iar senzația este că linia nu ezită, nu poate fi ștearsă, conturul fiind tras dintr-o singură mișcare a mâinii. Sigur, cunoscând penițele lui de dinainte de 2012 – care erau aproape de un baroc festivizat al minuției, până la ultimul detaliu epic scos dintre pluriere fanteziei sale debordante – tablourile din anii aceștia din urmă par mai tremurătoare, mai evanescente, însă lasă loc mai mult pentru complementaritate vizuală din partea privitorului (cum ar fi, spre exemplu, seria de grafică închipuind un veritabil rit al cailor, în care H.-R. Patapievici deslușește o tentă apropiată de «tehnica» desenelor rupestre!).

Dar ceea ce mi s-a părut interesant – mai ales la lucrările de anul trecut și la acuarele – a fost atât apariția neașteptată a culorii (care are un rol conotativ sublimat, ascuns!), cât și încercarea (indiscutabil reușită!) de a alcătui compoziții, ca un drum spre stadiul de tablou, nu doar secvență. Nu a vrut să rămână doar la strădaniile, izbândite magistral, de a pune pe hârtie oniricul mustos, atât de bine cunoscut la el. Sunt uitături și portrete ori grupuri de personaje care, uneori, apropie închipuirea de realitate (unele figuri aduc cu cel al Deliei, temerara și admirabila sa soție, iar câteva chiar niște schițe de autoportret, ca să nu mai vorbesc de alți prieteni care pot fi doar ghiciți în aceste adevărate compoziții «cu cheie!»). Apoi, false portrete, ce se apropie câteodată de caricatură (cine știe ce viziuni a avut în clipa aceea autorul!). Peste toate, însă, există acea căutătură tipică a lui Tudor, șfichiul de trăsură al pensulei sau al peniței, prin care artistul pare că glumește, ironizând suferința.” ● Devotamentul pentru artă al lui Tudor Jebeleanu este admirabil, iar recente sale lucrări fac parte, dă de înțeles Florin Toma, din categoria celor ce înving neantul. (A.P.)

download

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Mădălin Bunoiu, Cristina Chevereșan, Radu Pavel Gheo, Viorel Marineasa, Marian Odangiu, Dana Percec, Vasile Popovici, Robert Șerban, Daniela Șilindean, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Sorin Stroe.

Design pagini revista: Paul Crușcov.

Revista Orizont este indexată EBSCO și CEEOL.

www.revistaorizont.ro e-mail revorizont@gmail.com

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefoane: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

ISSN 0030 560 X

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului vizual AURA BĂLĂNESCU

Cum am aflat în Provence despre companionii de la Pecica

Ioan T. MORAR

Nu am auzit să se vorbească în teoria literaturii despre „subiectele scai”. Adică despre acelea care se țin după tine: credeați că le-ai epuizat și apar într-o întâlnire cu cineva, într-o inscripție veche pe un zid, într-o emisiune de televiziune la care te uiți cu coada ochiului, într-o convorbire telefonică, într-o notiță pe o rețea socială, în răsfoitul la întâmplare (oare?) al unei cărți. Nu am auzit să se vorbească și pentru

ne simple care văd istoria trecând pe lângă ei altfel decât marile personalități, preocupate și de modul în care ei, autorii memoriilor, vor apărea posterității. O carte scrisă de o persoană pasionată de ceea ce trăiește, curioasă, atentă la detaliile vremii, conștientă că tot ceea ce știe trebuie transmis mai departe.

Iau cartea (apărută în 2010, la editura Peter Pan), *Caietele Herminei, scoase la lumină și adnotate de Rodica Țabic și Adriana Popescu*, și o deschid la întâmplare (cum spuneam!): văd un capitol intitulat *Pecica*. Și, gata, subiectul

o școală franțuzească! Breslele sînt corespondentul organizațiilor companionilor, „treptele” evocate de autoare fiind etape ale inițierii, „mama” din Franța devine „nașa” breslei din zonă. Și, cel mai mult m-a amuzat cum se numea, în Cîmpia Aradului, „pașaportul secret” al compani-onilor francezi: „Foaia de Vandră”.

Dacă nu aveți nicio rădăcină în zonă, sigur nu știți ce înseamnă vandră. *A umbra vandră* înseamnă a călători, dar nu neapărat cu o țintă precisă. Eu am cunoscut cuvîntul cu o oarecare încălțătură peiorativă, dar, din moment ce era pomenit într-un act, înseamnă că nu însemna întotdeauna așa. Mă joc cu o ipoteză, poate că „vandră” vine din francezul „vendre”, de la negustorii ambulanti care umblau să-și „vandră marfa”. *Foaia de vandră* poate fi foaia unui tînar meseriaș care-și vinde forța de muncă și priceperea în diverse locuri pe unde-l duce itinerariul profesional. (Nu citați în lucrări științifice această etimologie personală a cuvîntului „vandră”, vă rog!)

Discut cu Mirel subiectul „companionilor”, cu care se familiarizase deja, și îi înfățișez acest „subiect-scai”. Îi spun că aș vrea să reproduc fragmentul în textul de față, dar că am nevoie de încuviințarea autoarelor. Mihaela, lângă noi, la masa din Saint-Cyr, în piața unde tronează o soră mai mică a Statuii Libertății (da, cea din New York), făcută tot de Bartholdi (dar asta e altă poveste), îi scrie Adrianei Popescu un mail în care îi prezintă doleanța mea. A doua zi, spre seară, primesc răspunsul. Nu numai că e de acord cu reproducerea fragmentului, dar doamna îmi evocă o întâlnire de-a noastră, cu două săptămîni înainte, la Teatrul Național din București, unde mi-a spus că e din Arad. Acum circuitele se luminează, așa e, *subiectul-scai* mi-a dat un semn discret la București, dar întregul mesaj l-am primit abia în Provence.

Doamna Țabic e mama Adrianei, îmi amintesc de doctorul Țabic, tatăl ei, cunoscut în Arad și, dintr-o dată, faptul că am citit *Caietele Herminei* nu mai e o pură întâmplare. Apoi vorbesc cu Mircea Mihăieș și-i spun toată istoria, iar el consolidează și mai mult caracterul „neîntîmplător” al acestei întâlniri: a fost coleg de clasă cu Miron Țabic, văru-l Adrianei, iar doamna Rodica Țabic a fost colegă de liceu cu doamna Mihăieș, mama lui Mircea. Parcă mi-e și teamă să-l evoc în corespondența cu Adriana Popescu pe soțul verișoarei mele Mărioara, Partenie Maxa, învățător născut și crescut în Pecica, dar însurat în Țeitin. Cine știe ce neamuri îndepărtate ne mai găsim.

Revin la subiect și reproduc, așa cum apare el în carte, fragmentul referitor la „rînduială” meseriilor, la valorile atît de prezente în societatea de atunci: fidelitatea, seriozitatea, respectul celorlalți. Mulțumesc, doamna Hermina, că ați deschis o fereastră despre care nici nu știam că există, prin care a ajuns pînă aici, în Provence, unde scriu aceste rînduri, tabloul multicolor al societății din Pecica, desenul unei lumi pe care, prin existența și editarea caietelor, ați salvat-o de la uitare.

„Treptele formale”

Astfel se numeau fazele prin care trecea un ucenic pînă ajungea maistru. În veacul nostru „fulger” poate vi se pare anacronic, dar în urmă cu 80-85 de ani treptele fromale trebuiau ținute. Oamenii își respectau meseria făcută cu temei trudă și abnegație. Deci: trebuia timp ca să înveți meseria și să-ți fie dragă. Ai intrat la o meserie? Bine, rău, cum îți va merge: trebuia s-o sfîrșești! Un ucenic care-și schimba stăpînul cu greu era primit la alt stăpîn sau la altă meserie. Pe lângă meserie, mergeau la cursuri serale, de 2 ori săptămînal (luni și joi). Parte pentru carte și parte pentru meserie. La sfîrșit de an aveau examen practic din meseria aleasă și învățată.

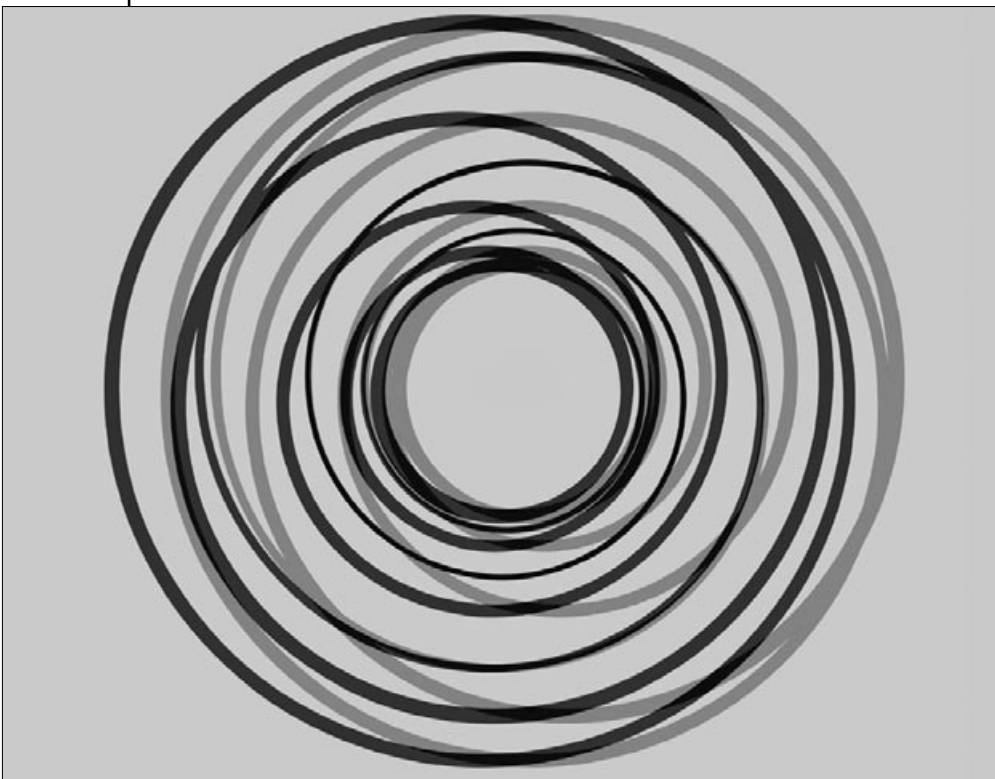
Ucenicii erau controlați de stăpîn. Orice nemulțumire a ucenicului se rezolva de către un comitet al meseriașilor, compus dintr-un președinte, subpreședinte și un „notar”, de regulă un învățător. Tatăl meu fusese vicepreședinte la Pecica. Președintele era ungur. După terminarea uceniei, se cădea, din motive de cinste și de omenie, să intre ca și calfă (ajutor) la același stăpîn la care începuse învățătura, 2-3 ani. Apoi începea vandră. Adică putea cutreiera toată țara (bineînțeles, pedestru). Când ajungea la un rău sau apă, primul lucru era baia. Apoi, picioarele unse cu seau, învelite în obiele, tras bocancii și iar la drum. „Foaia de vandră” era vizată fie de primărie, fie de starostele meșteșugarilor.

Se intra la stăpîn pe o durată de 2-3 ani, după cum se înțelegeau sau se puteau răbda unii pe alții. Plus un an calfă. Timp în care mergea singur cu marfa stăpînului, s-o vîndă pe la târguri. Aceștia erau bine plătiți și amenajați de stăpîn. Hoții de drumul mare se îngrijeau să nu le facă ușoară — ca o excursie distractivă — viața de meșteșugari. Revolverul îi era de folos sărmanei calfe. La reîntoarcerea de la târguri, după inventarierea mărfii de către stăpîn, aveau parte de o zi liberă, în care nu lucra și putea face ce-i place. Apoi iar începea călătoria cu marfa, cu frica hoșilor și celelalte surprize ale drumului.

După ce termina cursul complementar sus amintit, trebuia să prezinte un obiect din meșteșugul învățat, care să fie un model din toate punctele de vedere. Abia după ce îndeplinea toate acestea i se elibera „foaia de meșter”, care era sărbătorită cu un „locsolas”. Breslele de meseriași își aveau „steagul” și „praporele” lor în Biserică. La sfințirea unui steag al breslașilor se aranja o petrecere. Nașa steagului (de obicei fiica sau soția unui breslaș era totdeauna prima care bătea un cui de aramă în „rudă”. Abia apoi urmau ceilalți prezenți, „honorari” (funcționari ai primăriei etc.). Bineînțeles, fiecare se silea să fie galant, să doneze o sumă cît mai mare pentru fondurile breslei. Nașa steagului deschidea balul.

La defilări și la înmormîntări, steagul breslei era purtat de cei mai distinși membri ai ei. În Arad, steagul cizmarilor era în frunte (pesemne ei aveau mai multe parale și erau în fruntea donațiilor). Cojocarii din Lipova își serbau patronul lor în ziua de Sfîntul Iul. Se făcea rugă, serviciu magnific la biserică, petreceri. În Pecica eu nu am ajuns la nicio petrecere de felul acesta. Știu însă din istorisirea întâmplărilor vechi, de către bunicul Gorun și a părinților mei¹.

¹ *Caietele Herminei scoase la lumină și adnotate de Adriana Popescu și Rodica Țabic*. Editura Peter Pan Art: 2010.

că, poate, nu există un astfel de termen în teoria literaturii. În teorie, poate, nu, dar în practică există. Le-am întîlnit de cîteva ori. Ultimul (în ordine cronologică) este subiectul „Companionajului”. Am povestit cum am ajuns la el și cum m-a urmărit pînă acolo încît, într-o carte care nu intra neapărat în lista mea de lecturi, primită la o oră de provensală, am dat peste un personaj ciudat, un membru al acestei confrerii, francez stabilit la Buzău.

Apoi am corespondat cu un companion real, tot francez, acioplitor în piatră, un personaj în carne și oase, care a vizitat România (a făcut un an de facultate la Iași). Am crezut că e ultima răbufnire a acestui subiect despre care am scris, povestindu-vă originea, riturile, vizita mea la un lăcaș „companionistic” din Marsilia. Subiectul-scai tocmai prin asta se remarcă: ai crezut că l-ai terminat, întors pe dos, transcris, publicat. El, scai după tine: îți apare din nou în față, cu o insistență, aș zice, perfidă, dacă nu aș fi convins că nu e așa.

În continuare îi putem zice întâmplare, dacă prin acest cuvînt înțelegem și o parte subterană, greu perceptibilă, din „nimic nu e întâmplător”. Întîmplarea face că sosesc într-o scurtă vacanță, în Provence, Claudiu Opran cu familia și Mihaela și Mirel Leventer. (Le-am făcut și lor capul mare cu frumusețea zonei pînă cînd au devenit dependenți!). Mirel are la el o singură carte (cu autograf) pe care îmi propune să o citesc în cele cinci zile cît stau ei în zonă. Îmi spune că e un nou tip de memorialistică, a unor perso-

ne m-a păcălit printr-un tertip simplu: unul ca mine, născut în Țeitin, nu poate rămîne indiferent la ceea ce s-a întîmplat în Pecica. Citesc tot volumul în trei seri cînd nici n-am mai deschis computerul, mă nostalgizez, regăsesc cuvinte vechi, uitate, pe care le aud rostite, parcă, de Buna din Țeitin, bunica mea maternă, Dinca Sava (un prenume la fel de neobișnuit, acum, precum Hermina).

Evadez într-o lume pe care am cunoscut-o începînd din anii '60, cînd ea era deja aproape stinsă, lumea satului din pusta Aradului, printre oamenii născuți în alt secol, în Imperiu, cu obiceiurile și mîncărurile care acum nu mai sînt decît în puține locuri. Unul dintre ele este această carte. Și, în toate aceste trăiri, în rememorarea drumurilor spre Țeitin (noi stăteam deja în Arad), cu trenul luat din gara Bujacul Mare, cu opririle în Pecica și Semlac, în mirosul copilăriei și adolescenței revigorate, prin mersul „pe goștie”, vara, la neamurile rămase acolo, în locul nașterii mele, pa! apare subiectul scai! Și apare firesc, de parcă m-ar fi așteptat acolo, sigur fiind că voi sosi, că ne vom reîntîlni.

Aflu (fragmentul îl voi reproduce în întregime la final) că lumea meseriașilor pecican (și, desigur, arădani — vedeți, pe vremuri așa ne numeam noi, arădani, nu arădeni) e foarte aproape, prin organizare, valori și ritualuri, de lumea companionilor francezi, mișcare pornită, conform legendei, din Provence și ajunsă, iată, la Pecica și, cred, Țeitin. Nu vă mirați, la Pecica, în anii din *Caietele Herminei* exista chiar și